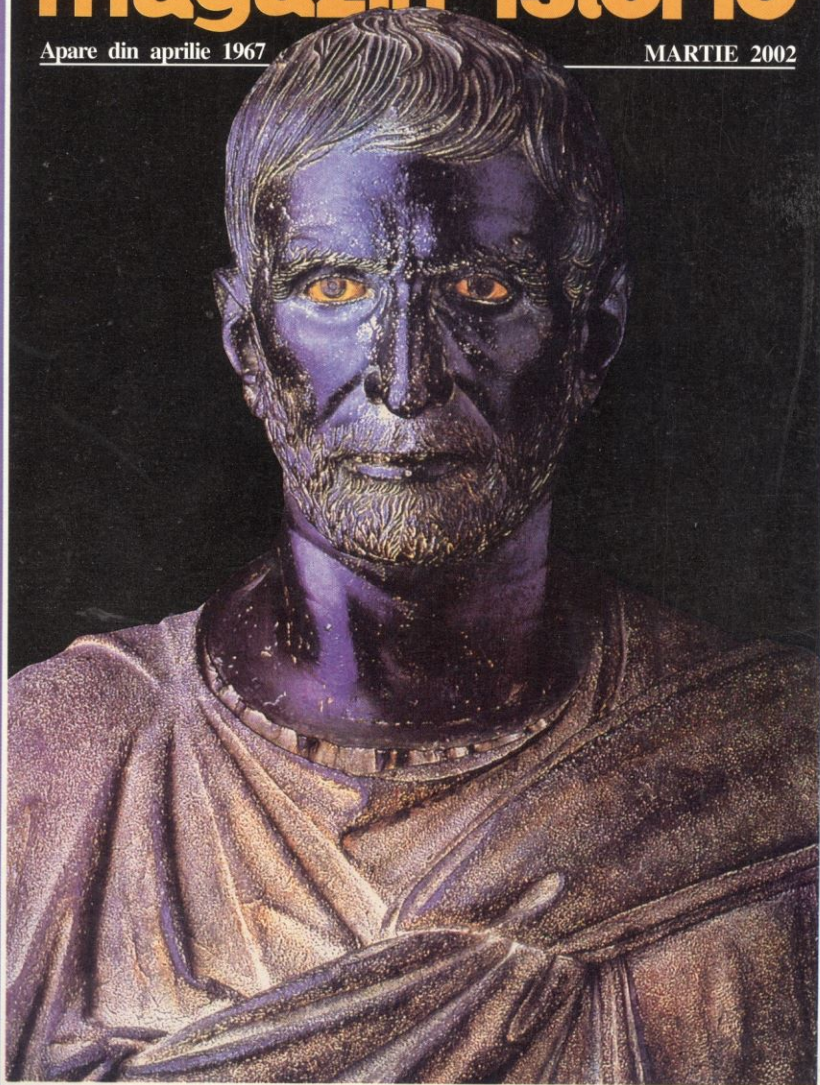

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2002

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 3 (420)
martie 2002

<http://www.itenet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itenet.ro

1 În privința frizurii și a bărbii, fiecare epocă și-a avut propriile canoane. În același timp, ele erau și o formă de identificare a rangului social. Ceea ce era absolut obligatoriu pentru romani le era interzis ȡămenilor Evului Mediu. O poveste veche de milenii...

2 Mehmet Cuceritorul, sultanul otoman din veacul XV (cel care a intrat în vechea capitală bizantină Constantinople, așezând definitiv Imperiul otoman în Europa), în viziunea pictorului Sinan Vey, la 1475

3 Emanuil Gojdu – în medalion, tabloul realizat de pictorul ungar Barabas – și monumentul funerar, al cărui baldachin zace și astăzi în curtea unei întreprinderi din Oradea, pentru a fi restaurat

4 Piese din colecția de faianțe a lui Carol I aflate la Muzeul Peleș și expuse la Muzeul Cotroceni, până la sfârșitul lunii martie

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:

Theodor Lianog

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreotești,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

martie

2002

4 Cronofagii de ieri
și de azi

T. ARGHEZI

5 Iarna bărbaților,
primăvara femeilor
• S. ISPAS

OMUL ȘI DIPLOMATUL

8 Utopicul realist

*Amintiri despre
Nicolae Titulescu*

C. XENI

13 Ctitorul

*Primul ministeriat
la Afaceri Străine*

D. PREDĂ

17 Drang nach...
Western

*Relațiile româno-vest-
germane după cel de al
doilea război mondial*

C.M. FLORIAN

CITITORII ÎNTREABĂ, ISTORICI RĂSPUND

22 Despărțiți de o
limbă comună

*Istoria
Mitropoliei Basarabiei*
F. ȘERBĂNESCU

28 Șah la
Constituție

*Carol I își impune
voința*

I. SCURTU

ROMA – MAMA NOASTRĂ

S.P.Q.R.

33 Glasnost în
senatul roman

GH. CEAUȘESCU

36 Auzit-ați de
Mafia?

*Raport către Ministerul
Afacerilor Străine
român, la 1900*

A. CĂPUȘAN

39 Nu știe guvernul
ce știe tot satul

*Dimitrie Sturdza
se confesează soției*

O.L. DIMITRIU

LEGENDA ȘI TEMEIUL EI ISTORIC

41 Voievodul fără
mormânt

*Unde a fost îngropat
Vlad Țepeș?*

C. REZACHEVICI

47 Sinior Văcărescu
face tergimanlăc

*Ianache Văcărescu,
istoric al Imperiului
otoman*

G. ȘTREMPEL

50 Țară e asta,
măi Costache?

I.L. Caragiale la Berlin

G. ENE*

55 Aer curat și
petrol pe proprietatea
Brâncoveanului

Sărata Monteoru

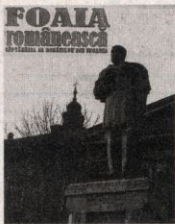
M. CONRAD

57 Roata mică
părăsește carul mare

*Cum a ieșit Albania din
Tratatul de la Varșovia*

P. OTU

DEPARTE DE TARĂ,
CU GÂNDUL LA EA

60 Las vouă
moștenire...

Comemorare Emanuil
Gojdu la Budapesta

D. MATEI

74 Blestemul
pământului?

F. BANU

76 Entuziasmul
celui bun și experiența
celui rău

Generalul Rădescu
despre mișcarea de
rezistență

L. COSOVANU

62 Vom avea
o istorie a Transilvaniei

Centrul de studii
transilvane

I.-A. POP

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 De la mașini
la tancuri și înapoi
la mașini

Uzinele Renault
în război

AL. DAVIER

71 Peștera lui
Ali Baba

Evacuarea tezaurului
B.N.R. la Tismana,
în 1944

C. PĂUNESCU,
M. ȘTEFAN

78 Capul lui
Ben Barka vrem!

Implicarea Mossad-ului
în conflictul dintre
suveranul marocan
și opoziție

G. THOMAS

82 Trăsnet din senin

Comploturi în Balcani*

V. IONESCU

ASA VĂ PLACE
ISTORIA?

85 Spune-mi cum
te tunzi ca să îți spun
cine ești

EVENIMENT

91 Să cucerești
Europa cu sigiliul

M. POP-CÂMPEANU

92 Faianța Peleşului
în expoziție

La Muzeul Cotroceni

M. CONSTANTIN

REVERBERAȚII

90 Un picuț
mai devreme

Când a intrat Ioan
Mihail în politică

I. HOGAȘ

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

93 Amprente în
timp

Fotografii de la cititori

49; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PALAVRAGEALĂ ȘI PALAVRAGII

TUDOR ARGHEZI

La orice oră din zi și din noapte, în orice sat, târg și oraș din România, se țin azi conferințe. Femeile care au izbutit să scape din gineceu țin conferințe. Țin conferințe bărbații care n-au izbutit să intre în gineceu. Miniștrii țin conferințe. Conferințe țin și cei care vor să fie miniștri. Țin conferințe cofetarii, fetele de măritat, docenții, elevii și vardiștii.

O asociație de idealiști și-a luat însărcinarea de a conferenția la sate, cu idealul ca și țăranul, după rânitul grajdului și mușul caprelor, să ție conferințe.

Nimeni în țara asta nu vrea să mai tacă.

Fetele și băieții și-au vârat cărțile în geantă și se-nghesuie în banca oblică din amfiteatru să asculte cum un coleg rezumă bâlbâit o nuvelă care se găsește neted în trei file dintr-o carte. Soția s-a pregătit trei ore ca să piardă două ore într-o sală în care a auzit pomenindu-se din cinci

în cinci minute numele lui Shakespear, în loc să citească însăși, în camera capitonată cu tăcere, *Visul unei nopți de vară*. Soțul prepară o conferință asupra lui Tolstoi și e foarte amărât că numitul autor a scris în rusește (limbă imposibilă) și că, la gestul larg de încheiere a perorației, manșetele se aruncă

singure afară din mânăcă.

Supunându-ne de la început spațiului măsurat care ne transformă kilometrul în centimetru, iar câmpul de flori în strop de parfum — în riscul de a ne pierde simpatiile milioaneilor de conferențieri, denunțăm conferința ca pe o măsluitoare a culturii. Conferențiarul spune totdeauna banalități, iar ascultătorul se agață mai lesne de mustața decât de „concepția” vorbitorului.

Recomandăm formula și expresia lapidară. Înapoi, la carte și condei!

(Pamflete, Editura Minerva, 1979)

BABELE ȘI MUCENICII LUI MĂRȚIȘOR

SABINA ISPAS

Pentru creștini, timpul a fost creat odată cu lumea. „Mundus non factus est in tempore, sed cum tempore“ (Fericitul Augustin). Cea mai importantă diviziune a anului, indiferent dacă este administrativ, astronomic sau religios, este săptămâna. În cursul acesteia sunt zile rezervate anumitor acte culturale, practici rituale, interdicții și recomandări de diverse tipuri. În cursul unui an sunt 52 de săptămâni, a căror organizare, depășind cadrul astronomic, se realizează prin raportare la două sărbători cu dată variabilă: Paștile și Rusaliele.

Pentru tradiția românească și pentru familia confesională din care aceasta face parte majoritar, identificăm o perioadă pre-pascală, numită a Triodului, care numără 10 săptămâni, trei săptămâni pentru pregătirea Postului Mare sau al Paștelui și 7 săptămâni de post, o perioadă pascală, a Penticostarului, între Paști și Rusalii (50 de zile, cu dată variabilă) și o a treia, a Octoihului, care numără restul săptămânilor. Acestor evenimente celebrate la date mobile le sunt asociate sărbători cu dată fixă, între care cele legate de nașterea și botezul lui Iisus (Crăciunul, 25 decembrie, și Boboteaza, 6 ianuarie) și cele care alcătuiesc „ciclul Sf. Maria“ sunt mai cunoscute. O perspectivă corectă asupra evenimentelor din așa-numitul, impropriu, *calendar popular* trebuie să armonizeze cele două structuri.

Luna martie, numită de către români *marț* sau *mărțișor*, provine din latinescul *Martius*. Pentru zonele cu climă temperată și patru anotimpuri, ea este prima lună de primăvară. În calendarul iudaic, pe care trebuie să-l amintim pentru a avea o perspectivă istorică obiectivă asupra marilor sărbători pomenite anterior, prima lună, Nisan, era în martie-aprilie, când avea loc sărbătoarea Paștilor. Poziția lunii martie în calendar ne determină să o asociem cu

momentul revigorării vegetalului adormit sau amorțit, al trezirii la viață a plantelor. Luna martie se caracterizează, în ceea ce privește activitatea productivă a comunității tradiționale, prin începutul muncilor agricole, aratul și semănatul, curățatul grădinilor și livezilor, scoaterea din iernat a stupilor cu albine. Ea este plasată, totdeauna, în timpul Triodului și, din această cauză, alături de sărbători cu dată fixă: 1, 9, 25 martie, periodic are și sărbători cu dată mobilă: lăsată secului, moșii de iarnă (sâmbăta morților). Românul spune că „Martie din post“ nu poate lipsi.

Caracteristic lunii martie este ceea ce s-ar putea numi un *transfer de autoritate rituală* de la grupul masculin spre cel feminin. Autoritatea masculină a acționat în tot cursul sărbătorilor iernii, plasate în perioada Octoihului, prin atributele cetei de colindători (5 decembrie-7 ianuarie), ale bărbatilor care au celebrat Trifonul, arezanul sau gurbanul viilor (1 februarie). I-a urmat un moment de „cooperare“ rituală pe 24 februarie, la sărbătoarea numită Dragobete, aflarea capului Sf. Ioan Botezătorul (anul acesta, începutul Triodului), când s-au cules primele flori apărute în pădure, sub zăpadă, de către fete și băieți, laolaltă. Este primul sacrificiu vegetal, cu rol

de primii (primele roade, primele fructe, primul animal născut este al Domnului).

Gestul, ritual la bază, oferea și garanția de puritate. Acestuia îi succede practica

mărțișorului, pe data de 1 martie. Actul tradițional cel mai important era confecționarea acestuia din două fire răsucite de culoare albă și roșie (arnici, bumbac, lână,

mătase), simbolizând sacrificiul, sângele, viața și puritatea, curăția. Firul acesta, împletit de femei, poartă numele de *mărțișor*, *mărțișuș*, *marș* și este, pe de o parte, purtătorul identității celei care l-a confecționat și îl dăruiește, pe de alta, a celui sau celei care îl poartă, este persoana umană și zilele vieții ei, în ciclul calendaristic ce urmează.

El era dăruit copiilor, fete și băieți, tinerelor fete sau chiar neveste; în unele zone era dăruit de fete feciorilor. (Obiceiul, în această formă, se întâlnește și la greci.) Era purtat la mână, la gât, mai rar, la picior, mai nou, pe piept, la rever, timp de 9, 12 zile, până la venirea berzelor, până la Florii, Paști sau Armindenii, până înflorea pomii. Atunci era depus pe o tufă sau un pom înflorit, însoțit de o scurtă incantație, prin care se solicita sănătate și frumusețe. Cu timpul, acestui snur i s-a adăugat o amuletă, la început sub forma unei monede din argint, aramă sau chiar aur. Astăzi amuleta îmbracă forme diverse – flori, gângănii, animale domestice sau sălbatice, păsări, personaje cu valoare simbolică cunoscute din basme sau legende etc. – care sunt purtătoare ale unor mesaje afective.

Cea mai veche atestare a obiceiului, la români, datează de la începutul secolului XIX și se află în *Condica limbii românești*, un dicționar lexicon manuscris realizat de Iordache Golescu în șapte volume, în care citim: „Mărțișorul este și luna martie, dar se zice și o ață împletită cu un fir alb și cu altul roșu ce-i leagă la gâtul, la mâinile copiilor, în luna lui martie, spre pază, spre depărtarea dă orice boală, dă dăochiat, dă fermecat.” (Cf. C. Călin,

Mărțișorul, coordonate istorice și actuale) Esența rituală este dată de implicarea directă a femeii în confecționare, legată de tema sacrificiului, actul dăruirii și depunerea pe un pom înflorit sau înmugurit, vegetalul fiind un mediator între om și transcendent, simbol al pomului vieții veșnice din Eden. În împlinirea tuturor acestor acte și femeia împlinește un rol de mediere.

Începând cu prima zi a lunii martie se instituie autoritatea feminină progresiv, personalitatea ei fiind întretesută timpului ritual de-a lungul a nouă zile, cunoscute sub numele de *zile ale babelor*. (*Zilele moșilor*,

care se spune că ar urma după această perioadă, sunt instituite recent și par a aduce un fel de „compensare” socială, pentru a nu fi

știrbită o prejudecată de autoritate, și ea relativ nouă, dacă avem în vedere repartizarea rolurilor și sarcinilor rituale tradiționale). Cele nouă zile ale babelor se încheie cu o comemorare emblematică a celor 40 de mucenici creștini, sfinți militari, luptători, care, în Sevastia, trec prin chinurile provocate de frig și de dogoarea focului, ca și pământul cu locuitorii lui, ce vor străbate intervalul de timp din postul mare, purificându-se, pentru a atinge momentul mântuirii din ziua de Paști.

Din nou femeia este actorul principal care împlinește ritualul, de data aceasta pentru toți morții, cei „adormiți” din neam, alături de mucenicii amintiți, strămoși ai creștinilor. Acum se prepară *sfinții*, *măcinicii* sau *bradoșii*, forme antropomorfe din aluat care, după ce se fierb cu mirodenii sau se coc, sunt slujite și „date de pomană”, spre a fi consumate ca hrană rituală, însoțită de vin roșu, prefigurare a euharistiei. Tradiția cerea să fie modelate un număr de 40 de forme antropomorfe (asemănătoare cifrei 8 formată incomplet), cărora li se adăugau 40 de ȳceruri,

„cununi“ ale martirilor amintiți și 40 de mici bucuți de aluat reprezentând „măciucile“, sau „buzduganele“ cu care au fost sfărâmate glezele picioarelor martirilor. Această „armată“ de sfinți strămoși va media între cei vii și cei răposați care se vor pregăti, laolaltă, să primească Paștile, cu ajutorul neprecupețit al actelor rituale oficiate de femei, de-a lungul celor șapte săptămâni.

Foarte aproape de începutul lunii martie (anul acesta în ziua de 9), are loc comemorarea tuturor morților, *Sâmbăta morților sau Moșii de iarnă*. Din nou femeia este implicată în actul ritual, ea fiind cea care pregătește hrana rituală – de data aceasta sub forma *colivei* – o altă formă prin care grâu, substanță și simbol euharistic, este prezent în lumea celor vii, și este rugăciune pentru cei morți. În fiecare săptămână din timpul celor 40 de zile de post femeia va pregăti, sâmbăta, colivă pentru răposați; comemorările postului culminează cu parastasul făcut în Joia Mare, din săptămâna Paștilor.

Majoritatea sfinților comemorați în luna martie au trăit și au suferit martiriul în primele patru secole, fac parte din fondul străvechi al calendarului creștin și sunt cei mai numeroși din zona creștină orientală: mucenicul Teodot din Cirena Ciprului, Eutropiu, Cleonic Conon din Isauria, episcopii din Cherson, Codrat și cei din Corint, mucenicii din Gaza și Cezareea Palestinei, Sabin Egipteanul, cuviosul Alexie,

omul lui Dumnezeu, Chiril al Ierusalimului, Hrisant și Daria, Vasile din Ancira, Nicon și cei 159 de ucenici, Marcu din Sicilia; șirul lor se încheie cu Ioan Scărarul, trăitor în

secolul VI, autor al cunoscutei scrieri despre scara virtuților. Din acest punct de vedere, luna martie prezintă o evidentă concentrare de existențe exemplare, modele elocvente pentru cei care trebuia să-și controleze și să-și revizuiască întreaga atitudine în această lună. Tot femeia era cea care supraveghea și pregătea hrana exclusiv vegetală, în toată această perioadă.

Unul dintre cele mai spectaculoase și profund teologice ritualuri este cel al aprinderii focurilor sau rugurilor. În cultura românească tradițională aprinderea focurilor rituale are loc de mai multe ori în an, neputând fi argumentată o legătură explicită și exclusivă cu momentele echinocțiilor sau solstițiilor. Focul acesta, aprins în diferite momente ale zilei sau nopții – focul din nopțile de Crăciun sau de Înviere, de Sf. Dumitru sau de Sânziene etc. –, nu este divinitatea cu care ne-a deprins mitologia antică sau istoria sacră dinaintea erei noastre, ci o prefigurare a luminii ca simbol al divinității, exprimată în cultura românească prin trei tipuri de structuri: rugul făcut din materii vegetale, candela și lumânarea.

Focul este unul dintre cele dintâi semne prin care divinitatea se adresează omului și îi trimite legea: rugul care nu se mistuie de pe Sinai, dar și lumina de pe Tabor. De ziua celor 40 de mucenici, pretutindeni în livezile și gospodăriile românilor se aprind focuri, peste care, după

tradiție, sar oameni și animale, trecând cu trupul fizic printr-o sursă energetică divină purificatoare. De

Lăsata secului (care în acest an are loc în luna martie), în seara respectivă, se aprind focuri fie sub forma rugurilor, a roților de paie aprinse sau a făcliilor care se rotesc, la lumina cărora, băieții, bărbații își manifestau, uneori cu multă vehemență, atitudinea critică față de slăbiciunile fetelor, de lipsa lor de vrednicie, de neșansa de a fi surprinse de începutul postului necășătorite sau nelogodite. Privită din perspectiva autorității dominant feminine, despre care am amintit anterior, critica masculină poate fi interpretată ca un avertisment adresat celor care nu-și asumă sarcinile, dominant rituale, cu suficientă responsabilitate.

Viețuirea în cadrul sacru este grija de căpetenie a omului purtător al culturii tradiționale. ■

NICOLAE TITULESCU

Cu aproape trei decenii în urmă, revista noastră a reprodus câteva file dintr-un amplu portret consacrat de C. Xeni marelui său contemporan Nicolae Titulescu (Magazin istoric, nr. 3/1975). Deși Titulescu fusese integrat în „galeria” personalităților „burgheze” recuperate de regimul comunist, nu se putea spune chiar orice despre el. Revenim asupra textului original cu bucuria de a vă pune la dispoziție o mărturie inedită despre cel care a fost Nicolae Titulescu. Xeni l-a cunoscut foarte bine pe Titulescu, i-a fost prieten, dar și-a păstrat luciditatea în descrierea personajului său. Din cauza dimensiunilor textului, nu îl putem reproduce integral.

CONSTANTIN XENI

Parcă surprind un zâmbet ironic pe buzele lectorului la citirea acestui nume. A face portretul lui Titulescu?! A prinde în cuvinte această figură insesizabilă?! Dacă, după expresia lui Turgheniev, sufletul altuia e o pădure sumbră – ce mister trebuie să fi fost în acel instabil labirint de contradicții care forma strania ființă, la fizic ca și la moral, a lui Nicu Titulescu? El era un paradox de sus până jos. Aș vrea să-l definesc. Dar simt că-mi scapă.

Era un extraordinar amestec de înșușiri și cusururi. O inteligență cu adevărat superioară se amesteca la el cu o naivitate puerilă; o tenacitate voluntară de obsedat se învecina într-însul cu o leneșă indolență de sibarit; o vie claritate de minte era contrazisă de sofisme cele mai bizare. Era omul extremelor. Vorbea șapte-opt ore în șir, fără să te lase să-i ripostezi un cuvânt; dar nu era în stare să scrie cuiva (nici chiar mamei sale) o simplă scrisoare; era amabil și bun, dar în orgoliul său nemăsurat credea că nu s-a [mai] născut om ca dânsul; era corect și fără viții, dar risipea sute și sute de milioane din bugetul statului pe luxul unei vieți à la Richelieu; era cult, occidental și liberal în spirit, dar nu voiaja, Doamne ferește!, în ziua de marți

și nu altfel decât cu o serie de icoane de argint pe care le înșira în cameră îndată ce ajungea! La fizic, tot așa de bizar. Înalt, foarte înalt. Un mers greoi și puțin îndoit. Figura? Cea mai ciudată care se poate imagina. Spân de tot și galben – nu palid – galben ca un mongol autentic. Un nas mic de kalmuc, o gură mare, buze groase. Urât firește, foarte urât. Dar din această galbenă mască asimetrică strălucea ceva care acoperea toată urâtenia: străluceau doi ochi. Cei mai bizari din câți am văzut! Ochii mari, sticloși, ochii speriați, dar ochi simpatici, surâzători, arzând de inteligență [...].

Peste toate slăbiciunile lui, multe și nu mici, Titulescu avea două înșușiri dominante care de când lumea cuceresc inimile oamenilor: era strălucit și era bun! Mintea lui era vie, poate prea vie. Era neastâmpărată, pătrunzătoare și originală. Prindea și își asimila totul cu o repeziune uimitoare; talentul său oratoric „era unul din cele 3-4 mari talente ale zilei”, zicea Take Ionescu, iar bunătatea lui fermecătoare, dărnicia lui neobosită îți sugera celebra pagină a lui Victor Hugo care amintind șirul atâtor oameni și atâtor lucruri văzute în viață scria: „Și din toate acestea am învățat că în fața

Om al tuturor contrastelor – fizice și psihice –, adulat de unii, urât de alții, Titulescu a rămas totuși, până la sfârșitul zilelor, un om în fața căruia să îngeunchezi, după definiția lui Victor Hugo.

puriu. Mama lui, pe care am cunoscut-o bine, era mică, vioaie și foarte bună. La fizic n-ai fi crezut că poate fi mama lui „Nicu”, acea înaltă siluetă mongolică. Premiant întâi în toate clasele, faima inteligenței lui începe din școală, ca și la Take Ionescu. O mică moșioară în Olt, la Titulești, îi permite să plece cu mama sa pentru a-și face dreptul la Paris. Aplicat studiului și prea puțin petrecerilor din „Cartierul Latin”, el colecționează la examene numai bile albe.

Teza de doctorat a lui Take Ionescu pleda cu căldură și curaj situațiunea nedreaptă a copiilor naturali în Codul Napoleon. Teza lui Titulescu era mai modestă: „Despre succesiunile eventuale...”.

Întors în țară, ambiția și talentul îl împing spre politică. Și se petrece atunci un fapt care trădează pe viitorul Titulescu. Se decide a se înscrie în partidul liberal și să ceară a fi candidat la alegerile parlamentare ce se anunțaseră. Vroia să ceară un loc la Craiova, orașul său natal. Se duce în audiență la Ionel Brătianu, șeful liberalilor. Acesta, ocupat cu altă audiență, prelungește așteptarea tânărului craiovean.

Cu mama și sora sa

geniului să te descoperi: în fața bunătații să îngeunchezi. „Titulescu a fost omul cel mai bun, cel mai darnic pe care l-am întâlnit în viață.

Tatăl său, magistrat la Curte, blând, discret, bolnăvicios – cum îl descriu craiovenii – a murit de tim-

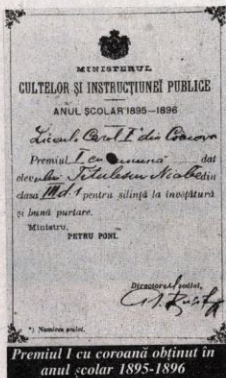

Titulescu copil împreună cu familia

Titulescu să aștepte în camera de așteptare, ci se duce el la tânăru debutant. Îl cucerește, și iată printre atâtea adeziuni prețioase ce veneau în jurul lui „Take” și pe talentatul „Titulică”, cum îi ziceau prietenii! [...].

Timpul, acest implacabil tiran al omului, îi era indiferent. Se culca spre ziuă și se trezea pe la două ceasuri după-amiază; la procese venea totdeauna cu întârziere spre emoția clienților și enervarea Curții; la minister nu călca decât rareori și la ore imposibile; iar la gară așteaptă trenul până sosește el! Iar când îl invitai la dejun (uneori la prieteni se invita singur și spunea, ca un copil răsfățat, ce să-i gătești) deși îl rugai să vina la 1, căci mai erau și alți invitați, el venea regulat la 3! Dar îndată ce intra zămbitor și plin de inteligență, uitai într-o clipă enervarea și că toate bucatele erau stricate... Îl ertai. Și după ce intra nu era chip să mai vorbească cineva. El întreținea conversația – adică monologul – ore întregi. Mâncă în același timp cu plăcere și da multă atenție și vinurilor bune. Așa de multă atenție încât atunci când era ministru de Externe în permanentă și când dispunea la discreție de nelimitate fonduri de reprezentare, avea și în București și la Paris o pivniță cu vinurile și cognacurile cele mai extraordinare. Iar când venea iarna

Soarele trebuia să se învârtă în jurul lui și nu el în jurul soarelui. Trenul trebuia să aștepte în gară până sosea el. Brătianu l-a pierdut pentru că l-a ținut în anticameră. Venea la dîneu cu două ore întârziere. Dar de cum deschidea gura, toată lumea îl erta.

cu vagon special la St. Moritz – unde l-am întâlnit de mai multe ori – aducea cu el o mare parte din pivița lui miraculoasă [...].

Titulescu iarna pe străzile St. Moritz-ului era un adevărat spectacol. Se scula târziu ca, de obicei și nu

ieșea decât după miezul zilei. Soarele de prânz strălucea de mult, pe minunatul cer albastru, când, iată-l, coborând încet spre centru prin zăpada groasă, imaculat de albă. Venea în grup, în grupul devotaților: miniștri plenipotențieri, directori, secretari generali formați și numiți de el, pe care îi aducea pe rând până acolo departe, pentru raport.

Și grupul pitoresc de diplomați, toți echipați în veritabili alpiniști, înainta încet pe pârție... După ei, la câțiva pași, urmau doi discreți detectivi. Conversația românească răsună de departe în aerul ușor și rece. Și iată că silueta imensă a lui Titulescu se detașă greoaie, deasupra celorlalte. Mergea regulat în fruntea grupului. Cu ochii fișii, surăzător de copil mirat. Niște pantaloni bleumarin, groși și largi, sub care mai erau alte două perechi și care se coborau până în bocancii grei cu talpa înconjurată de fiare. Bine închisă la gât, o haină specială de piele castanie, sub care erau cel puțin patru flanele, avea menirea să-l ferească de răceală. Iar capul se pierdea sub un imens turban de păr de cămilă, completând cu o notă și mai bizară toată această uriașă și stranie siluetă. Nu era un singur om să nu stea pe loc și să n-o privească [...].

În februarie, la cursele internaționale de schi, există un premiu „Titulescu” și o cupă de argint oferită de el. Și copiii îl cunoșteau la St. Moritz. Dar și el cunoștea pe toți. Iar de Crăciun l-am văzut ocupându-se două-trei zile numai cu achizițiuni de daruri, fel de fel de jucării, bomboane, cozonaci, flori pe care le trimitea în

dreapta și în stânga, la cei mari ca și la cei mici. Era un tip unic! [...].

Ceea ce constituia cusurul de căpetenie al acestei excepționale personalități, cea mai originală din viața noastră politică, era, desigur, intoleranța lui în discuțiune. El nu știa să asculte pe altul și nu tolera cea mai mică contradicție. Se considera infailibil, ceea ce natura nu îngăduie nici unui muritor. Eu am stat odată la el în St. Moritz de la 3 după amiază până la 11 noaptea. Mă dusesem pentru o oră. M-a reținut și pentru masa de seară (somptuoasă ca întotdeauna) și n-am putut pleca decât aproape de miezul nopții, când eleganta lui mașină cu șofer englez m-a coborât la hotelul meu, luptând cu troienele de zăpadă proaspătă ce cădea mereu. În mașină am găsit o sticlă de cognac de 120 de ani. În tot acest timp de opt ore nu știu dacă eu am reușit a vorbi în totul douăzeci de minute. Restul a vorbit într-una numai el. O loquacitate anormală, dominată exclusiv de problemele internaționale. Memoria lui prodigioasă cita fapte și documente, cu o bogăție de detalii uimitoare. Dar logica faptelor, consecințele ce trăgea din acte și evenimente denotau că judecata lui nu era totdeauna la înălțimea vioiciunii sale.

Îmi amintesc bine cum ceasuri întregi căuta să-mi dovedească succesul de a fi obținut de la Litvinov, pe atunci ministru de Externe al Rusiei, un document diplomatic, consacrand amicitia Rusiei cu România și renunțând pentru totdeauna la Basarabia. Am citit originalul aceluia document secret. Mărturisesc că nu m-a convins și i-am spus-o sincer. S-a făcut foc! Striga, gesticula și repeta mereu că n-am citit bine. Am citit a doua și a treia oară. Textul era așa de echivoc redactat încât nu reeșea deloc dintr-însul că Basarabia rămâne indiferentă Rusiei pe vecie.

Dar, îi spuneam eu, chiar dacă ar fi aici un text formal, un text neîndoielnic, min-tea mea refuză a

Locvacitatea și vioiciunea îi erau mai puternice decât judecata. Pretindea că deține ceea ce natura nu permite unui muritor: infailibilitatea. De aceea, citea uneori în documente ceea ce nimănui altcineva nu mai găsea în ele.

Exuberantul Titulescu

crede că mândria puternicei Rusii (cu idealuri imperialiste chiar și bolșevicii) se va resemna vreodată a admite că mica Românie să-i fi luat în 1919 această bogată provincie. Și apoi Litvinov e Rusia? Azi e, mâine nu e. Ceea ce însă durează e logica sufletului rusesc, și această logică îți spune că nici un popor nu renunță de bună voie la revendicări. Popoarele au lăcomia oamenilor. Te întreb: dacă nouă ni s-ar lua un pământ pe jumătate cât Basarabia, ai da tu vreodată hârtie la mână că nu ne mai gândim a-l recuceri? Și noi suntem un popor mic!

A fost imposibil să ne înțelegem. Evenimentele au dovedit azi cât de departe era Titulescu de adevăr. Unde însă el avea dreptate este când se silea să avem cu Rusia raporturi cât mai bune, așa cum am arătat că credea și Take Ionescu.

Imposibilitatea de a suferi contradicția îl ducea la alt defect: frica de orice critică. Era imposibil să suporte cea mai timidă critică. Un atac în vreun jurnal îl îmbolnăvea. Pentru un om politic această slăbiciune îl duce la cele mai rele consecințe. Căci un om de stat, pătruns de marea lui misiune de a conduce, iar nu de a fi condus, este fatalmente expus criticii, uneori juste, alteori nedrepte. Părerile variază și din ciocnirea lor, s-a zis cu drept cuvânt, că iese adevărul. Omul de stat având posibilități de informație și de documentare cu mult mai bogate decât omul de pe stradă sau decât ziaristul poate răspunde și lumina opinia publică, dar e absurd să tremure de oroarea discuțiunii, să tremure de frica criticii. De aici imposibilitatea pentru el de a-și remedia greșelile lui de judecată, grija lui neîncetată de a câștiga prin toate mijloacele amabilitatea sau laudele presei. Nimeni nu era mai puternic în fața lui Titulescu ca jurnalistul. El intra oricând la dânsul și putea să-i ceară orice. Iar jurnalistul

străin făcea din el ce vroia! Când s-ar ști vreodată ce valută forte s-a cheltuit cu presa străină, am rămâne realmente uimiți. Deși, sigur, așa-zisa propagandă, cuvânt la modă sub care poți ascunde orice abuz și orice risipă, cerea poate uneori concursul presei. Dar setea nemăsurată de reclamă obsedează adesea pe mulți oameni politici.

O altă consecință a fricii de orice critică era că Titulescu făcea totul să placă... adversarilor! El jignea adesea chiar pe amicii lui din același partid, făcând amabilități mai ales celor care ar fi putut să-l atace. Take Ionescu, șeful său politic și amicul lui cald, era deseori foarte mâhnit de acest fel de a fi [...].

Aproape 15 ani el a fost conducătorul necontestat al politicii externe a României, a fost în realitate dictatorul afacerilor noastre străine. Titulescu ajunsese un nume fatidic. Era una din mândriile noastre. Și în adevăr, după moartea din 1922 a lui Take Ionescu, numai trei nume erau bine cunoscute în străinătate: George Enescu, N. Iorga și mai ales Titulescu. Nu o dată mi s-a întâmplat să spun unui străin că sunt din România și să mi se răspundă: „A, din România, țara lui Titulescu, îl cunosc bine...” [...].

Când s-a pus în fine problema reîntoarcerii în țară și pregătirea Conferinței de Pace [de după primul război mondial], Titulescu vine la hotel să-mi vorbească ceva confidențial. Enorma lui

Un om politic nu trebuie să se teamă de presă, nici să încerce a-i câștiga, prin toate mijloacele, laudele. Din Titulescu însă, orice ziarist, mai ales unul străin, făcea ce voia.

Împreună cu soția la San Remo (1926)

ambitie personală venea să-mi spună, nici mai mult nici mai puțin decât că, gândindu-se adânc asupra alcătuirilor de mâine din România ce se va făuri la Paris, el crede că partide noi vor lua ființă, înlocuind pe „cele vechi”. Oamenii de ieri nu-și vor mai avea rost în România Mare. El crede că viitorul e al partidelor de stânga și s-ar pune bucuros în fruntea unui partid radical-socialist! Pentru aceasta însă nu numai Brătianu, dar și Take Ionescu ar trebui convinși ca odată ce și-a văzut „strădania lui admirabilă încoronată de succes” să se retragă din viața politică.

Take Ionescu avea atunci 59 de ani, Brătianu 53. Acești doi bărbai, după ce politica lor plină de riscuri triumfase, ar fi urmat, după judecata lui Titulescu, să se retragă în umbră în favoarea ascensiunii lui Titulescu!

Această neașteptată incursiune a lui în valurile politicii interne și ingratiudinea lui față de Take Ionescu m-au uimit. Și niciodată nu m-am îndoit mai mult de luciditatea minții sale. Evenimentele de altfel au dovedit-o!

Așa cum mă rugase, m-am dus a doua zi dimineața la Take Ionescu. Ședea la Hotel Meurice. Se îmbrăca. În cuvinte drămuite am început încet să-i povestesc cu exactitate conversația cu Titulescu, având grijă să-l pregătesc că va auzi ceva puțin obișnuit. Când am ajuns la propunerea clară de a se retrage din viața politică – el care tocmai se pregătea să intre în ea ca un învingător! –, Take Ionescu, care tocmai își înnodea cravata în oglinda dulapului, o scăpă din mână și mă privi îndelung neștiind dacă vorbesc serios. Când s-a convins că reproduceam exact cuvintele bunului său amic, ale copilului său sufleteș, el n-a mai pronunțat un singur cuvânt. Și după o lungă tăcere, m-a invitat pur și simplu să vizităm o expoziție. Era o duminică [...].

Evident că la Ligă [a Națiunilor Unite] nu Titulescu era fruntașul oratorilor. Mulți în țară

o credeau. Fiecare stat își trimitea acolo tot ce avea mai ales. Acolo a răsunat minunata elocință a lui Viviani, oratorul cald cu strălucită limbă literară, cu imagini ca nimeni altul. El a fost pierdut pentru Ligă încă

din primii ani prin întunecarea bruscă a frumoasei sale inteligențe. Acolo, ani de-a rândul, a dominat Briand, cea mai apreciată elocință a Ligii, oratorul care, dotat și cu o voce excepțional de caldă, trecea cu o supletă rară de la avânt la ironie, de la finețe la vehemență, de la simplitatea cea mai ușoară la elanuri de entuziasm ce ridicau în picioare Adunarea. Era încă Paul Boncour, orator simpatic și ascultat; Austen Chamberlain, a cărui autoritate și sobră elocință impuneau; apoi subtilul italian Scialoja, foarte apreciat la Ligă; socialistul belgian Vandervelde, tribun cu renume, și colegul său Huysmans; grecul Politis, plin de logică și finețe, pe care Titulescu îl considera ca pe cel mai bun dintre oratorii Ligii.

Și mai era adversarul cu care Titulescu nu o dată în chestia optanților a încrucișat spada, bătrânul conte Apponyi, înalt, uscat, cu o barbă scurtă albă, cu ochi de oțel, care putea ține discursuri în 10 limbi diferite. Sobru și devotat patriei sale, încărcat de prestigiu internațional, el avea un talent impunător. Take Ionescu socotea pe Apponyi printre cei 3-4 mari oratori ai Europei. Titulescu, într-o serie de ani, n-a ținut multe cuvântări. Nici la lucrările diferitelor comisii, unde se depunea muncă efectivă în atâtea direcțiuni, nu participa decât rareori. Trimitea pe unii din colaboratorii săi. Dar se pare că în schimb era neastâmpărat în activitatea de culise, căci nu o dată am auzit că el și Beneș au fost cele două „eminențe cenușii” ale Ligii. El stăpânea cu eleganță limba franceză și talentul său impresionant, plin de inteligență și de vervă, nu trecea pe planul al doilea. Iar scăpăratoarea sa ușurință de a construi argumente pentru orice teză, fie ea oricât de paradoxală, repeziciunea cu care pulveriza construcția unui adversar da străinilor impresia unui prestidigitator [...]. ■

La Geneva, Titulescu nu era atât un mare orator, cât un neastâmpărat activist al culiselor. Era considerat, alături de Beneș, o „eminență cenușie”.

La schi

(Va urma)

1927-1928

Împreună cu soția la Londra

NICOLAE TITULESCU PRIMUL MINISTERIAT LA AFACERILE STRĂINE

DUMITRU PREDA

Despre Nicolae Titulescu, probabil omul politic și diplomatul român căruia i-au fost dedicate cele mai numeroase pagini scrise în țară și străinătate, atât cu admirație, cât și – uneori – cu ostilitate, se poate spune că reprezintă sinteza spiritului românesc în domeniu, cu calitățile, dar și cu slăbiciunile sale.

Istoricilor, în primul rând celor grupați în jurul Fundației care-i poartă numele, le revine misiunea de a realiza o monografie închinată personalității și epocii în care a activat.

În această perspectivă, pe lângă sarcina de recuperare și conservare a uriașului material documentar rămas moștenire de la Nicolae Titulescu, Arhivele Diplomatice, pe care am onoarea de a le administra, au datoria de a-și aduce contribuția la acest proiect.

Unul dintre aspectele mai puțin cunoscute ale activității lui Nicolae Titulescu – mai ales modul său de a lucra cu oamenii – îl constituie primul său ministeriat la Afacerile Străine.

În vara anului 1927 Nicolae Titulescu se afla în misiune la Londra, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Fusese numit la 16 octombrie 1921. În același timp, de la 1 aprilie 1924, îndeplinea funcția de delegat permanent al României la Societatea Națiunilor de la Geneva. Așa după cum el însuși menționează în lucrarea *Politica externă a României*, publicată abia recent – în 1994 – sub îngrijirea distinșilor mei colegi George G. Potra, Constantin I. Turcu și Ion M. Oprea, „am

acceptat postul de ministru al Afacerilor Străine în guvernul lui Ion I.C. Brătianu, deoarece atât el, cât și regele Ferdinand, pe patul său de moarte, îmi adresaseră această rugămintă”. Și adaugă: „Era continuarea, într-o formă, a colaborării mele constante cu partidul liberal, colaborare care avea deja o vechime de mulți ani.”

**Șef exigent
și om gentil**

Avea 45 de ani, o carieră politică guvernamentală re-

cunoscută și apreciată în momente dificile pentru țară (între 1917-1918 și 1920-1921 fusese ministru de Finanțe), dar și diplomatică, în timpul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920). „De șapte ani el este în Europa Occidentală – cităm dintr-un comentariu al periodicului *Reveil*, din Cairo, ce sintetiza ecurile presei franceze la știrea desemnării sale în înaltul post ministerial – adevăratul șef al politicii [externe] românești, un consul mai ascultat, mai puternic decât consulii. [...]”

De la stânga la dreapta Dinu Brătianu, Duca, Titulescu

Pentru a susține soarta României, domnul Titulescu a apărut la momentul potrivit.“

Cel dintâi ministeriat la Afacerile Străine avea să fie scurt pentru Titulescu, practic un an – între 6 iulie 1927 și 30 iulie 1928. În tot acest timp, a pendulat între București și Geneva – la Consiliul Societății Națiunilor, problema centrală abordată de el fiind cea a „optanților unguri” – cu escale, în 1928, în câteva capitale europene: Roma (ianuarie), Paris (februarie) și Belgrad (iunie), pentru angajarea sau punerea la punct a unor acțiuni vizând intensificarea relațiilor bilaterale, chestiuni economice, ca și probleme ale securității europene sau regionale. În plus, a stabilit contacte cu omologii săi din Cehoslovacia și Iugoslavia, necesare precizării liniei de conduită și a măsurilor politice de întărire a Micii Antante (martie și iunie 1928), cu reprezentanții Greciei – cu care semna, la 12 martie 1928, un pact de neagresiune și arbitraj, dar și cu Gustav Stresemann, ministrul german al Afacerilor Străine, cu care a întreținut relații extrem de cordiale.

„Am dorit o politică de independență pentru România“, iar mai târziu declara cu mândrie că „atât timp cât am fost ministru al Afacerilor Străine, nu am primit niciodată ordine din afara frontierelor“.

Pentru a-și duce la îndeplinire mandatul primit, Nicolae

Titulescu, care își cunoștea bine colaboratorii, în special pe titularii legațiilor din străinătate, a înțeles că între el personal și aceștia, atât cei din Centrală, cât mai ales cei aflați în misiuni peste hotare, trebuia să se realizeze – de la început – o legătură promptă și exactă, atribuțiile fiecăruia urmând să fie precis delimitate și respectate. Așa încât, el s-a adresat colaboratorilor în mod direct, chiar de a doua zi, după cum probează Nota circulară, expediată la 7 iulie 1927, în care solicita „întregul concurs“ al corpului diplomatic și consular.

Titulescu a ținut mult la colaboratorii săi apropiați, pe care a știut nu numai să-i mobilizeze prin personalitatea sa copleșitoare, dar și să le stimuleze interesul pentru perfecționare. A fost, în același timp, un șef exigent atât în privința disciplinei de lucru, cât și a formei de prezentare și a ținutei. În acest sens, trebuie amintit și faptul că în același an 1927 a supus unei comisii examinatoare pe toți funcționarii ministerului, pronunțându-se personal în luarea deciziilor finale. O mică înțâzire, o imprecizie îl făceau

să izbucnească, dar la scurt timp redevenea calm, gentil, știind să repună lucrurile în normalitate. Și încă o calitate, mai rară: nu ezita să repare situațiile în care fusese nedrept!

Nu poți pierde suveranitatea fără să știi

La scurtă vreme după preluarea conducerii Afacerilor Străine, pe lângă mesaje de felicitare pentru „meritarea sa numire“, la Palatul Sturdza, sediul ministerului în acel timp, seoseau dovezi de asigurare a „întregului devotament în îndeplinirea serviciului și sarcinilor încredințate față de dvs. și pentru Țară“. Ministrul Henri Cătărgi îi transmitea o telegramă din Bruxelles prin care personalul legației își exprima mulțumirea pentru „apelul ce faceți la concursul nostru și pentru încrederea ce ne acordați“.

Tuturor acestor mărturii de apreciere și încurajare folosite în începutul drumului, Titulescu a știut să le răspundă imediat cu o știință a comunicării care îi individualiza

La Spa, în 1920

mesajul, accentuând în același timp asupra direcției urmărite în raporturile respective.

În telegrama trimisă ministrului francez al Afacerilor Străine, Aristide Briand, după ce evoca cu satisfacție colaborarea lor directă la „menținerea unor relații de apropiată și solidă prietenie” între cele două țări, el adăuga: „Rog pe Excelența Voastră să continue să păstreze față de mine acele sentimente pe care mi le-a arătat mereu și care îmi vor fi atât de necesare pentru îndeplinirea misiunii care îmi revine în prezent.”

Câteva zile mai târziu, adresându-se secretarului de stat american, Frank Kellogg, Titulescu exprima sentimentele de grațitudine față de „ceea ce făcuseră Statele Unite într-un așa de generos spirit pentru România”, asigurându-l, totodată, că nu va neglija „nici un efort pentru a stabili cele mai strânse relații” între cele două țări.

După cum am menționat deja, problema optanților unguri, ca și disputa pe diverse materii de fond și procedurale cu contele A. Apponyi, reprezentantul guvernului Ungariei, au constituit obiectul unor intense confruntări, cu largi

reverberații nu numai în raporturile dintre cele două state vecine, dar și pe plan european.

Reforma agrară promulgată în 1921 în România și pusă în aplicare în anii următori a avut ca principiu fundamental egalitatea deplină de tratament între cetățenii români, indiferent de originea lor etnică. Cu toate acestea, încă de la Conferința ambasadurilor din august 1922 și apoi la Societatea Națiunilor, cabinetul de la Budapesta a depus plângeri împotriva exproprierii, afirmând că măsurile luate de guvernul român în Transilvania erau neechitabile, vizându-i pe proprietarii care optaseră pentru naționalitatea maghiară.

În desfășurarea, ca și în rezolvarea întregului litigiu româno-ungar Nicolae Titulescu a avut un rol esențial. Așa cum a făcut-o și în discursul rostit, de exemplu, la 17 septembrie 1927, din care nu au lipsit ironia fină, elocința deschizătoare de noi orizonturi, logica înfrânând porniri polemice, scânteia verbului manevrat cu generozitate, emoția trăirii momentului ce captivează mereu auditorul. Iată câteva pasaje ilustrative: „Domnule Președinte, dom-

Jeftici, Benes, Titulescu

nilor, teza pe care contele Apponyi a dezvoltat-o în această dimineață, cu talentul său obișnuit, este cunoscută de către Consiliu. Această teză a fost dezvoltată în mai multe reprize în fața Comitetului celor Trei [la 7 martie 1927, după ce delegațiile română și ungară și-au expus din nou punctele de vedere în fața Consiliului Societății Națiunilor, acesta numise un Comitet de Trei, prezidat de Sir Austen Chamberlain, asistat de reprezentanții Japoniei și statului Chile]. Este o zicală care spune: *Non bis in idem* [nu de două ori pentru același (lucru)]. Recunosc că împreună cu contele Apponyi, chiar *ter in idem* este o plăcere. Numai că aici noi nu suntem din plăcere; suntem aici din datorie [...] În concluzie, două chestiuni se degajă astfel din pledoaria din această dimineață a contelui Apponyi: cea dintâi, drepturile Consiliului; a doua, autoritatea de lucru judecată în materie internațională [...] Domnilor, nu voi face o discuție juridică. Vă voi spune pur și simplu motivele pentru care am fost într-adevăr emoționați de sentințele Tribunalului arbitral mixt. Noi credem că România este un stat suveran ca toate statele. Aceasta vrea să spună că ea poate să facă o reformă agrară fără controlul cuiva. Dacă am pierdut această suveranitate, să ni se arate, căci nu-ți poți pierde suveranitatea

Vaida-Voevod și Nicolae Titulescu

fără să știi acest lucru. Or, nu se vorbește nicăieri în tratate de o reducere a suveranității românești.”

Simpatia lui Sir Austen Chamberlain

În finalul expunerii sale, Titulescu, în respectul principiilor și al prevederilor Pactului organizației, sublinia importanța recomandărilor fixate anterior de Comitetul celor Trei și adoptate încă din 7 martie 1927 de Consiliul Societății, recomandări pe care România le acceptase, dar pe care Ungaria continua să le refuze cu ostilitate. Soluționarea problemei optanților a fost realizată abia în 1930, în urma acordurilor de la Haga și Paris, care au dat câștig de cauză tezei române.

„Afacerea optanților” a fost pentru România, în orice caz, o probă edificatoare pentru a aprecia funcționarea alianțelor sale, în momente de criză, ca și de a evalua metodele de lucru și eficacitatea măsurilor luate de Consiliul Societății Națiunilor în problemele politice delicate. În plus, pentru Titulescu ea a prilejuit apropierea de marele bărbat politic britanic Sir Austen Chamberlain (1863-1937), care în 1925 primise Premiul Nobel pentru Pace, adept convins al necesității respectării tratatelor.

„România – preciza Titulescu în 1937 – nu trebuie să uite niciodată marea recunoștință pe care o datorează lui Sir Austen Chamberlain. Dacă ea a fost calomniată de propaganda ungară în legătură cu chestiunea optanților, orice urmă a acestor calomnii a dispărut multumită raportului lui Sir Austen Chamberlain din septembrie 1927, care reprezintă adevărata decizie în

Titulescu domina orice reuniune

materie [...] Marele merit al acțiunii lui Sir Austen Chamberlain s-a datorat faptului că ea nu a izvorât din prietenie sau simpatie, ci dintr-o profundă încredere în justetea cauzei românești. De aici și autoritatea lui.”

O legatie este o carte de vizită

Subliniind puternicele legături ale României cu cele trei mari națiuni aliate și amice din război – Franța, Italia și Marea Britanie –, având la temelie tocmai comandamentele păcii și ordinii europene, Titulescu și-a exprimat voința de a dezvolta relațiile cele mai cordiale cu statele care susținuseră efortul țării sale pentru reîntregire națională. „Sentimentele vor fi mereu la baza raporturilor noastre cu Marea Republică Americană. Restabilirea legăției noastre la Tokio – adăuga el – dovedește dorința noastră de a cultiva prietenia Imperiului Nipon.”

Pe aceeași linie a dezvoltării relațiilor României cu țări prietene de pe alte continente se înființa, la propunerea sa, în decembrie 1927, Legația de la Rio de Janeiro, în martie 1928, titularul ei, Caius Brediceanu,

fiind desemnat trimis extraordinar și ministru plenipotențiar și la Buenos Aires. Ulterior vor fi înființate și misiunile din Mexic, Uruguay, Chile și Venezuela (1935-1936).

Referindu-se la relațiile cu Egiptul, Titulescu va revendica și „meritul de a fi transformat, încă în 1927, în calitate de ministru al Afacerilor Străine, reprezentanța noastră de la Cairo într-o legatie propriu-zisă”.

Interesat de consolidarea raporturilor cu statele din Scandinavia și Țările Baltice, în decembrie 1927 avea să fie înființată Legația de la Riga (Letonia), ulterior, în 1935, fiind numiți și primii reprezentanți diplomatici cu reședințe la Tallinn (Estonia) și respectiv Kaunas (Lituania).

Obiectivul meu, va spune Titulescu, a fost de a avea relații apropiate cu toate națiunile lumii. El regreta că mijloacele financiare nu i-au permis să deschidă mai multe astfel de reprezentanțe. Și asta pentru că „o legatie nu este decât o carte de vizită pentru a pune în mișcare relațiile”, iar „cheltuielile de funcționare ale acestor legații nu corespund în nici un fel cifrelor prezentate opiniei publice de către propaganda părtinitoare care dorește absența noastră, astfel încât alții să poată lucra singuri în voie peste tot”.

În momentul în care, la sfârșitul lunii iulie 1928, Nicolae Titulescu părăsea postul de ministru al Afacerilor Străine, urmând a reveni în fruntea misiunii de la Londra, el săvârșea un nou gest plin de semnificații, telegafiind tuturor șefilor din Centrală și din străinătate pentru a le exprima „vilele mulțumiri atât dvs., cât și întregului personal pentru concursul ce mi-ați dat în timpul colaborării noastre”. ■

Tineri sași din zona Sibiului se înrolează voluntari în armata germană, iunie 1943

Indicator al străzii „Țara Bârsei” din Drabenderhöhe, R.F.G., cu imaginea Bisericii Negre

R.S.R. – R.F.G.

12 ANI DE TATONĂRI

CLAUDIU MIHAIL FLORIAN

Inițial, apariția R.F.G. ca stat, în mai 1949, a fost privită cu suspiciune de către U.R.S.S. și țările satelite ale acesteia, care insistau să vadă în statul vest-german un avanpost al imperialismului apusean și o nouă platformă a tendințelor militariste. În replică, I.V. Stalin trimitea la 13 octombrie 1949, cu prilejul întemeierii Republicii Democratice Germane, o telegramă celui dintâi președinte al acesteia, Wilhelm Pieck, în care, deși se adresa șefului unui stat care cuprindea numai un sfert din totalul populației germane, nu se sffia să vorbească despre germanitate în ansamblu.

Un an mai târziu, în septembrie 1950, o delegație guvernamentală din R.D.G. vizita România, prilej cu care se specifica într-un comunicat comun: „Guvernul R.P.R. și guvernul provizoriu al R.D.G. își proclamă hotărârea de a duce o politică intensă în vederea apărării păcii, [...] împotriva divizării Germaniei, precum și împotriva transformării Germaniei de Vest într-o bază pentru o agresiune care să dezlănțuie un nou măcel mondial.”

Direcția Arhivelor Diplomatice a M.A.E. urmează să publice în acest an, în cadrul colecției Documente diplomatice românești, seria Relații bilaterale, un prim volum consacrat începuturilor relațiilor dintre România și R.F.G. (1966-1967). Autorii volumului sunt: C. Mihail Florian (responsabil), Dumitru Preda (coordonator al seriei) și Otmar Trașcă. Pornind de la documentele din acest tom, să încercăm o reconstituire a raporturilor româno-vest-germane până la stabilirea relațiilor diplomatice.

Tendința de reunificare de-a lungul existenței celor două state germane nu a fost nicidecum doar un atribut al R.F.G. și al guvernelor de la Bonn. Către ea tindeau în aceeași măsură și guvernanții de la Berlin, secondați de Moscova. Ceea ce le deosebea era însă poziția ideologică, viziunea asupra aceluși stat unitar german al viitorului. Propuneri de reunificare nu au lipsit din partea R.D.G., însă ele se loveau de fiecare dată de respingerea de principiu a Bonn-ului, care refuzase din primul moment să recunoască Germaniei de Est calitatea de

stat. În memoriile sale, Konrad Adenauer, primul cancelar al R.F.G., citează o scrisoare din noiembrie 1950 a primului ministru al R.D.G., Otto Grotewohl, care propunea crearea unui consiliu general german, în perspectiva unui guvern german unic. În scrisoarea de răspuns se spunea: „Guvernul R.F.G. nu e în măsură să recunască legitimarea democratică a structurii oficiale de putere care s-a constituit în zona aflată sub ocupație sovietică.”

Scopul principal al politicii guvernanților de la Bonn rămânea prin urmare unificarea

în perspectivă a celor două state germane. În același timp erau conștienți și de viitorul rol european al noii Germanii. Într-o ședință plenară a parlamentului federal din 15 noiembrie 1949, prilejuită de reacția proaspătului guvern vest-german față de politica de demontare a industriei germane de către aliații occidentali, primul vicepreședinte al Consiliului Federal, Carlo Schmid, captase atenția audienței, robind fraza-cheie: „A face politică externă germană înseamnă în ziua de azi a face o politică externă care se îndreaptă către Europa.”

La 9 martie 1955; prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. decreta încheierea stării de război dintre România și Germania, începută la 24 august 1944.

Un an și jumătate mai târziu, la 20 octombrie 1956, biroul de presă al Crucii Roșii Germane dădea publicității faptul că se aflau în curs de finalizare tratativele cu Crucea Roșie Română în vederea, pe de o parte, a soluționării cererii unui număr de circa

11 000 de etnici germani, trăitori în cele 16 regiuni ale României, de reunire a familiilor, iar pe de altă parte a eliberării prizonierilor de război expediați de către U.R.S.S. în România și a deținuților germani aflați în închisorile din țară. De asemenea, Crucea Roșie Germană ruga Crucea Roșie Română să acorde ajutor în căutarea celor 70 000 de soldați germani dați în continuare ca dispăruți pe teritoriul României. Răspunsul C.R.R. a fost că se consideră abilitată să ajute la soluționarea acestor acțiuni, cu excepția procesului de reunire a familiilor, care, în lipsa unor relații diplomatice directe, putea fi rezolvat definitiv doar în urma unor negocieri între Legația română și Ambasada R.F.G. de la Paris.

În anii următori au luat amploare și contactele de ordin economic între R.P.R. și R.F.G., astfel încât apărea necesară crearea unui cadru juridic pentru reglementarea pe viitor a acestora. După mărturia ambasado-

rului Nicolae M. Nicolae, fost ministru secretar de stat la Ministerul Comerțului Exterior, în anul 1960 ponderea relațiilor comerciale cu R.F.G. în ansamblul relațiilor comerciale ale României cu Europa occidentală era de 30%. Pe fondul tendinței de industrializare a țării, ca reacție față de decizia din 1962 a U.R.S.S., de „diviziune internațională a muncii” în cadrul C.A.E.R. și de reducere a României la stadiul de țară agricolă, guvernul de la București s-a orientat cu mai mare hotărâre înspre intensificarea relațiilor comerciale cu R.F. Germania.

Primul mijlocitor oficial în relațiile Republicii Federale Germania cu România a fost Berthold Beitz, director

general, din 1953, al concernului Krupp. Acesta, pe fondul experienței acumulate în perioada războiului, când fusese însărcinat cu administrarea câmpurilor petrolifere poloneze de la Baryslav, și ca urmare a bunelor sale relații, îndeosebi cu Polonia, unde

ajutase mulți cetățeni polonezi în perioada războiului, devenise la sfârșitul anilor '50 negociator oficial în problemele cu Estul. Un prim contact important a avut loc în februarie 1963 între Berthold Beitz, pe de o parte, și Alexandru Bărlădeanu, pe atunci reprezentant al României la C.A.E.R. și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Corneliu Mănescu, ministru al Afacerilor Externe, și Gheorghe Rădulescu, ministru al Comerțului Exterior. Intenției exprimate cu acel prilej de partea română de a intensifica și oficializa relațiile cu R.F.G., inclusiv cele diplomatice, i-a urmat o comunicare ulterioară a lui Beitz, după revenirea acestuia în Germania, prin care era exprimat interesul guvernului vest-german de a înființa, deocamdată, doar reprezentanțe comerciale.

În privința stabilirii de relații diplomatice, guvernul condus de octogenarul Konrad Adenauer continua să fie fidel literiei „Doctrinei Hallstein”, denumită astfel după

Atât guvernul de la Bonn, cât și cel de la Berlin doreau reunificarea Germaniei. Primul considera că procesul trebuia să se facă prin revenirea Germaniei de Est – o creație temporară a sovieticilor – la patriamă. Berlinul nu concepea decât o extindere a regimului socialist și asupra R.F.G.

O formație de sași din Valea Viilor pleacă din România

Memorialul sașilor transilvăneni ridicat la Dintelsbühl

inițiatorul ei, secretarul de stat în M.A.E. vest-german Walter Hallstein, care, în numele pretenției guvernului R.F.G. de unic reprezentant al intereselor întregului popor german, considera drept „act neprietenesc” din partea unei țări recunoașterea R.D.G. ca stat. Or, România stabilise relații diplomatice la rang de ambasadă cu R.D.G. din chiar primul moment al constituirii acesteia, la începutul lui octombrie 1949. Prin urmare, eforturile s-au concentrat asupra oficializării relațiilor comerciale.

În urma unor tratative, ce s-au întins pe durata a aproape unei jumătăți de an, au fost depășite în cele din urmă atât restricțiile părții germane, de ordin politic (privitoare la R.D.G.) și juridic (privind atribuțiile – în acest caz – ale reprezentanților comerciale, specifice de regulă doar oficiilor diplomatice), cât și cele ale părții române, de ordin doctrinar (în calitate de membră a Tratatului de la Varșovia și aliată a R.D.G.). Acțiunea, conform memoriilor ambadorului Nicolae M. Nicolae, a fost finalizată prin protocolul, rămas – la dorința ambelor părți – confidențial, din 17 octombrie 1963.

Principalele probleme care, în cursul negocierilor, necesitară o abordare și o nuanțare aparte au fost titulatura în limba română a R.F.G. și modalitatea de includere în acord a Berlinului Occidental.

Încă de la întemeierea lor ca entități statale, în mai 1949 (R.F.G.), respectiv în octombrie 1949 (R.D.G.), cele două republici germane purtau în însăși denumirea lor întreaga diferență de concepție și de atitudine care avea să le determine și să le separe politica în cursul următoarelor patru decenii:

noțiunea germană *Bundesrepublik Deutschland* – Republica Federală Germania – e formată din două substantive, *Deutschland* reprezentând indiscutabil numele țării, substantivul propriu, pe când *Deutsche Demokratische Republik* – Republica Democrată Germană – e format din substantivul Republică și din două adjective, *Deutsche* nefiind mai mult decât un atribut al republicii.

Prin urmare, formula în limba română Republica Federală Germania nelăsând la rândul-i loc la interpretări și exclușând existența unui

alt stat german, partea română a insistat și a obținut în cele din urmă acordul pentru folosirea denumirii nuanțate de Republica Federală a Germaniei.

Includerea Berlinului Occidental în acord a fost o problemă care, după îndelungi analize, a fost soluționată printr-un artificiu. Recunoașterea fățișă a suveranității R.F.G. asupra Berlinului Occidental era de neconceput pentru o țară socialistă, de vreme ce însăși Moscova, care întreținea relații diplomatice cu regimul de la Bonn, nu o făcuse. Dat fiind că era vorba despre un acord comercial, s-a găsit formula elastică în care se spunea că el urma să fie valabil pentru zonele de circulație ale leului românesc și ale mărcii vest-germane.

Din luna noiembrie 1965, reprezentanțele comerciale de la București, respectiv de la Frankfurt, au primit dreptul de a acorda și vize, acțiune de la care Berlinul Occidental rămânea însă exclus. Totuși, evoluția relațiilor bilaterale făcea tot mai previzibil momentul atingerii obiectivului suprem, către care duceau toți pașii mai mari

și mai mici de până atunci: stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări, la rang de ambasadă.

Germania și lumea primei jumătăți a deceniului șapte al secolului trecut au oscilat între dezvoltarea economică, ulterioară perioadei de reconstrucție de după război, și unele crize majore, apărute îndeosebi pe fondul războiului rece.

România primei jumătăți a anilor '60 a oscilat la rândul-i între ultimele valuri ale „întunecatului deceniu” precedent, o progresivă distanțare de Moscova și începutul unei relative – și de scurtă durată – liberalizări.

„Declarația din aprilie” 1964 a P.M.R. a căutat să statueze ieșirea României de sub tutela U.R.S.S., fraza cheie fiind: „nu există și nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just și ce nu pentru alie țări sau partide”. În vara anului 1964 au fost eliberați din sistemul concentraționar ultimii deținuți politici.

Divergențele existente între R.S.R. și R.F.G. după război erau în linii mari de ordin doctrinar, ca între două state aflătoare în tabere opuse pe frontul războiului rece.

Există însă un punct care conferea unitate raporturilor dintre cele două țări, un element care dădea viață trecutului și prezentului deopotrivă: elementul etnic german din România.

Germania de Vest ajunsese principala țintă pentru un uriaș val de refugiați, strămutați și alungați germani din teritoriile răsăritene locuite de aceștia de secole. România, spre deosebire de restul țărilor central-europene cu etnici germani, nu i-a alungat pe aceștia, deși în țară fuseseră supuși unui regim de expropriere și de privare de drepturi, cât și unei deportări la muncă silnică în U.R.S.S. (*Magazin istoric*, nr. 1/1995). Cercetările din ultimii ani pe această temă au scos la iveală documente sovietice care demonstrează fără echivoc că acțiunea de deportare a fost o inițiativă sovietică, ordonată de către Stalin. Cei ajunși pe teritoriul Germaniei occidentale s-au constituit în comunități populare ale diferitelor regiuni de obârșie (sudeți, silezieni, sași transilvăneni, șvabi bănățeni, prusaci

orientali etc.), cu o mare pondere în viața politică în primele decenii după război, de interesele lor ocupându-se un minister special creat pentru acest scop, Ministerul Federal pentru Alungați, Refugiați și Păgubiți de Război. Principalul scop urmărit de către majoritatea acestor oameni, care pierduseră fără drept de apel toate bunurile materiale din vechile patrii, rămăsese acțiunea de reîntregire a familiilor. Această problemă se punea îndeosebi în situația celor originari din România, dat fiind că din țările vecine Germaniei fuseseră alungați sistematic și aproape în totalitate, în vreme ce comunitățile de aici, fiind cele mai numeroase și nepunându-se problema revendicării terito-

riale, rămăsese în mare parte pe loc. Singurele două grupuri etnice germane compacte rămase după război în răsăritul Europei, pe vechile teritorii, erau sașii transilvăneni și șvabii bănățeni.

Totuși, numărul etnicilor germani din România se înjumătățise la sfârșitul războiului: dacă în septembrie 1939 în România se aflau, conform datelor statistice oficiale, 782 000 de etnici germani, în 1950 mai erau 400 000. Astfel, dincolo de faptul că unele grupuri etnice, precum germanii din Bucovina de Nord și din Basarabia, dispăruseră în întregime, fiind strămutați în mod organizat și pașnic în toamna anului 1940, aproape fiecare familie dintre cele rămase putea numi cel puțin un membru al ei care se găsea în momentul respectiv în R.F.G. Dată fiind situația politică și economică a României la două decenii după război, comparativ cu evoluția Germaniei Occidentale, pentru mulți „*Rumäniendeutsche*” – germani originari din România – prezentul și viitorul cântăreau mai greu pe talerul balanței decât sutele de ani de istorie din urmă.

In așteptarea unor măsuri oficiale care să depășească demersurile restrânse și anevoioase ale Crucii Roșii Germane, singura care până la începutul anilor '60 putea să instrumenteze procesul de reîntregire a familiilor, organizațiile etnicilor germani originari din România militau în conferințe,

Ruinele unei case săsești din Sebeș, victimă a politicii de sistematzere

Familiele de țigani într-o fostă casă săsească

întruniri și publicații proprii pentru această cauză. Dincolo de ea, mulți dintre etnicii germani ajunși în R.F.G. erau conștienți că reprezintă în același timp o punte de legătură cu țara de obârșie și cu oamenii ei. Semnificative în acest sens sunt unele fraze ale președintelui la nivel federal (1958-1977) al comunității populare a sașilor transilvăneni din R.F.G., Erhard Plesch, rostite cu diferite prilejuri: „Fie că e vorba de noi înșine sau de rudele noastre din patrie, e neîndoios că noi, ca sași transilvăneni, întindem o punte către Răsărit oriunde ne-am afla, nu doar către țările în sine, ci și către oameni, către popoare. [...] Ne iubim fosta patrie și avem pentru toți oamenii trăitori acolo gânduri senine, lipsite de orice resentiment, și cu atât mai puțin de simțăminte de răzbunare sau de ură. [...] Sașii transilvăneni și comunitatea lor populară nu s-au ridicat niciodată în acțiunile lor împotriva poporului român și a statului său și nici nu o vor face.”

Nu la fel de pașnice apăreau unor oficiali români ai vremii, care monitorizau presa germană, luările de atitudine ale unor istorici sau literați germani originari din România. Bunăoară un alt președinte, vreme de peste un deceniu (1952-1963), al comunității sașilor transilvăneni din R.F.G., scriitorul și publicistul sas Heinrich Zillich, publica în februarie 1966 în revista *Der Europäische Osten (Răsăritul European)* un articol care atrăgea atenția unui referent din M.A.E. român pentru „afirmațiile speculative” la adresa României, care „întrec cu mult în exagerări articole similare din presa R.F.G.”. Într-o notă informativă din 12 aprilie 1966 adresată adjunctului ministrului Afacerilor Externe, George Macovescu, se cataloga drept speculativă afirmația că România „nu mai ascultă de bagheta Moscovei”, precum și reacționar și șovin modul în care se făcea

referire la tăria elementului german și la importanța culturii germane la formarea spirituală a popoarelor din estul Europei. Tonul articolului era de natură să stârnească polemici, prin afirmația că Transilvania ar fi fost o creație a spiritului german, în care, după colonizarea sașilor, țărani români ar fi părut, după port și felul de a locui, că se mai găsesc încă în perioada migrației popoarelor. Faptul că revista era considerată ca fiind „organul neoficial al refugiaților germani și al unor cercuri naționaliste” a făcut ca acest episod să nu aibă urmări diplomatice, cum avea să se întâmple mai târziu în urma unor articole din marile ziare oficiale.

Ceea ce prima la nivelul ambelor guverne în anul 1966, în cadrul general creat de politica României și de politica de tatonare către est a R.F.G., era o variantă postbelică de conciliere reciprocă, între două state cu sisteme politice și sociale diferite, însă cu dorința și interesul de a depăși barierele dogmatice ale epocii. După cum mărturisea cancelarul Ludwig Erhard în vara aceluiași an, R.F.G. nu avea obiecții, privind stabilirea de relații diplomatice cu România, exprimându-și însă îndoiala că acest pas va avea loc în perioada mandatului său (*Magazin istoric*, nr. 6/2000). În mod surprinzător, câteva luni mai târziu o criză guvernamentală ducea la demisia cancelarului, la 1 decembrie 1966, și la formarea unui guvern al „Marii Coaliții”, din reprezentanți ai Uniunii Creștin Democrat, Uniunii Creștin-Sociale și Partidului Social-Democrat. Cancelar devenea Kurt Georg Kiesinger și ministru de Externe Willy Brandt. Calea către punerea în practică a preconizatei noi politici germane față de Răsărit – *Ostpolitik* – era deschisă. ■

(Va urma)

Cititorii întreabă, istoricii răspund

Prin pacea de la București (1812), care pune capăt războiului ruso-turc izbucnit în 1806, Rusia câpăta pentru prima oară teritoriul dintre Prut și Nistru. Din dorința de a realiza cât mai rapida

rusificare a populației – o politică dusă în toate regiunile anexate – a fost modificată și organizarea bisericească, așa cum fusese ea și cum a prezentat-o autorul acestui articol în numărul anterior.

MITROPOLIA BASARABIEI

Pr. FLORIN ȘERBĂNESCU

Între anii 1853-1856 a avut loc războiul Crimeii, încheiat prin Tratatul de pace de la Paris (martie 1856), în urma căruia Imperiul Țarist retroceda Moldovei județele Cahul, Bolgrad și Ismail din sudul Basarabiei. După realizarea Unirii în 1859, guvernul lui Alexandru Ioan Cuza a înființat, în 1864, Episcopia Dunării de Jos, cu sediul la Ismail, care cuprindea – sub cârja marelui ierarh Melchisedec Ștefănescu, fost episcop de Huși – cele trei județe din sudul Basarabiei, eliberate în 1856.

Dar, la două decenii după aceasta, un nou conflict izbucnea între ruși și turci. În România s-a născut speranța dobândirii, în sfârșit, a independenței. Apărată cu vitejie pe câmpul de luptă de armatele române în războiul din 1877-

1878, ea a fost consfințită prin tratatul de pace de la Berlin.

După veacuri de stăpânire otomană, la 1878, Dobrogea se reintegra statului român, iar, mai apoi, România se proclama regat (martie 1881). A trebuit însă plătit un preț: pierderea din nou a sudului Basarabiei, inclus în Imperiul Rus, prin hotărârea Congresului de la Berlin. Biserica celor trei județe a trecut, așadar, din nou, în jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse.

În timpul ocupației țariste, în Basarabia s-a desfășurat un susținut proces de rusificare a întregii populații, a intelectualilor, a clerului, a credincioșilor, atât prin școli, cât și prin Biserică – dependentă, acum, de Biserica Ortodoxă a Rusiei.

Astfel, episcopul Pavel Lebedev (1871-1882), unul dintre cei mai „răvnitori” pe acest țărm, a strâns de pe la biserici toate cărțile românești și le-a ars, la reședința sa, timp de câțiva ani. A prigonit pe preoții care cutezau să slujească în românește, înlăturându-i din parohii și silindu-i să fugă peste Prut, ba chiar închizând și vreo 340 biserici, în care se făcuse auzită limba română la slujbă.

Însă, cu toate restricțiile și constrângerile autorităților de stat și bisericești, românii din Basarabia

Intrarea trupelor române în Chișinău, 1941

au reușit, în mare măsură, să-și păstreze limba, tradițiile și cultura românească. Dintr-o relatare a lui Gurie Grosu, mitropolit al Basarabiei între 1928 și 1936, cunoaștem, spre exemplu, cazul unui elev al Seminarului din Chișinău, pe nume Bragă, care, prin 1874-1875, dând exemplu colegilor săi, s-a opus cu fermitate semnării unei declarații solicitate de episcopul Pavel Lebedev, mai sus-amintit, prin care elevii și-ar fi exprimat, chipurile benevol, dorința de introducere a limbii ruse ca limbă de predare în școală.

Literatură difuzată gratuit

Clerici precum protopopul Constantin Popovici, conducător, din 1908, al revistei *Luminătorul*, arhimandritul Gurie Grosu, autor al unui abecedar românesc, preoții Alexandru Baltaș, Mihail Plămădeală, Mihai Ceachir, A. Istrati și încă mulți alții au încercat să păstreze tradiția românească în Basarabia. Patrioții din România și din Transilvania au întreținut strânse legături de ajutorare cu frații de dincolo de Prut. Între aceștia, mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu și protopsaltul din Șcheli Brașovului, călugărul Varlaam.

La începutul secolului XX mișcarea românească de eliberare din Basarabia, în care activau mulți slujitori ai Bisericii, s-a amplificat. Pe la 1902, preoțimea s-a reunit în așa-numita „Frăție a Nașterii lui Hristos”, evădind ca scop

tipărirea de literatură ortodoxă în limba română, care să fie difuzată gratuit în toate parohiile. Cităm, aici, de asemenea, profetic-răsunătoarele versuri din 1905 ale preotului basarabean P. Gheorghian: „Suna-va ceasul dezrobirii mâine / Și lanțul va cădea în praf însângerat / Și vei cunoaște-atunci, tu, bietule române, / C-atât amar de vreme ai stat îngenuncheat!”

Iar la 10 iulie 1917, la Mă-rărești, preotul Alexei Matevici se adresa confracților de dincolo de Prut prin versurile poeziei intitulate *Basarabenilor*: „Să știți: de nu veți ridica / Din sânul nostru un proroc / În voi viața va seca. / Zadarnic soarta veți ruga / Căci scoși veți fi atunci din joc / Și-ți rămânea făr' de noroc.”

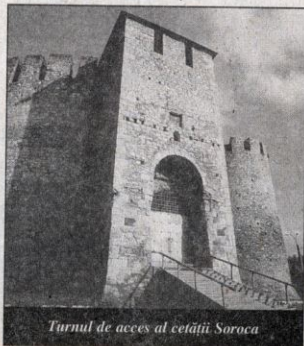
În împrejurările favorabile din ultimul an al primului război mondial, la 27 martie 1918, la Chișinău, Sfatul Țării a proclamat, cu mare entuziasm, unirea Basarabiei cu România. Era cea dintâi etapă

a împlinirii Marii Uniri, încheiată la 1 decembrie 1918, la Alba-Iulia.

În comisia din Basarabia pentru pregătirea Adunării de unificare au activat preoții Ioan Andronic, Serghei Bejan și Ioan Știuca, iar arhimandritul Gurie Grosu a fost numit adjunct al ministrului Cultelor. Deosebit de activi (prin scris și faptă) în mișcarea de unificare au fost preoții Nicolae Stădnicov, A. Murafa, Onisifor Ghibu și Dionisie Erhan, stareț al mănăstirii Suruceni, mai târziu vicar la Chișinău și episcop de Ismail.

Prin voința Congresului eparhial

Unirea teritorială din 1918 a atras în chip firesc după sine și reunificarea bisericească, hotărâtă solemn de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 30 decembrie 1919, ceea ce a însemnat revenirea în sânul Bisericii neamului a românilor înstrăinați vreme de un veac. Starețul Dionisie Erhan, vorbind, încă la 15 martie 1918, în numele credincioșilor români din Basarabia, arăta, în acest sens, cu pregnanță, că reintegrarea Bisericii Ortodoxe din Basarabia în Biserica Ortodoxă Română era un act istoric firesc, o reparație – profund justificată canonic – a unei nedreptăți care se săvârșise, abuziv și dictatorial, în 1812, prin încălcarea de către Biserica Rusă a două legi fundamentale pe care se bazează

Turnul de acces al cetății Soroca

organizarea bisericească în lumea ortodoxă: canonul 34 apostolic și canonul 8 al Sinodului III Ecumenic de la Efes (431).

Ca urmare a reunificării bisericești legitime, pentru împlinirea căreia nu era necesar nici un acord din altă parte, întrucât se îndrepta, cum s-a arătat, un abuz săvârșit la 1812 și luând act de hotărârea Congresului general al Bisericii basarabene de la Chișinău, din 21 februarie 1920, Sfântul Sinod al B.O.R. l-a declarat, la 17 decembrie 1920, ca arhiepiscop titular al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului pe arhiereul Gurie Grosu, confirmat și prin Decretul Regal nr. 5481/25 decembrie 1920.

Mai apoi, la 22 iunie 1922, Sfântul Sinod al B.O.R. a înființat două eparhii noi în Basarabia: Episcopia Hotinului (cu județele Hotin, Bălți și Soroca și cu reședința la Bălți) și Episcopia Cetății Albe – Ismail (cu județele Cetatea Albă, Ismail și Cahul și cu reședința la Cetatea Albă).

În sfârșit, luând iarăși act de dorința Congresului eparhial din Basarabia, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, la 15 noiembrie 1923, înființarea Mitropoliei Basarabiei prin ridicarea Arhiepiscopiei Chișinăului la rangul

de Mitropolie. Organizarea acestora s-a făcut prin Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 1925, iar arhiepiscopul de Chișinău, Gurie Grosu, a fost ridicat la rangul de mitropolit al Basarabiei, prin Hotărârea Sfântului Sinod și Înalțul Decret Regal din 21 aprilie 1928. Sub jurisdicția Mitropoliei Basarabiei intrau: Arhiepiscopia Chișinăului, Episcopia Hotinului și Bălților și Episcopia Cetății Albe – Ismail.

Preoți martirizați, lăcașe distruse

Dar această situație fericită și firească pentru Biserica României reîntregite nu a ținut mult. Ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop, încheiat la 23 august 1939, Basarabia, împreună cu Bucovina de Nord, cu ținutul Herța, au fost invadate și anexate, în 1940, Uniunii Sovietice. Ocupația militară sovietică din 1940-

1941 a avut un corespondent în Biserica Ortodoxă Rusă, care a întreprins și ea o „ocupație bisericească”, de astă dată asupra Mitropoliei Basarabiei, impunând imediat, în mod abuziv, un mitropolit rus. Între 1941-1944, precum se știe, Basarabia a revenit la Patria-Mamă și la Biserica sa, Mitropolia Basarabiei fiind reactivată, dar numai până spre sfârșitul războiului când, din 1944, trupele sovietice au reanexat teritoriul dintre Nistru și Prut, Mitropolia fiind silită să-și sisteze activitatea.

Vitregia istoriei i-a făcut pe ierarhii din teritoriile ocupate să se refugieze în România, unde Biserica Ortodoxă Română i-a primit ca pe fiii săi.

Au urmat o silnicie și o suferință de aproape jumătate de veac, timp în care românii basarabeni au trăit drama unei politici sovietice bine orchestrate a transferurilor de populație, mulți fiind deportați îndeobște

dincolo de Urali, în vreme ce pe meleagurile lor natale au fost aduse, din alte părți, contingente de populație rusefonă. Au fost vremuri de sovietizare, de rusificare, de prigoană și îngrădire drastică a vieții bisericești, așadar de înlănțuire mai ales națională și bisericească. Zeci

Cetatea Tighina. Acuarelă din 1790

și zeci de preoți au fost martirizați prin împușcare, închisoare, deportare, muncă silnică, au fost demolate sute de biserici, iar altele au fost profanate prin utilizarea lor ca grajduri, depozite, restaurante, săli de spectacole ș.a.m.d. Au fost desființate toate instituțiile de învățământ și publicațiile bisericești, muzeul bisericesc de la Chișinău și marea bibliotecă de la mănăstirea Noul Neamț (Chițcani), ale cărei prețioase volume au fost date pradă focului în piața publică.

O nouă lumină dătătoare de speranță a părut să se arate odată cu prăbușirea comunismului în Europa de Est în 1989 și cu destrămarea Uniunii Sovietice în 1991. La 27 august 1991, fosta R.S.S. Moldovenească și-a putut proclama independența, sub numele de Republica Moldova.

Refacerea treptată a vieții bisericești s-a concretizat, până în prezent, prin funcționarea a 900 de biserici și a 14 mănăstiri, între care șase de călugări și opt de călugărițe. (După alte date recente: 1 061 biserici și 44 mănăstiri și schituri).

În noile condiții, pe plan bisericesc, pe teritoriul Republicii Moldova funcționează astăzi două structuri religioase ortodoxe, ambele de stil vechi: „Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove”, subordonată canonic Patriarhiei Moscovei, și „Mitropolia Basarabiei”, subordonată Patriarhiei Române.

Mitropolia Chișinăului s-a organizat pe baza Statutului Bisericii Ortodoxe Ruse, aprobat de Sinodul de la Moscova, la 3 ianuarie 1991, și de către Ministerul Justiției al Federației Ruse, la 30 mai 1991. Condușă de mitropolitul Vladimir, Mitropolia are și un statut intern rezultat din cel al Bisericii Ortodoxe Ruse, aprobat de guvernul Republicii Moldova, la 17 noiembrie 1993.

Mitropolia Chișinăului a apărut după raptul teritorial din iunie 1940 și în urma celei de a doua ocupații sovietice a Basarabiei din 1944, fiind creată de Biserica moscovită pe scheletul fostei „eparhii a Chișinăului și Hotinului”. Ea reprezintă, în ordine, a 117-a eparhie din cele 124 filiale canonice locale ale Bisericii ruse, fiind numită Kișiniovskaja (a Chișinăului), parte componentă a „trupului bisericesc rus”.

Este semnificativă preluarea de către această mitropolie, prin denumirea ei, „a Chișinăului și a întregii Moldove”, a tipului de titlatură a Patriarhiei Ruse — „a Moscovei și a întregii Rusii”.

Autonomă și de stil vechi

Pe de altă parte, problema vechii Mitropolii a Basarabiei a fost readusă în actualitate după destrămarea Uniunii Sovietice și proclamarea independenței Republicii Moldova, dar într-un nou context, diferit de cel din 1918, în care românii basarabeni, doritori, în chip firesc, de restabilire a unor legături mai strânse cu Biserica-Mamă, Patriarhia Română, s-au văzut aspru prizoniți de forurile de conducere ale Republicii Moldova și ale Mitropoliei Chișinăului, dependentă de Patriarhia Moscovei, și de organele de stat ale Republicii Moldova. Episcopul Petru de Bălți, pentru vina de a nutri asemenea legitime năzuințe, a fost chiar îndepărtat, în chip violent, din reședința sa din orașul Bălți, negăsind nici o înțelegere și nici un sprijin în cadrul sinodului moscovit.

Ca urmare, la 14 septembrie 1992, Adunarea Eparhială a unui număr impresionant de credincioși și preoți ortodocși din Republica Moldova a hotărât să reactiveze Mitropolia Basarabiei și să trimită la București o delegație pentru a adresa Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Tetraevangheliar de la sfârșitul sec. XIV - începutul sec. XV, păstrat la mănăstirea Noul Neamț

rugămintea de a fi primită sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române.

Curând, la 19 decembrie 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luând act cu binecuvântare de reactivarea Mitropoliei Basarabiei, prin Act Patriarhal și Sinodal, a recunoscut această mitropolie ca autonomă și de stil vechi, făcând parte integrantă din trupul Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut cunoscut acest act prin scrisori adresate: patriarhului Alexei al II-lea al Rusiei, președintelui Republicii Moldova, Mircea Snegur, primului-ministru Andrei Sangheli, precum și înaltaștatărilor bisericilor ortodoxe surori.

Înalt Prea Sfințitul Petru Păduraru a devenit mai întâi locțiitor și apoi, în 1995, titular Arhiepiscop al Chișinăului, Mitropolit al Basarabiei și Exarh al Plaiurilor.

Începând cu 2 aprilie 1992, a urmat un intens schimb de scrisori între Prea Fericitul Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și Sanctitatea sa Alexei al II-lea al Rusiei.

Patriarhul Moscovei a reacționat destul de dur, acuzând Patriarhia Română de „ingerință anticanonică în problemele interne ale Bisericii Ortodoxe din Moldova, care este parte a Patriarhiei Moscovei”. De asemenea, a fost exprimat un „protest energetic” și s-a făcut apel la „corectarea cât mai curând posibil a

nedreptăților existente” pentru „binele unității ortodoxe și mântuirea sufletelor fiilor Bisericii din Moldova”, patriarhul moscovit menționând că *motivele naționaliste și de altă natură nu trebuie să intervină în domeniul bisericesc, întrucât acest lucru duce inevitabil la consecințe negative pentru Biserică*.

Punctul de vedere al Patriarhiei Române reiterat, în numeroase documente și împrejurări, în chip documentat și aprofundat, cu înțelepciune și fermitate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, președintele Sfântului Sinod, este acela de evidențiere a faptului că B.O.R. nu a consimțit niciodată și nu a recunoscut extinderea jurisdicției Bisericii ruse, pe urma ocupației rusești sau sovietice, peste teritoriul său canonic tradițional și, pe cale de consecință, nici desființarea Mitropoliei Basarabiei.

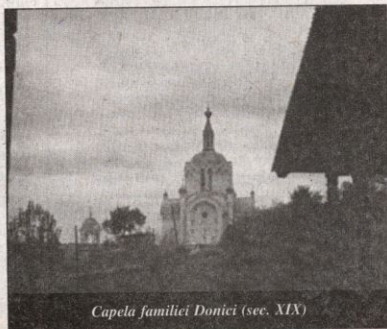
Euro pentru daune morale

Temeiurile acestei ferme poziții principiale au fost, sunt și

Canonul 34 apostolic, în spiritul organizării Bisericii pe neamuri, statua încă de la începuturile creștinismului, din secolul I d.Hr., ca „Episcopii fiecărui neam să cunoască pe cel dintâi între dâșii și să-l socotească pe el drept căpetenie și nimic mai de viintărea acestuia”. Iar canonul 8 al Sinodului III Ecumenic de la Efes, statuând că o ocupație politică nu poate îndreptăți o ocupație bisericească, stipula în chip expres ca nici un episcop „să nu cuprindă altă eparhie, care nu a fost mai demult și dintru

vor rămâne aceleași, decurgând din legiurile fundamentale ale ortodoxiei mai sus invocate: canonul 34 apostolic și canonul 8 al Sinodului al III-lea Ecumenic de la Efes (431), ce conferă deplină legitimitate organizării sinodale a bisericilor în cadrul fiecărui neam și, implicit, rânduirea dependențelor canonice în acest cadru. În același sens converg și canoanele 13, 21 și 22 ale Sinodului de la Cartagina precum și canonul 2 al Sinodului 2 Ecumenic (381), care opresc pe episcopul unei anumite eparhii să-și întindă puterea asupra altei eparhii.

Obiecțiile formulate de Patriarhia Moscovei apar ca nefondate întrucât, prin binecuvântarea acordată reactivării Mitropoliei Basarabiei, Sfântul Sinod al B.O.R. „nu a făcut decât să restabilească

Capela familiei Donici (sec. XIX)

început sub mână lui sau a celor dinaintea lui.

Iar dacă cineva a cuprins (ocupat) eparhie străină și în chip silnic a pus-o sub el (sub stăpânirea lui), pe aceasta să o dea înapoi (să o restituie) ca să nu se calce canoanele părinților și nici sub cuvânt (pretext) de lucrare sfințită, să se furișeze trufia stăpânirii lumestei și să nu trecem cu vederea că pierdem câte puțin slobozenia (libertatea) pe care ne-a dăruit-o nouă cu sângele său Domnul nostru Iisus Hristos... Iar dacă cineva ar înfățișa o hotărâre potrivnică celor orânduite acum... aceasta să fie fără tărie."

adevărul istoric și dreptatea canonică ce fuseseră încălcate de atâtea ori prin extinderea necanonică a jurisdicției Bisericii Ortodoxe Ruse asupra unei părți a Mitropoliei Moldovei".

De fapt, dacă s-ar respecta canoanele bisericești menționate, Mitropolia Chișinăului, prin dependența ei canonică de Patriarhia Moscovei, ar trebui, în chip firesc, să cuprindă numai pe locuitorii de origine rusă din Republica Moldova.

Din păcate, situația ingrată, mergând până la violențe fizice, în care se află Mitropolia Basarabiei din cadrul Patriarhiei Române, cu slujitorii și credincioșii ei, s-a concretizat în modul cel mai pregnant prin nerecunoașterea sa de către organele de stat ale Republicii Moldova, care au răspuns în repetate rânduri negativ solicitărilor formulate în chip legitim în acest sens, începând de la 8 octombrie 1992 și până la 10 ianuarie 2000.

În același timp și în baza aceluiași prevederi, ale Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994 (art. 31 – privind libertatea de conștiință) și ale Legii nr. 979/24 martie 1992 (privind cultele), care ar fi trebuit să determine și recunoașterea Mitropoliei Basarabiei, au fost recunoscute de către guvernul Republicii Moldova, în afara Mitropoliei Ortodoxe a Chișinăului, dependentă de Patriarhia Moscovei (28 august 1995) și alte culte, precum „Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea” (22 iulie 1993), „Federația Comunităților Evreiești (Religioase)” (9 iunie 1994) ș.a.

Mitropolia Basarabiei a beneficiat de hotărâri favorabile privind recunoașterea sa din partea: Judecătoriei Sectorului Buiucani din Chișinău (12 septembrie 1995), a Tribunalului Municipiului Chișinău (21 mai 1997) și a Curții de Apel Chișinău (19 august 1997), aceasta din urmă

fiind anulată, la 9 decembrie 1997, de către Curtea Supremă de Justiție, în vreme ce Federația Internațională pentru Drepturile Omului de la Helsinki, în raportul său pe anul 1997, a criticat refuzul guvernului Republicii Moldova de a recunoaște Mitropolia Basarabiei.

În această situație, la 3 iunie 1998, Mitropolia Basarabiei și 12 cetățeni ai statului Moldova, în frunte cu Î.P.S. Mitropolit Petru Păduraru, s-au adresat Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg care, după admiterea cererii (7 iunie 2001) și în urma analizei dosarului cauzei și a tuturor depozitiilor în această speță (2 octombrie 2001), constatând violarea unor articole de bază din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (art. 9, art.14 combinat cu art. 9, art. 13, art. 6 și art. 11), a deliberat, formând, la 13 decembrie 2001, un verdict favorabil recunoașterii Mitropoliei Basarabiei și obligând Republica Moldova să plătească Mitropoliei Basarabiei 20 000 de euro pentru daune morale și 7 025 euro pentru cheltuieli de judecată.

În consecință, în urma deciziei Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile de stat ale Republicii Moldova apare, în momentul de față, o dată în plus, ca un drept legitim atât din perspectiva dreptului canonic bisericesc, cât și prin prisma dreptului internațional actual. ■

Sfântul Ioan Osteanul (sfârșitul sec. XVIII – începutul sec. XIX)

Martie 1871 marchează momentul împăcării definitive între liberalii radicali și domnitorul Carol I, încetarea unei perioade de aproape cinci ani de convulsii politice, pigmentate de răbufniri antidinastice și republicane și trecerea de la confruntare la o politică de colaborare. Renunțarea la pozițiile lor radicale a permis celui mai de seamă fruntaș liberal, Ion C. Brătianu, să devină în anii imediat următori sfetnicul de nădejde al suveranului și, împreună, timp de 12 ani, din 1876 până în 1888, au dobândit independența țării și ridicarea ei la rangul de regat. Cum s-a ajuns la împăcare?

CAROL I RISCĂ ȘI... CÂȘTIGĂ

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Guvernul prezidat de Ion Ghica, format la 18 decembrie 1870, reprezenta o coaliție a tuturor fracțiunilor din Parlament opuse domnului. Mai târziu, Nicolae Iorga l-a și caracterizat ca un „ministeriu al lichidării dinastice”. Presa conservatoare îl vedea și ea ca pe un „guvern paravan al liberalilor fracționisti”, un „minister roșu” (radical-liberal). Aprecierea părea îndreptățită, din moment ce fiind solicitat să-și spună părerea în legătură cu situația politică din țară, care evidenția un conflict surd între Parlament și domn, primul ministru Ion Ghica nu ezitase să afirme: dacă țara va fi „pusă în necesitatea de a opta între prinț și Constituție, Constituția va fi preferată”. Aici se afla de fapt

miezul problemei. Carol I era supărat pe Constituția României, considerând-o prea restrictivă pentru el și mult prea liberală pentru țară.

Scrisoarea-ultimatum

Cu această nemulțumire, dar și cu convingerea că la sfârșitul războiului franco-prusian, în desfășurare atunci, marile puteri se vor reuni și vor lua în discuție și situația din România, clarificând-o în sensul dorit de el, Carol s-a adresat la 21 noiembrie / 7 decembrie 1870 puterilor garante, cu excepția Franței. Răspunsurile acestora nu au fost deloc încurajatoare. „Altețea Voastră – îi scria la 6/18 ianuarie 1871 cancelarul

Otto von Bismarck – nu poate să se aștepte din partea străinătății la nici un ajutor, ci mai curând la reia voință; așa încât ea e nevoită a nu lua rezoluțiuni decât bizuindu-se numai și numai pe resursele de care dispune în propria sa țară.” Și încheia: „Îmi este penibil a nu putea da Alteței Voastre alte sfaturi și speranțe mai bune.”

În țară, Carol știa „resursele de care dispune”. A hotărât să pună piciorul în prag și a recurs la o stratagemă. „După o îndelungă chibzuință”, a redactat o scrisoare către un prieten fictiv – Auerbach –, pentru a fi publicată într-un ziar european de mare tiraj. În această scrisoare aprecia că după cinci ani de domnie nu putuse aduce „decât puține servicii acestei frumoase țări.

tranziție

L.C. Brătianu

Mă întreb adesea a cui e vina? A mea, care n-am cunoscut firea acestui popor, sau chiar a acestui popor, care nu vrea să se lase să fie condus și nu știe să se călăuzească el însuși?"

El nu-și putea aduce nici o învinuire, responsabili erau cei „care s-au erijat ei înșiși în diriguitorii acestei țări”; aceștia transplantaseră în România fără discernământ ideile occidentale, iar țara trecea, fără tranziție, de la un regim despot la o constituție mai liberală decât oricare alta din Europa. Așadar, toate relele veneau de la „constituția quasirepublicană”, care îl împiedica să guverneze. După astfel de aprecieri, Carol își exprima hotărârea de a se întoarce „în scumpa mea patrie, al cărei puternic magnet n-a încetat nici o clipă să m-atrăgă din nou, în orele grele ce am trebuit să le petrec. Regret doar din tot sufletul că buna mea voință a fost atât de mult nesocotită și răsplătită cu nerecunoștință”.

Scrisoarea a apărut în gazeta *Augsburger Allgemeine Zeitung* din 15/27 ianuarie 1871, fiind reprodușă imediat și în ziarele românești.

Situația internațională se schimbaseră însă, marile puteri având acum puncte de vedere divergente. Nici opinia publică nu mai era atât de activă ca în 1856-1859. Se crease și un fel de ostilitate față de România, întreținută de acționarii afectați de falimentul lui Strousberg (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979), care cereau statului român să răscumpere căile ferate cu o sumă greu de acceptat de către cei de la București. Acționarii erau susținuți de cancelarul Bismarck, iar acesta făcea presiuni asupra lui Carol să intervină în favoarea lor.

La 30 ianuarie / 11 februarie 1871, deputatul N. Blaremburg a interpellat guvernul în chestiunea scrisorii lui Carol, calificând amenințarea acestuia de a părăsi țara ca „un act de dezertare, un act de înaltă trădare”. La rândul său, Ghica-Comănești a susținut că domnitorul a dat țării „un ultimatum”, care nu putea fi acceptat. Și tocmai atunci, C.A. Rosetti, în *Românul*, amintea de 11 februarie – „o zi sfântă, o adevărată sărbătoare”, care dusesse la răsturnarea lui Cuza.

Atmosfera devenise incendiară și M. Kogălniceanu a înțeles că trebuia readus calmul în viața politică, iar confruntarea dintre Parlament și domn să înceteze. El a propus o moțiune cu următorul conținut: „Camera, foarte mișcată de lămuririle ce i le-a dat primul ministru, exprimând devotamentul ei tronului și dinastiei, care sunt garantate prin Constituție, și plină de încre-

dere în viitorul țării și în neclintita hotărâre de a rămâne atașată Constituției, trece la ordinea de zi” [adică la treburile ei curente]. Au urmat discuții furtunoase, dar în final moțiunea a fost adoptată cu 92 voturi pentru, 8 contra și 6 abțineri. Din diferite localități ale țării au sosit telegrame, prin care Carol era rugat să nu abdice și era asigurat de devotamentul cetățenilor.

Totuși, situația continua să fie tensionată. La 24 februarie/ 8 martie 1871, A.D. Holban, raportorul comisiei de anchetă privind afacerea Strousberg, instituită de Camera Deputaților cu un an urmă, a susținut că domnitorul Carol era complice în acordarea concesiunii și deci responsabil pentru falimentul societății. Pe de altă parte, încercările guvernului de a obține votarea bugetului la a legii finanțelor, ceea ce i-ar fi permis să achite anuitățile către consorțiul Strousberg, au eșuat.

„Vom plăti, domnilor, însă...”

Toată această agitație politică avea loc pe un fundal internațional dominat de războiul franco-prusian, sfârșit prin capitularea Parisului la 16/28 ianuarie 1871. Opinia publică românească, nutrea sentimente de simpatie pentru Franța și de indignare împotriva învingătorilor, dar și a „neamțului” aflat pe tronul României.

Liberalii radicali caută să speculeze această stare de spirit a opiniei publice. *Românul*, ziarul lui C.A. Rosetti și Eugeniu Carada, apare cu chenar negru exact în ziua când se anunță că „oardele teutone

calcă sacrul pământ" al Parisului. Pentru liberalii-radicali, Franța nu era numai „sora latină” care ne sprijinise în lupta pentru Unirea Principatelor, ci și țara Marii revoluții din 1789, un model al democrației. În ziua de 4/16 martie 1871, Ion C. Brătianu, vorbind în Adunarea Deputaților despre presiunile exercitate de Germania spre a determina statul român să plătească cuponul pentru acționarii germani, declară: „Dacă ne va impune cu forța să plătim cuponul, atunci să se știe că nu plătim o datorie, ci rechizițiunea simpatiilor ce am avut și avem pentru națiunea franceză [...] Vom plăti, domnilor, însă chiar în sărăcie, chiar în zdrențe, chiar zdrobiți, simpatiile noastre pentru Franța nu vor slăbi, din contra, ele vor crește mai mult.”

În total contrast cu sentimentele opiniei publice, Carol trimisese o scrisoare lui Wilhelm (proclamat împărat în Sala oglinzilor de la Versailles la 6/18 ianuarie 1871), în care mărturisise: „Cu o bucurie nespuse de profundă îndrept astăzi către M[aiestatea] V[oastră] câteva cuvinte care conțin felițiile mele cele mai sincere pentru îndeplinirea operei gigantice!” Și tot în total dezacord cu sentimentele opiniei publice românești a fost programată și sărbătorirea de către colonia germană din București a zilei de naștere a proaspătului împărat german, la 10/22 martie. Ceea ce a provocat reacția populației bucureștene care, masată în centrul orașului, a atacat sala Slătineanu (ulterior Capșa) și a pornit furioasă spre Palat,

I. Ghica

scandând lozinci antidinastice și republicane.

Principele Carol, alarmat, și-a trimis aghiotantul la primul ministru și la prefectul Poliției Capitalei, cerându-le să ia măsuri de ordine. Autoritățile păreau paralizate, dar generalul Al. Solomon, comandantul diviziei din Capitală, scoate trupele în oraș din proprie inițiativă. Când președintele Consiliului de Miniștri, Ion Ghica, a ajuns la fața locului, i-a cerut generalului să-și retragă trupele, dar acesta a refuzat. „Demoralizați trupa prin șovăiala d-voastră!”, a replicat el, și a ordonat mili-

tarilor să ocupe toate străzile din jurul Palatului și să îndepărteze mulțimea furioasă. Mulțimea a rămas însă masată în centrul orașului toată noaptea de 10/22 spre 11/23 martie.

Principele Carol era mai hotărât ca oricând să joace totul pe o singură carte. Sfaturile care îi sosiseră dinafară mergeau în același sens. „Altețea Voastră singură știe de ce elemente dispune țara spre a înlătura o anarhie amenințătoare și de a întemeia o stare de lucruri mai durabilă și mai bună”, îi scrisese Wilhelm al Prusiei la 1/13 ianuarie.

Iar tatăl prințului, Carol-Anton de Hohenzollern, la 10/22 februarie, încheia o lungă misivă cu aceste îndemnuri: „Sfârșesc cu proverbul: «Bate fierul cât e cald!». Cuptorul trebuincios pare să fie aprins; așadar, la lucru, cu tărie și curaj! Rezultatul va fi poate regenerarea! Dacă nu, în numele lui Dumnezeu, retragerea cu toate onorurile, față de o sarcină imposibilă”.

Ion Ghica s-a prezentat la Palat abia după ora unu noaptea și Carol i-a cerut pe un ton imperativ demisia, comunicându-i că în dimineața acelei zile va convoca de urgență Locotenența Domnească, pentru a-i preda puterea. Dar D.A. Sturdza, însărcinat de Carol să convoace Locotenența, nu a găsit în București decât pe Lascăr Catargiu și Nicolae Goleșcu. Prezentându-se la Palat la ora 11.30, Carol le-a adus la cunoștință hotărârea sa de a abdica. Cei doi – citim în memoriile lui Carol I – „îl conjură să renunțe la această hotărâre. Lascăr Catargiu

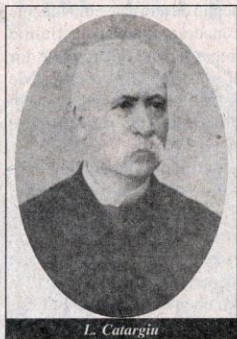
D.A. Sturdza

îi arată nenorocirile ce-ar dezlănțui asupra României prin abdicarea sa: falimentul statului și anarhia generală ar fi urmările de neînlăturat ale acestui demers. Ei nu s-ar putea înfățișa înaintea Camerei [Deputaților] după un astfel de act al prințului, sub povara unei astfel de răspunderi. De aceea se văd siliți să refuze misiunea ce li se încredințează”.

Acesta a fost momentul psihologic pe care Carol l-a folosit cu maximum de eficiență. Dintr-o dată, elita politică românească a realizat că nu se putea dispensa de Carol. Prințul stăpânește bine momentul și declară că „vrea să mai chibzuiescă o dată și că ar consimți poate să-și schimbe părerea în caz când interlocutorii săi ar fi în stare să-i prezinte un minister [guvern] capabil să treacă bugetul și legea finanțelor prin Cameră. Dar nu poate da o asigurare formală și, dacă Parlamentul nu răspunde acestei invitații, va părăsi de îndată țara”. Deci, „un guvern tare”, dar și schimbarea atitudinii Parlamentului, care în repetate rânduri își manifestase ostilitatea față de domn.

Bucureștiul era în continuare în fierbere și armata înconjură Palatul. La ora 13, Ion Ghica s-a prezentat Adunării Deputaților, pentru a-și face cunoscută demisia. Au sosit apoi L. Catargiu și N. Goleșcu, care i-au convocat pe deputați în ședință secretă. După mai multe ore de dezbateri, ședința s-a încheiat fără a se lua vreo hotărâre.

În seara aceleiași zile, Carol l-a însărcinat pe L. Catargiu cu formarea noului guvern. Situația era în continuare

L. Catargiu

incertă. Mulțimea, adunată în Dealul Mitropoliei (împrejurul Adunării Deputaților), se pusese din nou în mișcare spre Palat. Carol l-a făcut responsabil de dezordinea din oraș pe prefectul Poliției Capitalei, care și-a dat demisia. Reprezentanții puterilor garante s-au prezentat la Palat, „spre a fi lângă prinț în clipa primejdiei. Prințul Carol le expune situația; ei îl felicită că nu vrea să dezlănțuiescă o catastrofă”. La miezul nopții, L. Catargiu îl anunță că a reușit să formeze guvernul, care urma să depună jurământul a doua zi dimineața. „Prințul le spune că speră ca, cu ajutorul unor bărbați atât de hotărâți,

N. Blaremburg

să ajungă a domina actuala situațiune, ale, cărei greutăți nu li se ascund, și predă primului ministru, după rugămintea sa, decretul de dizolvare a Camerei, pentru caz de nevoie.”

Plimbarea împăcării

Odată cu numirea noului prim-ministru, momentul critic al crizei fusese depășit. În ziua de 12 martie, noul guvern s-a prezentat în Cameră. Primul ministru dă asigurări că va lucra în spiritul și litera Constituției. Nicolae Flea cere explicații asupra demisiei guvernului Ghica, guvern care, spune el, se bucura de încrederea Parlamentului și protestează împotriva faptului că sediul Camerei Deputaților fiind înconjurat de trupe, parlamentarii sunt obligați să lucreze sub stare de asediu.

În ziua următoare, ședința s-a reluat în aceeași atmosferă. Ziarul *Românul* critică modul în care fusese desemnat noul prim-ministru, fără a se ține seamă de componența forului legislativ, ci doar de libera voință a prințului Carol, și adresează următoarele „întrebări fundamentale” către Adunarea Deputaților: „Sacrifică-va ea interesele țării, regimul parlamentar, libertățile și drepturile garantate de Constituțiune? Cu alte cuvinte, trăda-va ea interesele sale?” Și tot *Românul* avansa un răspuns ce se va dovedi pripit: „Nu credem.”

Pripit, pentru că în timp ce la Cameră aveau loc dezbateri furtunoase, Carol a făcut o plimbare călare prin oraș, iar populația nu l-a întâmpinat cu

ostilitate. Plimbarea fusese ostentativă, dar l-a convins că procedase corect, mulțimea nemaiputând fi manevrată de radicali împotriva lui. Și prințul a făcut și pasul următor, în 16/28 martie acceptând propunerea noului guvern de a dizolva Parlamentul. Luați prin surprindere și neavând ei înșiși o atitudine unitară, „roșii” n-au putut replica și liniștea s-a restabilit „ca prin farmec”.

Alegerile din 2/14-14/26 mai au dat majorității covârșitoare guvernului. Carol își atinsese scopul. În mesajul domnesc el aprecia că „am trecut cu toții prin grele încercări, dar lupta ne-a întărit, experiența ne-a luminat și, cunoscând mai bine oamenii și lucrurile, vom merge cu pași mai siguri pe adevărata cale a progresului”. Probele de încredere ale noului guvern, „liniștea ce domnește pretutindeni [...] m-au convins pe

deplin că țara este eminentă conservatoare, că lecțiunile trecutului au dat roadele lor și că orice întreprinderi de dezordine nu pot întâmpina în viitor decât o dezaprobare generală”.

Scriindu-i împăratului Wilhelm la 23 martie/4 aprilie, Carol mărturisea că fusese nevoit „să împingă lucrurile la extrem, pentru a scutura apatia elementelor bune. De aceea, am chemat Locotenenta Prințiară din mâinile căreia am primit în 1866 frăiele guvernului, spre a i le preda. Îngrozite de această primejdie amenințătoare, toate fracțiunile conservatoare s-au unit și au alcătuit noul minister. Azi e o chestiune de onoare pentru mine să susțin din răspundere pe bărbații care s-au hotărât să ferească țara de complicațiuni serioase”.

În martie 1871, mișcarea

antidinaștică suferise o grea lovitură. Situația din Franța, unde la 15/27 martie 1871 fusese proclamată Comuna din Paris, demonstrase cât de ușor puteau fi scăpate evenimentele de sub control, ajungându-se la rezultate nedorite chiar și de radicalii români. Și apoi, prin căderea Franței, pe cine se mai puteau sprijini liberalii-radicali într-o eventuală acțiune împotriva lui Carol, considerat expo-

nențul „despotismului prusac”?

Fruntașii politici români au înțeles limpede că un regim republican în România nu era agreat de marile imperii vecine: otoman, rus și habsburgic. Dar mai înțeleseseră și alte lucruri. O mărturisește poate cel mai reprezentativ dintre ei, Ion C. Brătianu, într-un discurs rostit în Camera încă la 4 martie 1871. Referindu-se la acțiunile liberalilor radicali din ultimii ani, recunoștea pe un ton oarecum autocritic: „Nu numai că am voit să definim care sunt limitele constituționale ale capului statului, dar am mers până a voi să-l facem un manechin. Ei, domnilor!, eu nu fac această imputare numai altora, mi-o fac și mie însumi.” La data când rostea acest discurs, ajunsese la concluzia: „Capul statului, domnilor, este o individualitate, are o cugetare proprie, are păreri sale, are voința sa”, de care trebuie să se țină seama.

La rândul său, cu prilejul deschiderii sesiunii extraordinare a Parlamentului, la 23 mai/4 iunie 1871, Carol I a ținut un discurs în care sublinia apăsător: „Adevărata libertate n-are nimica de a face cu neregula și anarhia; fără datorii nu există drepturi, fără ordine nu-i libertate.”

Dincolo de aparente însă, Carol începuse să se integreze în sistemul politic al noii sale patrii, dar mai ales „promise o lecție pe care n-o va uita”: marile puteri la care apela, inclusiv patria sa de origine, nu l-au sprijinit. Bismarck îi făcuse totuși un mare serviciu, îndemnându-l să caute soluția în propria-i țară. ■

EDITURA **A.M.I.** VĂ RECOMANDĂ

Din trilogia

ALEXANDRU CEL MARE

vol. I:
Fiul visului
Preț: 119.000 lei

de
Valerio Massimo Manfredi

vol. II:
Nisipurile lui Amon
Preț: 139.000 lei

în curând:
vol. III — **Capătul lumii**

ALBUM ISTORIC

Nicolae Titulescu

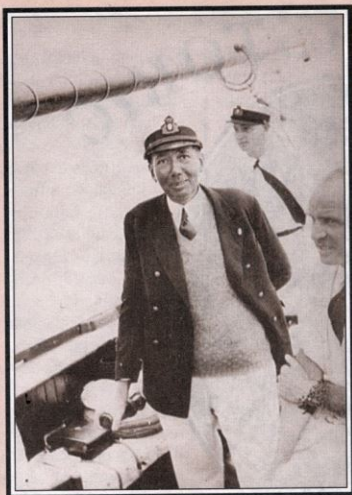
Tatăl

Copil

Mama

În costum de marinăr

Împreună cu Octavian Goga...

... Armand Călinescu...

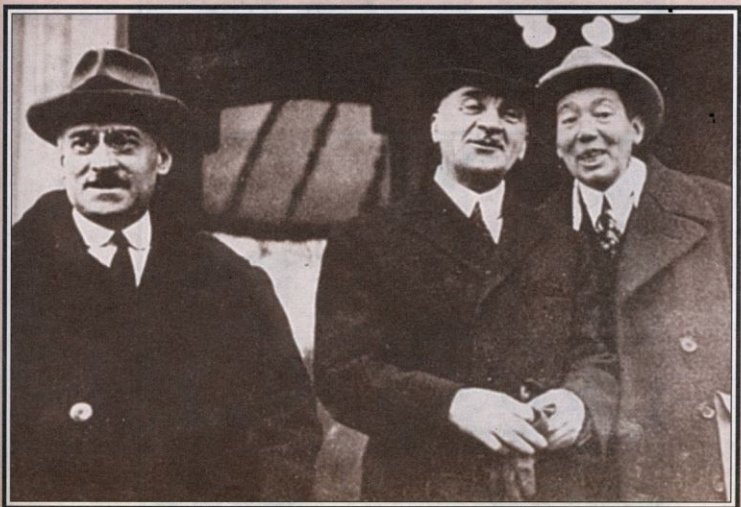

...Savel Rădulescu...

...Aristide Blank...

...Duca și Maniu...

...Einstein...

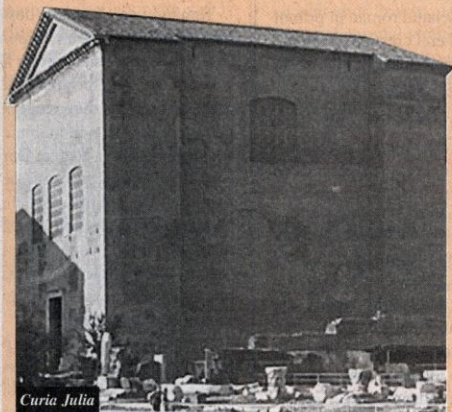

*...Stelian
Popescu...*

*...și Lloyd
George*

S.P.Q.R.

Curia Julia

În Senatul Romei imperiale aveau loc conflicte politice aprinse și serioase, cum a fost cel dintre Helvidius Priscus, unul dintre principalii adversari ai împăratului Nero, și Eprius Marcellus, unul dintre principalii delatori ai împăratului – conflictul între victimă și călău –, cum și scene hilare, asemenea celor relatate de Pliniu cel Tânăr. Oricând, în viața parlamentară din toate timpurile, se întâlnesc și una și cealaltă, căci natura umană nu se schimbă niciodată. Există însă momente care prin gravitatea lor presupun seriozitate și responsabilitate. Iar un popor își dovedește vitalitatea atunci când adunările care îl reprezintă se ridică la înălțimea și seriozitatea timpurilor, așa cum a fost Senatul roman în timpul războaielor cu Cartagina.

SENATUL ROMAN RĂCNETE ȘI BULETINE DE VOT

GHEORGHE CEAUȘESCU

Inițial la Roma se vota deschis, fiecare participant la viața politică exprimându-și cu glas tare opțiunea. Zgomotul trebuia să fi fost foarte mare, din moment ce însuși verbul ce definea acțiunea în sine – „suffragari” – „a vota”, a căpătat cu timpul și sensul de „a răcni”. Nu era precizată necesitatea unui cvorum, indiferent de importanța problemelor puse în discuție. Iar participarea la lucrări și la debateri era o datorie clară – în caz de absență, senatorii trebuia să se justifice, cu motive

extrem de serioase. În situații deosebite, se putea întâlni și cazul când, pentru a evita absențarea, magistrații interziceau tuturor părăsirea Romei un timp determinat.

Cum moravurile se schimbau, datoria de a participa la lucrări s-a transformat și ea încetul cu încetul, nemaifiind o chestiune de onoare. Spre sfârșitul Republicii, în anul 67 î. Chr., a fost votată *Lex Cornelia*, lege prin care se interzicea adoptarea unei măsuri dacă nu era asigurat un cvorum de două sute de sena-

tori. Deci lucrurile se pare că degeneraseră, iar absențarea devenise un obicei cotidian...

Pentru o mai mare transparentă, Julius Caesar a decis în timpul primului său consulat (59 î. Chr.) redactarea de către stenografi oficiali a proceselor-verbale ale ședințelor și publicarea lor cu regularitate sub titlul de *Acta Senatus*. Romanii trebuia să cunoască activitatea celor ce îi conduceau.

Cu aproape 100 ani înainte, în 135 î. Chr., probabil atât din

Cicero

cauza zgomotului infernal pe care-l producea votul deschis prin strigăte, cât și pentru a-i asigura o oarecare libertate, a fost promulgată *Lex Gabinia*, lege prin care s-a statuat pentru prima oară votul secret la Roma, ca modalitate de alegere a magistraților în adunările populare. Multe voci însă s-au ridicat împotriva hotărârii. Printre ele, poate cea mai cunoscută este cea a lui Cicero. El condamna categoric o astfel de modalitate, în tratatul său *Despre legi*, motivația fiind provocarea a numeroase excese intolerabile.

Faimosul orator se exprimă chiar în note sentențioase, răspunzându-i fratelui său, Quintus, care se temea că există o deosebire fundamentală între-ei plecând de la această chestiune. „Nu va fi cazul, Quintus, fiindcă părerea mea coincide cu părerea ta dintotdeauna, anume că cel mai bun sistem de vot este exprimarea orală...“ Dar, odată creat precedentul, votul oral și sufragiul secret și-au început lunga lor coexistență.

Din nefericire pentru cercetătorii de astăzi, *Acta Senatus* nu s-au păstrat, astfel încât nu știm cu exactitate

dacă exista vreo regulă în utilizarea celor două sisteme. Au ajuns însă până la noi unele mărturii, păstrate în textele autorilor romani, mărturii care aruncă unele lumini asupra dezbaterilor ce au avut loc în Senatul roman în primul secol al erei creștine, și anume la Cornelius Tacitus și la Pliniu cel Tânăr.

Soartă sau rezultat electoral?!

Evident, disputele nu erau, cum se întâmplă în zilele noastre, decât rareori gratuite. În cele mai multe cazuri, ele reflectau interesele divergente ale diferitelor facțiuni ale vieții politice romane. Astfel, în anul 69, „revoluția“ care l-a răsturnat pe împăratul Nero, după un an de războaie civile, a făcut ca imperiul să fie dobândit de Vespasian. Senatul și-a regăsit o libertate pe care nu o mai cunoscuse de multă vreme. În această atmosferă, se hotărăște trimiterea unei delegații senatoriale la Vespasian, pentru a-i prezenta noului principe omagiul instituției și a-l informa cu privire la situația politică din Roma.

Însă, în acest moment, începe disputa între cei care au fost persecutați de Nero și cei care l-au sprijinit pe acesta, compromițându-se grav, prin delatțiuni incalificabile, ce au determinat, de altfel, în multe alte cazuri, moartea sau exilarea multor cetățeni romani. În fruntea celor două facțiuni se aflau două personalități celebre în epocă:

Helvidius Priscus, un adversar ireconciliabil al tiraniei, și Epirus Marcellus, unul dintre principalii susținători ai ultimului urmaș al dinastiei Iulio-claudine, maculat datorită unor grave acte de delatune.

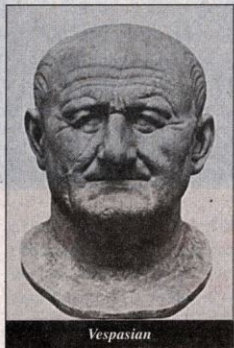
Temându-se că un vot deschis pentru stabilirea componenței delegației senatoriale îi va elimina, foștii sprijinitori ai lui Nero au cerut să se recurgă la tragere la sorți – modalitate adesea utilizată la Roma. Dar adversarii, după cum era de așteptat, nu au putut fi de acord, deoarece voiau să ducă revoluția până la capăt și să-i scoată definitiv din jocul politic pe cei compromiși în timpul vechiului regim.

Iată disputa, așa cum o înfățișează Cornelius Tacitus în ale sale *Istории*: „În aceeași zi în care a avut loc votul despre imperiul lui Vespasian, Senatul a hotărât trimiterea unei delegații către principe. Cu această ocazie a avut loc o dispută aprigă între Helvidius Priscus și Epirus Marcellus. Priscus cerea ca membrii delegației să fie aleși nominal de către magistrații aflați sub prestare de jurământ, iar Marcellus era de părere să fie trași la sorți, părere împărtășită și de consulul desemnat.

Pe Marcellus l-a împins la această propunere propria teamă ca nu cumva, în cazul alegerii altora, faptul să nu fie interpretat ca o dizgrație personală. Treptat, cei doi competitori au trecut de la interpelări la discursuri continue și agresive, când Helvidius a pus întrebarea de ce se teme atât de mult Marcellus de judecata magistraților: doar el bene-

ficiază de o avere și de un talent oratoric prin care i-ar putea depăși pe mulți, dacă nu l-ar apăsa amintirea faptelor sale dezonorante.

Tragerea la sorți și urma nu discern caracterele: din acest motiv au fost adoptate sufragiile și judecata Senatului, ca să poată fi cântărite felul de viață și reputația fiecăruia.

Vespasian

Este în interesul statului, în interesul onoarei lui Vespasian, să-l întâmpine cei mai integri membri ai Senatului, care să rostească în fața împăratului cuvinte pline de demnitate [...] Prin această alegere, principele va fi informat pe cine apreciază Senatul și fața de cine are rezerve. Nu există un instrument mai potrivit pentru o domnie decât sprijinul unor consilieri de bună calitate. Marcellus să se mulțumească cu faptul că l-a împins pe Nero să condamne la moarte atâția oameni nevinovați; să se bucure de răsplata primită și de impunitate, dar să-l lase pe Vespasian în seama unor oameni de mai bună calitate morală decât el.

Replica lui Eprius Marcellus nu s-a referit însă la

modalitatea votului, decât invocând tradiția. Discursul său constituie astfel o justificare a atitudinii pe care a avut-o în timpul domniei lui Nero.

Interesant este faptul că Senatul respinge propunerea lui Helvidius Priscus, deoarece „chiar și cei mai străluciți înclinau spre această soluție, de teamă să nu se provoace resentimente în cazul în care ei înșiși vor fi aleși“. Situaarea majorității senatorilor pe altă poziție decât cea a lui Helvidius arată cert că, în ciuda „revoluției“ care-l răsturnase pe Nero, forțele care îl susținuseră pe acesta continuau să constituie un pol important pe eșichierul politic roman.

De vină-i și harababura...

Dacă, în acest caz, disputa a fost generată de motive politice, în cel relatat de Pliniu cel Tânăr, schimbarea modalității votului s-a făcut din pricina harababurii pe care o provoca sufragiul oral. Iată comentariile contemporane ale scriitorului despre votul oral și introducerea celui secret.

Suntem în ședința din 23 ianuarie anul 101 d. Chr., când trebuie votați cvestorii, magistrați cu diverse competențe în domeniul finanțelor, iar Senatul a adoptat fără opoziție modalitatea scrutinului secret. Motivul? „Depășiserăm fără îndoială la ultimele alegeri dezordinea adunărilor publice. Nimeni nu vorbea atunci când îi venea rândul, nimeni nu tăcea când era cazul, nimeni nu stătea la locul său cu demnitate. De peste tot se auzau numai strigăte pu-

ternice, toți alergau către candidații pe care-i susțineau; se formau în centrul sălii grupuri, cercuri, o confuzie de nedescris; până-ntr-atâta decăzuseră față de comportarea părinților noștri care, în orice împrejurare, prin stăpânire, reținere și calm, mențineau majestatea adunării.

Există încă bătrâni care îmi amintesc adesea vechile reguli pentru alegeri: în momentul citării numelui unui candidat se păstra tăcere; candidatul se prezenta, își înfățișa cariera, invoca martori în favoarea sa, fie pe comandantul său militar, fie pe magistratul al cărui cvestor fusese, fie și pe unul și pe altul; după aceea, interveneau unii dintre cei care îi sprijineau candidatura. Aceia vorbeau scurt, cu seriozitate. O asemenea sobrietate era mai efecă decât o rugămintă. Uneori un candidat ataca originea sau vârsta sau chiar moravurile contracandidatului său; Senatul asculta cu „seriozitatea censorului“ (expresie de atunci proverbială!) și „astfel, meritul prevala față de jocurile de culise.

(Continuare în p. 40)

Nero

Palermo

La începutul veacului trecut, Mafia era încă un subiect exotic în România. Ministrul plenipotențiar la Roma, Alexandru Costin Catargiu, simțea nevoia, la 12 februarie 1900, să trimită ministrului Afacerilor Străine, Ion N. Lahovary, un amplu raport pe această temă.

MAFIA ȘI CAMORRA AU UN VIITOR FRUMOS

ANDREI CĂPUȘAN

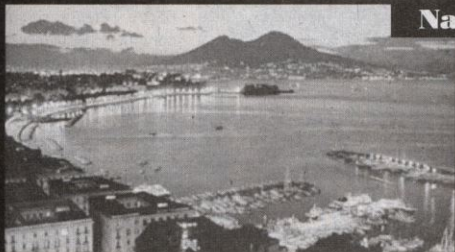
„Oricum ar fi – arăta autorul raportului –, ceea ce depășește imaginația este faptul că șefii sunt toți înalte personaje, aparținând nobilimii sau lumii politice și financiare și că ei «lucrează», pentru a spune astfel, la lumina zilei. Nimeni în Italia nu ignoră existența a două secte; dar ești surprins să vezi cum, în mod curent, se tipărește în ziare sau se repetă în conversații, numele cutărui mare senior din Neapole sau din Palermo, cutărui deputat influent, cutărui fost ministru, nume urmate de această mențiune: unii dintre șefii Camorrei sau ai Mafiei.

Acest lucru este atât de adevărat și atât de intrat în

obișnuință, încât în primăvara trecută *La Tribuna* și alte organe serioase au anunțat că generalul Pelloux, președintele Consiliului [de Miniștri], «hotărând să avizeze la modalitățile de extirpare a Camorrei, avusese o lungă discuție cu Ducele de San Donato, deputat de Neapole»... Or, ducele de San Donato a fost desemnat de vocea publică drept unul dintre șefii cei mai puternici ai acestei asociații de răufăcători, iar influența sa este atât de mare încât atunci când circulă pe străzile din Neapole are în spatele lui un întreg cortegiu de cerșetori, milogi și de postulanti, amintind escorta de clienți și de sclavi eliberați din vechea Romă.

Evident, generalul Pelloux era obligat să recurgă la ducele de San Donato pentru a se lumina din luminile lui și din competența sa; dar, oricare ar fi părțile exterioare ale faptului, nu este mai puțin adevărat că această întâlnire masca un pact și o tranzacție între general și șeful Camorrei. Generalul, incapabil să distrugă, în ciuda bunăvoinței sale, această supărătoare asociație, era obligat să trateze și să obțină, pentru a salva aparențele, câteva capete a căror condamnare ar servi drept exemplu și ar face poporul să creadă în energia generalului. Și într-adevăr, la scurt timp după această conversație, un

Napoli

Motivul care îl determinase pe diplomatul român să redacteze documentul – scris în limba franceză – era un proces care zguduise Italia. Înainte de a prezenta detaliile afacerii, Al. Catargiu făcea o analiză a rațiunilor apariției și răspândirii Mafiei și Camorrei în sudul Italiei, marcând și elementele care deosebeau cele două organizații. Ele erau bine structurate și riguros organizate.

prinț napolitan era arestat pentru diverse escrocherii care depășeau 30 000 lire și plătea astfel tributul consimțit de Camorra generalului.”

Sărăcia ținuturilor sudice și circumstanțe istorice duseră la înflorirea celor două organizații criminale. După finalizarea procesului de unificare politică a Italiei (1870), și una și cealaltă găsiseră noi modalități de afirmare.

„De la reunirea Parlamentului italian – scria Catargiu –, într-adevăr, Sudul, care în totdeauna a fost bogat în vorbitori faimoși, cluburi, politicieni sau cafenele, s-a grăbit să tragă profit din noua eră. În timp ce oamenii din Nord se țineau la distanță, mai puțin preocupați de vorbărie și de discursuri, napolitanii și sicilienii s-au lansat și au pus mâna pe mașina politică, umplând ministerele cu creaturile lor, luând portofoliile

importante și profitabile [...] Toată această multitudine de leneși găsim în sfârșit mana cerească, iar exploatarea funcțiilor statului fiind reglată, s-au umplut de beneficii și de donatori; crahul instituțiilor

Primul ministru cere ajutorul Nașului pentru a dovedi că luptă contra Mafiei. Un prinț este sacrificat pentru onoarea guvernului

care a atins Neapole ca și Roma, prăbușirea unei infinități de societăți financiare necinstite nu au împiedicat Camorra și Mafia să cunoască un avânt nemaîntâlnit [...] De altfel, Mafia și Camorra au devenit invincibile deoarece au devenit politice [...]

Și aici este, într-adevăr, ultima rațiune a atotputerniciei mafiosilor și camorriștilor:

guvernul însuși. De la 1870, guvernul italian nu a făcut aproape nimic împotriva acestor asociații. Acțiunea represivă împotriva societăților secrete era prost concepută din start. Timp de aproximativ 40 de ani, Casa de Savoia, obsedată de visul unității italiene, nu a respins sprijinul vreunei secte politice dintre cele care colcăiau în Peninsula. După ce ea a pornit la cucerirea Italiei, mână în mână cu revoluționarii de toate categoriile, cu Garibaldi, carbonarii și francmasonii, nu mai era acum posibil să faci mecanismul să dea înapoi și să lovești niște oameni care fuseseră sprijinatori din ajun și din care foarte mulți erau consilierii ascultați și influenți ai Coroanei. Și acest germen de slăbiciune care paralizează Monarhia se găsește dezvoltat pe măsură ce cobori pe scara politică: mulți dintre miniștri avuseseră un trecut furtunos,

iar sectele, care bineînțeles le cunoșteau acel trecut, mai mult ca sigur îi șantajau [...]”

În continuare, Al. Catargiu prezintă principalele elemente ale afacerii Notarbartolo, cea care zguduia Italia.

„Iată, foarte brutal, faptele. În 1892, contele Notarbartolo, o personalitate foarte cunoscută, călătorea într-un vagon de tren. El a fost aruncat din tren, fiind găsit într-un torent care traversează șoseaua. Justiția locală nu s-a arătat prea zeloasă. Au fost arestați suspecți care au fost pe urmă eliberați, fără a putea fi

Regele Victor Emmanuel II la vânătoare

tenent pe un vas, aflat până atunci într-o croazieră în mările din Extremul Orient. Tânărul a declarat categoric că inculpații prinși și aduși în fața judecății nu erau decât niște complici. El a desemnat drept instrument principal pe un anume Fontana, unul dintre cei mai influenți agenți electorali și șef activ al unei secțiuni a Mafiei. Iar drept autor moral, pe deputatul Palazzolo. Mobilul asasinatului: ura celui Palazzolo împotriva conțelui Notarbartolo. Și Italia stupefiată a aflat că cei mai înalți magistrați din Sicilia – președintele Curții de Casație din Palermo, procurorii generali, judecătorii de instrucție, prefectii – își dublaseră eforturile pentru a deturna justiția și a-l salva pe Palazzolo.

Emoția fu foarte mare în fața acestei lovituri de teatru. În final, surpriza cea mai dureroasă a fost faptul că, în lumina dezbaterilor publice, devenea evident că carabinierii și-au trădat misiunea lor. Or, dintre toate trupele italiene, carabinierii sunt aceia în care țara are cea mai mare încredere. Ei reprezintă o trupă de elită, aleasă pe sprânceană, singura

care până în prezent a părut refractară la corupție. Elogiul nu era minor dacă ne gândim că regimentele de cavalerie și infanterie nu pot rămâne în Italia mai mult de un an în anumite garnizoane și trebuie să se schimbe între ele; altfel contactul cu populația locală slăbește disciplina. Or, la dezbateri,

atitudinea carabinierilor citați ca martori a fost deploabilă [...]

Guvernul, care păruse deja foarte doritor să lichideze odată pentru totdeauna această afacere Notarbartolo, nu a mai dat

Instituții financiare putrede cad una după alta, dar, de dragul unității tânărului stat și pentru că mafiozii știau prea multe, nu se întâmplă nimic

găsit adevăratul vinovat. Nu intru în detaliiul faptelor povestite de toate ziarele. Îmi va fi suficient să spun Excelenței Voastre că după amânări și ocolișuri de procedură inutile și care depășesc orice închipuire, afacerea a fost trimisă în 1899 – după 7 ani! – în fața Curții de Asesori de la Milano. Acuzații, predați târziu justiției, erau obscuri slujbași: șeful de tren și șeful de gară [...]

Abia antamat procesul, Italia întreagă s-a trezit într-o dimineată zgduită de revelațiile uimitoare furnizate în fața Curții de fiul victimei, loco-

Într-o țară în care o unitate militară nu putea rămâne prea multă vreme într-un oraș, ea să-și păstreze disciplina, nici carabinierii, trupe de elită, nu scapă corupției

dovadă de aceeași hotărâre ca la început și s-a derobat de la sarcina propusă.”

Autorul raportului descrie apoi modul în care a reacționat Mafia, cum au fost dezgropate fapte neplăcute din trecutul martorilor care acceptaseră să depună mărturie la proces împotriva ei și cum guvernul a bătut, în final, în retragere.

Și încheie cu o frază pe care o putem considera, după 100 ani, perfect valabilă: „Cele două asociații – Mafia și Camorra – au încă în fața lor multe zile frumoase de trăit.” ■

Correspondență inedită Dimitrie A. Sturdza

„TOATĂ LUMEA VEDE REALITATEA, CU EXCEPȚIA GUVERNULUI“

Personalitate importantă a politicii și culturii românești din a doua jumătate a secolului XIX și prima decadă a secolului XX, Dimitrie Alexandru Sturdza-Miclăușanu (1833-1914; *Magazin istoric*, nr. 12/1992, 1/1993) a fost, între altele, în 1857 secretar al Divanului ad-hoc al Moldovei, calitate în care a luptat pentru unirea Principatelor Române. Secretar particular al domnitorului Alexandru Ioan Cuza (în primii săi ani de domnie), ministru al Cultelor și Instrucțiunii și apoi al Lucrărilor Publice în Moldova, membru interimar în Locotenența Domnească din 1866.

În 1867-1871 a ocupat funcția de ministru în mai multe cabinete liberale și agent diplomatic la Constantinopol, Berlin, Viena și Budapesta.

La 15 septembrie 1871, a devenit membru titular al Societății Academice Române, fiind vicepreședinte (1879-1882), președinte (1882-1884), iar din 1885 și până în 1914 secretar general al Academiei Române.

Colectorian împătimit de manuscrise, cărți rare, documente istorice, stampe, fotografii și piese numismatice, a

donat Bibliotecii Academiei cele mai valoroase piese pe care le achiziționase. Prima donație, din 1874, constă în 18 portrete, gravate sau xilografiate, ale domnitorilor români, între care cele ale lui Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Grigore Ghica și Ioan Gheorghe Caragea.

Sunt primele piese valoroase care au constituit nucleul viitorului Cabinet de Stampe al Bibliotecii. După doi ani, a mai donat 450 de monede și medalii de mare importanță pentru studiul istoriei românilor, iar în 1878 alte 320 de stampe istorice și 25 de hărți. În același an, a oferit Academiei colecțiile unor reviste austriece și germane de numismatică, heraldică și genealogie.

Până în 1902, donase Academiei 90 de manuscrise, 120 volume de cărți și periodice și 1 700 de monede și medalii.

În fondul său de corespondență, din colecțiile Bibliotecii Academiei Române, se păstrează mai multe scrisori inedite către soție, Zoe, în care, pe lângă detalii legate de viața de familie, aflăm informații despre viața politică a vremii.

Astfel, într-o epistolă trimisă din Tecuci la 29 martie 1876, în timpul campaniei de alegeri din acel an, organizate de conservatorii aflați la putere, găsim și unele notații privind situația din țară. Originalul a fost redactat în franceză.

„De la plecarea mea din București n-am putut să-ți scriu. Este prima noapte pe care am petrecut-o convenabil. Este primul moment liniștit pe care-l am de zece zile încoace. E multă vreme de când n-am mai fost prins într-o luptă electorală atât de viu purtată de către cele două tabere. Mi-am dat concursul la Iași, Roman, Tecuci și Brăila. Am convingerea că am contribuit într-o oarecare măsură la succesul din ultimele trei localități.

Aici electorii s-au transformat în adevărați lei. Reprezentantul puterii a votat deschis pentru mine și cele mai puternice susțineri ale guvernului nu l-au putut intimidă. Guvernul a folosit toate amenințările posibile. Au existat electori pe care miniștrii i-au chemat la telegraf pentru a exercita asupra lor o presiune energetică. Totul a fost inutil.

Însuși fratele candidatului guvernamental mi-a fost unul dintre cei mai calzi partizani. Am obținut 26 de voturi din 35. Al doilea colegiu merge admirabil: acești mici proprietari pe care-i considerăm vizitatori și mizerabili au ridicat capul cu curaj, iar candidatul opoziției va fi ales cu o majoritate zdrobitoare. Este o revelație care face plăcere.

Din nenorocire, ceea ce provoacă acestea sunt suferințele. Mizeria este foarte mare, mai mare decât ne imaginăm și toate actele de vigoare sunt amestecate cu sentimentul disperării. Aerul este îmbibat de nemulțumire și se aude sunetul unei furtuni care mocnește. La București, nu se cunoaște situația din județe și atmosfera care domnește aici. La București, guvernul nu vede și nu aude nimic.

În restul lumii, există o lăncezeală morbidă. În județe

lumea simte suferințele cel mai direct, nimic nu poate să le ascundă, fiecare zi agra-vează situația, oamenii devin turbauți.

Am întâlnit și am vorbit cu multe persoane din toată țara și m-am convins că toată lumea vede realitatea, cu excepția guvernului. La Iași a avut loc o mare reuniune electorală în onoarea lui [I.C.] Brătianu și a mea. A trebuit să vorbesc. Am vorbit în maniera mea decisă și deschisă. De fiecare dată când apăsăm mai cu tărie pe o rană sângărândă se producea o explozie de aplauze și de trepidații[...]. O furtună este în aer și Senatul de data aceasta va fi mult mai teribil decât orice adunare precedentă a țării. Este o luptă corp la corp a cetățenilor pentru recăștigarea drepturilor care le-au fost smulse. Cred că

ne va aparține majoritatea Senatului. Este un fapt care ne arată unde ne aflăm”.

Cotidianul *Presa*, din 28 martie 1876, publica rezultatele alegerilor pentru Colegiul I al Senatului, remarcând obținerea de către opoziția liberală a unei majorități de aproape două treimi. În județele Iași, Brăila, Roman și Tecuci, în care D.A. Sturdza a candidat, au fost aleși, pentru Colegiul I, candidații liberali.

Ca urmare a succesului în alegerile din anul 1876, Partidul Național Liberal a preluat conducerea guvernului, președinte fiind numit Ion C. Brătianu. Este începutul celei mai lungi guvernări liberale din istoria politică a României, cunoscută și sub numele de „viziratul lui Brătianu”. ■

Oana Lucia DIMITRIU

SENATUL ROMAN

(Urmare din p. 35)

Astăzi, aceste obiceiuri au fost corupte de o intrigărie nemăsurată; s-a recurs la votul secret ca la un remediu împotriva acestei realități.” Însă, Pliniu cel Tânăr se teme că eficacitatea acestuia va fi doar de scurtă durată, deoarece „cu timpul răsar neajunsuri noi din remedii însuși”.

Timpul îi va da în scurtă vreme dreptate. Curând el revine cu o nouă scrisoare, în care descrie de astă dată ce s-a întâmplat în Senat utilizându-se tocmai votul secret: „La ultimul scrutin, pe unele buletine au apărut scrise glume și chiar obscenități; pe un buletin, în locul numelui candidaților, au apărut numele

sustinatorilor acestora. Senatul s-a aprins și a cerut cu strigăte puternice ca autorul să fie pedepsit de principe. Acela însă s-a ascuns și a rămas necunoscut, poate chiar se afla între cei care se indignau. Ce putem crede despre comportarea unui asemenea individ care, într-o chestiune de mare importanță, în momente atât de serioase, se ține de astfel de bufonerii, care, în sfârșit, își permite în Senat nerespectarea, bătaie de joc, glume proaste? Iată licența la care ajung oamenii de proastă calitate când au siguranța că nimeni nu-i va descoperi. Cere buletinul de vot, ia stiletul în mână, apleacă capul, nu respectă pe nimeni, se disprețuiește pe sine; de aici aceste nenorocite de glume demne de un teatru sau de

circ.” Martor la această scenă, Pliniu devine pesimist și conchide că nu există remedii, deoarece „peste tot viciile sunt mai puternice decât remediile”.

Din nefericire, ne lipsesc documentele pentru a pătrunde mai adânc în mecanismele ședințelor Senatului. Relatări de factura celor prezentate mai înainte sunt rare. De cele mai multe ori imaginea ajunge la noi idealizată, așa cum este cea pe care i-o descriau „bătrânii” lui Pliniu. Dar aceasta este imaginea Senatului roman care a străbătut milenii. El este „senatul cel de regi”, cum l-a denumit însăși pana lui Eminescu.

Iar dacă așa a fost, și cu siguranță a fost așa, acest lucru s-a întâmplat cu mult timp înainte de Tacitus și de Pliniu cel Tânăr. ■

În prima parte a acestui articol s-a amintit un document din 3 aprilie 1534, în care se menționează un voievod Vlad pe care „l-a ajuns moartea în satul Bălteni”. Se punea întrebarea fi-

rească dacă acest Vlad era Vlad Țepeș și dacă Băltenii aceia erau într-adevăr Băltenii din județul istoric Ilfov. Să urmărim în continuare analiza științifică a faptelor istorice.

UNDE A FOST MORMÂNTUL LUI VLAD ȚEPEȘ?

CONSTANTIN REZACHEVICI

Se știe cu aproximație *când* și *cum* a fost ucis Vlad Țepeș: înainte de 10 ianuarie 1477, ca urmare a unui complot al boierilor partizani ai lui Basarab cel Bătrân Laiotă, după o luptă cu turcii care îl aduceau pe acesta din urmă la domnie. *Unde însă s-a petrecut omorul?* În funcție de răspunsul la această întrebare se poate încerca stabilirea *locului unde a fost înmormântat*. Nicolae Iorga, cu autoritatea sa științifică bine cunoscută, a orientat mult timp eronat părerile spre zona de nord a Bucureștilor, vorbind de uciderea lui Țepeș „printr-un act de trădare, pe care tradiția-l fixează la Bălteni, lângă București, unde e o frumoasă biserică, refăcută în secolul al XVII-lea, adăugându-se și credința că trupul lui s-ar fi aflat supt cutare piatră fără inscripție din biserică, plină de morminte tragice, de la Snagov”. Așadar, marele istoric se referă și el la o „tradiție” și la amintita „credință” conform căreia Vlad Țepeș e înmormântat la Snagov.

„Tradiția” la care face aluzie N. Iorga privește însă pe Vlad Dracul, tatăl lui Țepeș, urmărit și ucis de oștenii lui Ioan de Hunedoara la sfârșitul anului 1447, „pe care l-a ajuns moartea în satul Bălteni”, după amintitul document domnesc din 3 aprilie 1534. Deși pasajul din document a fost publicat încă din 1905 și s-a observat, atunci și imediat după aceea, că se referea la Vlad Dracul, N. Iorga și-a păstrat întreaga viață părerea că informația respectivă îl privea pe Vlad Țepeș, în timp ce Vlad Dracul putea, după părerea lui, „să fi fost cel din urmă domn îngropat la Cozia”. A contribuit la aceasta și faptul că satul Bălteni la care se referă el, aflat în județul istoric Ilfov (între actuala gară Scroviștea și Periș, la miazănoapte de Brătulești și Cocioc), la nord de București, se găsea în apropiere, spre apus, de Snagov. Deci, după N. Iorga, moartea lui Țepeș ar fi survenit în apropierea mănăstirii ctitorite, după

„tradiție”, de acesta, astfel că el nu s-a îndoit niciodată că temutul voievod a fost

Căminul lui Radu Șerban, așa cum arăta la începutul secolului XX

înmormântat la Snagov. Cu toate că, în acest caz, confuzia pe care o făcea lorga între cei doi Vlad, tată și fiu, fusese sesizată, Nicolae Stoicescu, autorul, până în prezent, al celei mai temeinice monografii despre Vlad Tepeș, a rămas și el influențat de părerea marelui istoric, arătând că „prin aceeași regiune își va fi găsit sfârșitul și Vlad Tepeș”.

Atenție la drum!

Dar topicul Bălteni, unde a fost omorât Vlad Dracul, *nu este* cel din Ilfov, cum se afirmă până acum, ci acela din județul Dâmbovița, astăzi între Conțești și Răcari, cam la jumătatea drumului dintre Târgoviște și București. Acolo, oștenii lui Ioan de Hunedoara, care veneau dinspre Târgoviște, unde se afla comandantul lor la 4 decembrie 1447, l-au ajuns și ucis pe tatăl lui Vlad Tepeș, care se retrăgea spre București. Nici Băltenii din Ilfov, nici cei din Dâmbovița nu sunt atestați documentar înaintea actului din 3 aprilie 1534 și nici mult timp după aceea. Cum însă Vlad Dracul se retrăgea în fugă din Târgoviște spre București, prin jud. Dâmbovița, pe un drum pe care până în prezent istoricii n-au avut curiozitatea să-l reconstituie, *precizez acum* că este vorba de „Drumul Sării”. Pornea de la Ocna Mică sau Ocnița (nord-est de Târgoviște), cobora spre sud-est pe la Conțești, străbătea moșia Bălteni (pe teritoriul căreia a fost ajuns și ucis Vlad Dracul), îndreptându-se spre răsărit, spre Colacu, urma un timp cursul Colentinei, trecea prin Mogoșoaia, intrând prin partea de apus a Bucureștilor, pe „Drumul Serii” (cum se spune azi greșit în loc de „Drumul Sării”), intersecta Calea

Craiovei (azi Rahovei) și apoi, prin Măgurele, se îndrepta spre Giurgiu. Băltenii de Dâmbovița sunt departe de cei din Ilfov, unde Vlad Dracul nu avea ce să caute, de vreme ce fugea de la Târgoviște spre București pe „Drumul Sării”!

Și apoi dacă Vlad Dracul ar fi fost ucis la Băltenii din Ilfov, el și *nu* fiul său Tepeș ar fi fost cel înmormântat la Snagov!

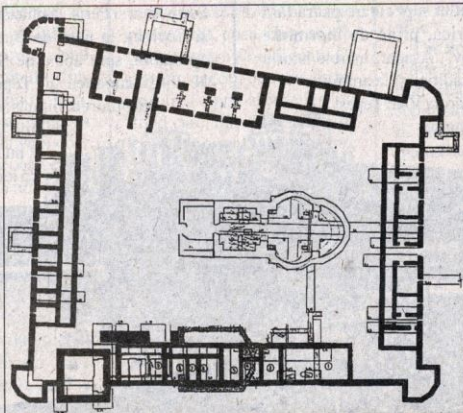
Dar și în cazul stabilirii locului unde a fost ucis Tepeș s-a pornit de la ideea preconcepută, transmisă din autor în autor, că acesta fusese înmormântat la Snagov și, ca atare, locul unde fusese omorât era în apropiere.

Alte păreri conjuncturale, care plasează omorârea lui Tepeș la nord de București, din rațiuni de reclamă comercială, „în zona comunei Voluntari”, loc agrementat pentru naivi dornici de spectaculos și cu fenomene paranormale fără nici o legătură cu domnul român, nu pot fi luate în serios.

Dealul care face lumină

În realitate, dacă Vlad Dracul, care venea de la Târgoviște spre București, putea fi ucis în zona Băltenilor Dâmboviței, la nord de București, trei decenii mai târziu, fiul său Tepeș și-a pierdut viața în timpul luptelor cu Basarab Laiotă, care observă că venea cu oaste turcească

din partea opusă, de la Giurgiu, așadar, de la sud de București. În consecință, *locul luptelor lui Tepeș cu turcii lui Basarab Laiotă și al uciderii sale trebuie căutat la sud de București*. Unde anume, izvoarele vremii nu precizează. Străinii nu erau interesați de locul ca atare, ci de faptul în sine al dispariției lui Vlad Tepeș, iar relatări interne nu s-au

Planul mănăstirii Comana din vremea lui Radu Șerban publicat de Lia și Adrian Bătrăna. Pe latura de sud, sub zidurile chililor, se observă resturile bisericii lui Vlad Tepeș

păstrat. Doar în *Povestirea a XVIII-a despre Dracula*, redactată în slava veche la 1486, apoi tradusă în rusește, se dă un mic detaliu toponimic, anume că atunci când oastea lui Tepeș a gonit pe turci, „Dracula de bucurie s-a suit pe un deal [subl. ns.], să vadă cum taie pe turci și s-a depărtat de oaste”, astfel putând fi ucis de către complotiști. Detaliul se potrivește doar cu zona de la sud de București, astfel de dealuri putând fi întâlnite pe vechiul drum de la Giurgiu la București, la nord de acesta din urmă, până în zona Șagovului neexistând nici o urmă de deal.

Fără îndoială că Vlad Tepeș a fost ucis undeva pe drumul București-Giurgiu. Și așa cum se obișnuia, trupul său, încăput pe mâna rivalului Basarab Laiotă, a fost înmormântat, fără capul trimis la Poartă, desigur, datorită împrejurărilor și fără podoabe deosebite sau chiar o lespede funerară corespunzătoare, în cea mai apropiată mănăstire ctitorită sau legată de numele său. O astfel de mănăstire se află în zonă, și încă amintită într-o danie a lui Vlad Tepeș din 27 septembrie 1461. Este mănăstirea Comana, din județul istoric Vlașca, așezată într-un punct strategic, în stânga și spre mijlocul vechiului drum care merge de la București la Giurgiu. La 27 septembrie 1461, aflăm dintr-un fragment de document păstrat într-o traducere din 1797, Tepeș dăruiește, din păcate nu s-a păstrat numele beneficiarului, „satul Călugăreni și hotarul, ca să fie hotarul de la metoh pe calea Giurgiului până în calea

tirii Comana i se spune simplu „metoh”, pentru că nu mai era alta în zonă, termenul respectiv, care însemna mănăstire închinată, provenind la data aceea de la faptul că fusese închinată la 1728 de către Nicolae Mavrocordat (1716; 1719-1730) Sfântului Mormânt,

adică Patriarhiei de la Ierusalim. Mănăstirea Comana este pomenită acum, în 1461, pentru prima oară ca beneficiara daniei lui Vlad Tepeș, ca și numele satului Călugăreni, aflat în vecinătatea ei. Cum însă hotarul satului începea chiar de la mănăstire, desigur, cu el a început înzestrarea cu moșii a mănăstirii Comana, astfel încât ctitorul acesteia trebuie să fi fost chiar Vlad Tepeș, așa cum, de altfel, admite întreaga istoriografie a problemei. Tot în 1461 Tepeș a ctitorit biserica din orașul Târgșor și este probabil ca cele două lăcășuri să facă parte dintr-o preocupare a lui pentru înălțarea unor astfel de zidiri, chiar în anul când se pregătea de ridicarea sa la lupta antiotomană. De altfel, el a început ostilitățile cu turcii la Giurgiu, în a doua parte a anului 1461 și este foarte posibil ca dania din 27 septembrie 1461 către mănăstirea Comana să fi fost făcută în contextul acestor împrejurări, cu atât mai mult cu cât mănăstirea, chiar nefortificată la început, era așezată strategic pe o înălțime, pe malul drept al Călniștei, înconjurată de apele acesteia care o făceau dificil de cucerit pentru invadatorii care veneau dinspre Giurgiu. Foarte probabil aceasta a și fost rațiunea înălțării ei în acel loc.

Vizitând-o în 1657, Paul de Alep a răta, refe-

rindu-se la amplasamentul ei: „Această mănăstire este așezată ca într-o insulă, fiind înconjurată de lacuri și de bălți, de apă și de mocrilă de nepătruns. Și nu este nici un drum [care să ducă] la ea. Ei [călugării] spun: «Dacă împăratul [sultanul] ar veni să poarte război

Temeliile vechii clopotnițe din vremea lui Radu Serban...

În traducerea din 1797 mănăs-

împotriva ei cu întreaga lui armată, el nu ar fi în stare să [o] biruie», ceea ce pare adevărat, căci poziția ei este foarte puternică...“ La 1861 Cezar Bolliac vorbește și el despre faptul că apa Călniștei „se împarte aici în două și formează heleșteie largi, ca să ocrotească din toate părțile un pisc apărat numai la o parte de un mal. Mâna omului a mai ajutat natura, a lărgit și adâncit gârla, încât este neapropiată [de nepătruns] peninsula în toate părțile“. Aceste lacuri și mlaștini au fost secate în parte „pe o întindere de 500 pogoane“ în 1876, din ele rămânând astăzi doar un singur heleșteu.

În legătură cu ctitorirea Comanei de către Vlad Țepeș nu mai e vorba de o tradiție. Existența actului din 1461 prin care satul Călugăreni era dăruit mănăstirii e confirmată de Ioan Brezoianu, care a văzut și alte documente ale mănăstirii, înainte de a fi înstrăinate de călugării greci, după 1850, și din mărturia sa documentată publicată în 1861 rezultă limpede că întemeietorul Comanei este Vlad Țepeș. Existând această ctitorie a voievodului în apropierea locului în care a fost ucis în timpul luptelor cu turcii care îl aduceau pe Basarab Laiotă și care veneau dinspre Giurgiu, fapt care nu a fost observat până acum, trebuie să ne întrebăm ce rost ar fi avut ca adversarul său să-i trimită trupul dincolo de București, tocmai la mănăstirea Snagov, de care Țepeș nu era legat, în realitate, prin nimic? *Înmormântarea lui*

Țepeș în prima biserică a mănăstirii Comana este, desigur, tot o ipoteză, dar este cea mai plauzibilă.

Din păcate, această primă biserică a mănăstirii Comana, unde va fi fost mormântul, ca de altfel întregul complex arhitectonic din sec. XV, nu mai există. Ea a fost însă bine evidențiată pe

cale arheologică, în urma săpăturilor întreprinse aici în timpul lucrărilor de restaurare din 1971-1972 a celei de a doua mănăstiri din sec. XVI-XIX.

Biserica de sub chilii

Ctitoria lui Țepeș era o biserică de lemn pe fundații de cărămidă de calitate, plasate pe piloni scurți de stejar, de plan dreptunghiular, cu o absidă a altarului de formă poligonală cu trei laturi, edificiul având dimensiunile exterioare de 12 x 10 m, o distanță interioară de 8 m între zidurile lungi și adâncimea absidei altarului de 2 m. Biserica suprapune un strat de cenușă datorat defrișării prin foc a terenului și s-a aflat pe latura sudică a incintei actualei mănăstiri, parțial sub un rând de chilii. Era tencuită pe ambele fețe, fiind pictată în interior, unde a putut fi identificat și un paviment de cărămidă. Tot în interior s-a descoperit și un mormânt (M 59) pe la mijlocul laturii sudice, care nu a putut fi identificat, iar în exterior mormintele cercetate ale necropolei au fost datate, pe baza monedelor descoperite în ele, după 1444/1445 până după 1574.

La 3 m spre nord-est de această primă construcție, sub naosul actualei biserici, au fost descoperite fundațiile de cărămidă (4 x 4 m) ale unui turn de clopotniță de lemn, aparținând bisericii din sec. XV. Iar la numai un metru spre apus de acesta s-a aflat un mic corp de chilii. Aceasta era mănăstirea nefortificată, ctitorită de Vlad Țepeș la mijloc de păduri și ape.

...și foisorul cantacuzinesc de la Comana

În lipsa pietrei funerare, mormântul amintit de pe latura sudică a bisericii acestei mănăstiri, deși așezat într-un loc potrivit pentru ctitor, ar putea fi numai ipotetic atribuit lui Vlad Țepeș. Oricum, dacă nu este acesta, cel al marelui voievod trebuie să se fi aflat în același lăcaș, poate

nedescoperit, sau, mai probabil, defaectat odată cu întreaga biserică spre sfârșitul sec. XVI. Atunci, mai precis la anul „7097” (1588-1589), Șerban, al doilea paharnic din Coiani (Mironiște, com. Gostinaru, jud. Giurgiu), viitorul domn al Țării Românești Radu Șerban (1601; 1602-1610; 1611), demolează în întregime vechea ctitorie a lui Vlad Tepeș (biserica, turnul clopotniței și chiliile), pe locul ei, de fapt pe o suprafață mult extinsă, îndeosebi spre nord-est, ridicând „den temelie” o nouă mănăstire Comana. Noul ctitor, bogatul urmaș al boierilor Craiovești, ramura din județul istoric Vlașca, își avea reședința strămoșească în satul Coiani, la numai 8 km spre răsărit de mănăstirea lui Vlad Tepeș. Ca atare, Șerban paharnicul a dăruit mai întâi turnul-clopotniță, ale cărui temelii s-au aflat sub naosul noii biserici ridicate de el din cărămidă, de dimensiuni mai mari (19,5 m lungime), după care a demolat biserica și chiliile vechi, aflate la 11 m spre sud, pe locul lor ridicând zidul cu încăperi gospodărești de pe latura sudică a incintei sale. În final, noua mănăstire Comana arăta ca o adevărată cetate de câmpie: patruleter neregulat măsurând 61,20 x 55,50 m pe laturile mari, cu ziduri exterioare și cinci turnuri ieșite în afara zidurilor pentru apărarea curții, de asemenea plină de guri individuale de tragere și chiar lăcașuri pentru tunuri mici de cetate. Ulterior, mănăstirea lui Radu Șerban a fost refăcută în 1700 de Șerban Cantacuzino mare paharnic, suferind noi intervenții în sec. XVIII și XIX.

Similitudine peste secole

Biserica a devenit necropola lui Radu Șerban, a celor două fiice ale sale Anca și Elina, a lui Nicolae și Mihai Pătrașcu, soțul și fiul primeia, a lui Drăghici Cantacuzino, fiul celei de a doua, și a fiilor acestuia Constantin și Șerban, ultimul cu soția și fiica. Nimic nu mai amintea de biserica de lemn a lui Vlad Tepeș, ale cărei temelii zăceau încă de la 1588-1589 sub bucătăriile și cămara de pe latura sudică a incintei mănăstirii lui Radu Șerban, ulterior a Cantacuzinilor scoborâtori din acesta.

Nu e de mirare deci că aici nu s-a păstrat nici o tradiție referitoare la mormântul lui Vlad

Tepeș, domn ce provenea dintr-o cu totul altă familie domnească, cea a Drăculeștilor, descendentă din Basarab I. Abia după 1861, când Ioan Brezoiu a pus în evidență documentul lui Vlad Tepeș din 27 septembrie 1461 și care se mai păstra în întregime la acea dată,

a început să se vorbească despre ctitorul primei mănăstiri Comana. Pe la 1960 chiar și satul aflat la vreo 4 km sud-vest de mănăstire era numit Vlad Tepeș.

În legătură cu mormântul lui Tepeș, aflat foarte probabil în ctitoria sa de la Comana, este interesant de subliniat similitudinea, peste secole, a înmormântării unui Cantacuzin, căzut și el în luptă cu turcii pe drumul București-Giurgiu, în ctitoria familiei sale, cea de-a doua mănăstire de la Comana. În 1769, în vremea războiului ruso-turc din 1769-1774, Părvu Cantacuzino, din neamul lui Drăghici Cantacuzino (nepotul de fiică, Elina, al lui Radu Șerban), aflat împreună cu maiorul rus Andrei în fruntea unor trupe rusești, a fost surprins de turci în pădurea Comanei și ucis odată cu maiorul rus, fiind îngropat în chiar mormântul ctitorului mănăstirii, Radu Șerban, care îl împărțea cu ceilalți trei Cantacuzini amintiți mai sus. Căzut ca și Tepeș în luptă cu turcii pe lângă același drum București-Giurgiu, Părvu Cantacuzino n-a fost dus în vreo altă mănăstire depărtată a Cantacuzinilor, la Mărgineni-Prahova, de pildă, ci a fost adus în ctitoria de familie cea mai apropiată de locul luptei: cea de a doua mănăstire Comana, iar depunerea sa chiar în mormântul ctitorului arată că s-a ținut seama de descendența sa din acesta. La fel trebuie să se fi întâmplat și în cazul lui Vlad Tepeș, fiind înmormântat în cea mai apropiată ctitorie a sa.

Ce mai rămâne din legenda înmormântării lui Vlad Tepeș la Snagov? Nimic, firește, căci la o cercetare atentă majoritatea legendelor se destramă. O spune frumos talentatul reporter F. Brunea-Fox, care în 1933, odată cu săpăturile arheologului Dinu V. Rosetti, nu s-a sfiit să îmbrace costumul de scafandru pentru a căuta așa-zisa biserică de lemn prăbușită în apele lacului Snagov (paraclisul lui Vladislav II, demolat de fapt cu câțiva ani înainte de 1844). N-a găsit, firește, „decât neant. Căci asta-i, iubiți

crititori, soarta legendelor, când te apropii prea intens de ele [...] Legende sunt sortite să rămâie legende, noțiuni tabu, intangibile. Materialul lor eteric n-așteaptă decât umbra gestului, ca să se risipească, precum parfumul“. Așa și cu „mormântul“ lui Vlad Tepeș de la Snagov.

Zadarnic, așadar, luminează și azi portretul său candela de pe lespedea fără inscripție din fața altarului bisericii de la Snagov a lui Neagoe Basarab și Mircea Ciobanul din sec. XVI, lespede care mult timp a acoperit o groapă neolitică cu resturi de oase animale. Naivii se înfioară degeaba, crezând că au în față mormântul temutului Dracula. Nu mai puțin se lasă păcăliți cei chipurile avizați cărora li se prezintă drept mormânt al lui Tepeș cel din stânga ușii de intrare în pronaosul aceleiași biserici de la Snagov, care datează de fapt, ca și celelalte morminte interioare, din sec. XVI! Iar povestea romanțată de care a fost învăluit, greu de crezut chiar în sec. XV, cu turnir, coroană și ineluz dăruite, chipurile, de o domniță celui

înmormântat acolo, oricum simplă fantezie referitor la veacul XVI când a trăit cu adevărat cel înmormântat acolo, e greu de acceptat că ar putea fi aplicată unui cadavru fără cap, cum era cel al lui Vlad Tepeș, plin de răni și înmormântat de inamicul său, probabil

cu echipamentul de luptă purtat atunci când a fost omorât. În astfel de cazuri, mortul era îngropat în cea mai apropiată ctitorie a sa sau a familiei sale.

O astfel de ctitorie a lui Vlad Tepeș era mănăstirea Comana, aflată chiar în apropierea drumului București-Giurgiu, lângă care a fost ucis. Odată cu biserica de lemn de aici, demolată în 1588-1589, ale cărei temelii au pierit sub clădirile laturii de sud a incintei noii mănăstiri construite de Șerban paharnicul (viitorul domn Radu Șerban), a dispărut, desigur, și mormântul lui Vlad Tepeș, după o dănuire de aproape 130 de ani. Astfel că înmormântarea vestitului domn în prima biserică a mănăstirii Comana, ctitorită de el, deși este o ipoteză, rămâne totuși cea mai probabilă. ■

CAMILO JOSÉ CELA

Cu încetarea din viață, la 17 ianuarie 2002, a vechiului și atât de bunului nostru prieten scriitorul spaniol Camilo José Cela Trulock, marchiz de Iria Flavia, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură pe 1989, vom fi mai săraci.

A primit 11 premii pentru literatură; a fost proclamat Cetățean de onoare al multor orașe de pe mapamond și fiu adoptiv al 13 localități; a fost membru în opt academii și membru de onoare al altor 18. I-a fost

acordat titlul de Doctor Honoris Causa în 25 de universități din întreaga lume. A primit 14 medalii de aur și o medalie de aur cu briliante, ca și alte 21 de distincții, atât din partea unor țări europene, cât și din Statele Unite ale Americii, America de Sud și Asia.

La 11 mai ar fi împlinit 86 de ani. În opera sa a fost cronicarul secolului XX (pe care l-a parcurs din 1916), postură în care l-am surprins și într-un articol din *Magazin istoric* (nr. 6/2000). A iubit Spania cu pasiune, cântându-i

peisajul și valorile. Inima sa a sângerat în fața tragediilor care au zguduit țara.

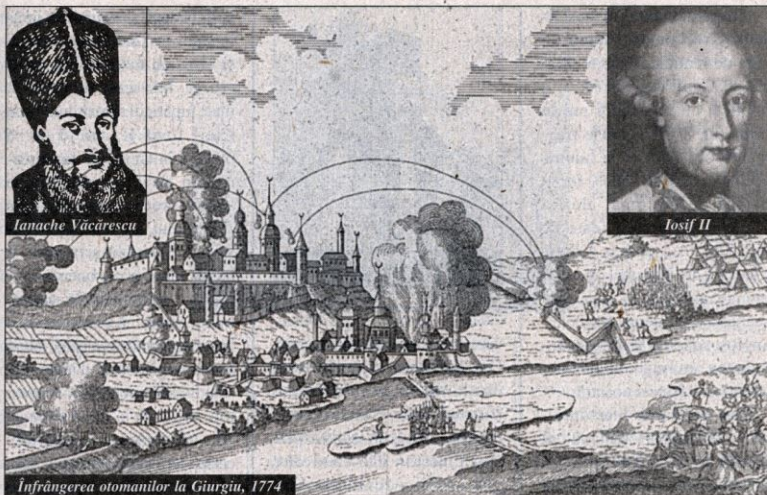
Născut în Galicia, în localitatea Padrón-Iria Flavia, Cela a fost trubadurul acelei regiuni, unde se află Santiago de Compostela, cu celebra catedrală în care se găsesc moaștele Apostolului Iacov (Santiago), al treilea loc de pelerinaj al Creștinătății, după Roma și Ierusalim.

În ultima sa operă, *Lemn de cimișir* (1999), în care slăvește bogăția spirituală și bogățiile materiale cu care natura

a înzestrat Galicia, Cela amintește dorința Apostolului Santiago de a fi îngropat în această parte a lumii unde a predicat Evanghelia. La sfârșitul volumului *Lemn de cimișir*, scria: „Mi-ar plăcea să ajung la Padrón în timpul fluxului și să-mi leg barca de același pietroi ca și Apostolul“ (*pedrón*, în limba spaniolă, de unde și toponimul Padrón).

Sperăm ca sufletul său să fi avut această bucurie, pentru a se odihni în pace, alături de strămoșii săi. Adio, dragă prietene, don Camilo!

Ana VĂDEANU

Înfrângerea otomanilor la Giurgiu, 1774

IANACHE VĂCĂRESCU, ISTORIC AL PUTERII OTOMANE

Academician GABRIEL ȘTREMPEL

Mărturisesc că eram om în toată firea când am aflat că unul dintre poeții Văcărești, și nu cel mai mic, Ianache (1740-1797), avea și preocupări istorice. Participam la discutarea unei lucrări de seminar cu acest subiect, era prin 1948, nu prea reușită, ținută la Facultatea de istorie bucureșteană. Și profesorul și autorul sunt de mult umbre.

Mai târziu, lucrând la secția de manuscrise a Academiei, am dat peste două mici volume din biblioteca genealogistului Ștefan D. Grecianu, depuse în anul 1905 (care constituie astăzi cotele 2905 și 2906), cu *Istoria preaputernicilor împărați othomani*. Este singura versiune cunoscută până astăzi, neautografă, de mână lui Ianache fiind doar versurile, de obicei patru sau șase, cu care este caracterizată viața fiecărui sultan.

Alexandru Odobescu, cel dintâi care deținea manuscrisele poezilor Văcărești, încredințate lui de Iancu (1792-1863), înainte de moarte, va pomeni de această istorie într-un interesant și cald studiu publicat la 1861 în *Revista română pentru științe, litere și*

arte. Doi ani mai târziu, în 1863, Alexandru Papiu-Ilarian, acest mare învățat și patriot, publică pentru primă dată, în ortografie latinizantă, textul integral al *Istoriei*, în *Tesauru de monumente istorice pentru România*, tomul II. Apoi, mai bine de un veac, n-a fost dată

la lumină nici o altă ediție. În 1982, Cornel Cârstoiu, ocupându-se de opera primilor trei poeți Văcărești, fără Iancu, reeditează și *Istoria othomanească*, în condiții moderne de limbă românească, dar folosindu-l uneori și pe Al. Papiu-Ilarian.

Am reluat textul manuscriselor Grecianu și suntem în curs de realizare a unei ediții critice. Cum *Magazin istoric* a publicat cu mai mulți ani în urmă (nr. 8/1988) unele fragmente din *Istorie*, și anume acelea în care se văd înclinațiile de diplomat ale lui Ianache Văcărescu (este de menționat că partea a doua a lucrării are izul unei opere de memorialistică, în care persoana sa este mereu prezentă), am fost solicitat să dau, la rândul meu, un fragment de interes privind istoria noastră.

Este relatarea unei întâlniri a lui Ianache cu împăratul Iosif II, în 1773, la Brașov. Era în vremea războiului declanșat în 1768, când trupe țariste au trecut în Moldova și Muntenia, sub comanda feldmareșalului Rumianțev. Conflictul s-a încheiat cu tratatul ruso-turc de la Kuciuk-Kaynargi, prin care Rusia căpăta dreptul de a interveni în favoarea Principatelor.

Dar iată relatarea întâlnirii:

„Eu după ce am sosit la Șumna, săzând m-am înfățișat la prea înaltul vezir Musun oglu [fiul], și am dat și mahzarul [petiția] boierilor dă la Brașov, și am fostu priimit cu libov [prețuire], o-rânduindu-m și tainuri [rații] și cele trebuincioase. Și am săzut 30 dă zile. După aceasta am fostu trimis iarăș în-lăuntru, pântru oareșcare slujbe ale dovetului. Și orânduindu-mi-să un divan

Grigore III Ghica, domn al Moldovei (1764-1767; 1774-1777)

ceaus cu ferman împărătescu, către toți vezirii după marginea Dunării pântru călătoria mea, dându-mi-să și o emriname [firman] către boieri, a vezirului, și mehtupuri [scrisori] ale înălțimeii sale dăosebite către ghenaralii Ardealului, am puresc dă la Șumna, și pă la Rușciuc, și Nicopoe și Diiu trecând, am mers în Mehedia la lazaret, și dă acolo m-am dus la Brașov iarăș.

La București s-au trătăluit muchelemeaoa [tratative] până la martie a văleatului 1773, când neputându-să încheia pacea, s-au stricat muchelemeaoa. Și s-au început iarăș războaiele. Feldmareșalul au trecut oștile rosești păste Dunăre și au făcut multe biruințe pă la Carasu, pă

la Babadagi, și s-au întors iarăș innapoi în Țara Rumânească, și însuș au mers la Iași ca să erneze. Într-acest an, la 1773, mae, împăratul romanilor [Austriei] Iosif II, vrând ca să meargă în Galiția și Lodomeria, în țările ce dobândise atunci, trecând pân hotarale Ardealului, au venit și la Brașov unde au săzut și trei zile, și ne-au făcut noao boerilor rumâni ce eram musafiri acoloa, multă cinst, căci cum au sosit la conacul unde era gătit, dăloc au trimis pă dohtorul împărăției sale, la noi unde eram adunați toți, la gazdă la mine și ne-au zis, că «măcar că împăratul cearcă întristare pântru noi, căci suntem înstreinați dă patrie, dar are părere bună, căci ne aflăm acioindu-ne în țara împărăției sale, și pohtește ca a doa zi la zece ceasuri nemțești [europene], să ne dea audiență».

Deci după ce am făcutu mulțamita către dohtor, a doa zi am mersu toți înaintea împăratului. Eu am făcut dragomanlic [traducere] boerilor în limba talienească și am fostu priimiți cu atăta libov și cinst, încât după ce ne-au întrebat și dă suntem mulțamiți dă ghenăralul cetății și dă chivernisitorii locului, și i-am arătat adăvărul, s-au întors și au mulțamit ghenăralului însuși pântru noi.

Aiholtu să numea ghenăralul acesta, care au și lăcrimat dă bucurie atunci. Cu toate acestea au dat poruncă, ca veri ce pricină vor avea ru-

Victoria trupelor țarului la Cahul...

mâinii noștri între dânsii, să nu fie volnic a-i judeca cineva, fără să-i dăm noi între noi să-i judecăm. Încă și ardeleanii, atât parte ostășască, cât și politicească, dă va avea pricină cu vre un rumân, iarăși la noi să vie să-și caute judecata. După aceasta ne-au chemat ca să mergem într-acea seară la casa

ghenăralului cetății, dânpreună cu familiile noastre unde au poruncit ca să să facă asamblée [reuniune].

Deci seara ne-am adunat toți acolo după poruncă cu jupănele noastre, și viind și împăratul la optu ceasuri nemțești, întrând în casă m-au întâmpinat lângă ușă pă mine, și mi-au zisu «Sinior Vacarescule (căci îmi aflase numele dă la audiență), te pohtescu și te puii în oste-neală ca să-mi faci astă seară tergimanlic [traducere]». Îndată eu închinându-mă i-am răspunsu că aceasta iaste cea mai fericită noapte ce am întâmpinat în lume dă când m-am născut.

...și la Hotin

Si așa luându-l dă supțioara dâns stânga, m-am aflat într-această slujbă și cinste până la un ceas după 12, nelăsând nici un boeru și nici o jupâneasă ca să nu facă vre o întrebare sau vorbă, sau mângâere, până când vrând să meargă la gazdă, ne-au chemat ca să mergem a doua zi afară dâncetate la loagher [tabără], unde are însuși să facă ezericițiu ostașilor ce era acolo. Deci mergând, după ce au făcut ezericițiu ne-au făcut iarăși multe vorbe dă mângâere, și așa ne-au slobozit a merge la gazdele noastre, și împăratul au pures în țara leșască.

Războiul tot să urma până la dichemvrie a acestui văleat

1773, când, bolnăvin-du-să înțeleptul împărat sultan Mustafa dă asthmă, au trecut în ceialaltă lume, împărătind ani 16, lăsând războiul dășchis. Era om cu mare duh, și cu multă înțelepciune, și nu era grabnic a face moarte zicând că viețuire nu poate dăru, surdisea [ținea] multu la închisori pă vinovați, numai pânru ca să cerceteze

și să afle adevărul bine, căci era foarte dreptu și politicos, însă bântuit dă nenorociri, precum am arătat. Până a nu muri, dă doao trei ori au chemat pă frate-său șahzade [prințul] Abdul-Hamid, și l-au sfătuit multe mijloace dă a împărăți, măcar că unii zic că ar fi cuge-tat și s-ar fi silit, ca să împără-tească pă fii-său șahzade Selim, ce atunci era mititel, puind mijlocitor pă Melec Mehemed pașa ce atunci era caimacam, atât către ulemali [clerici], cât și către rigeali [înalți dregători], și cum că n-ar fi vrut mai suș numiții să strice nobetul [rânduiala] saltanatului, însă nu știm dă putem să dăm creză-mânt la aceasta. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 10 aprilie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– Când a început primul ministeriat al lui Nicolae Titulescu la Afacerile Străine?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna ianuarie 2002 este:

1861

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul Cândea I. Ilie, din comuna Vaideeni, jud. Vâlcea.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2002.

Opinii - controverse

Cu Vlahuță

Punerea în relație a aspectelor ambigue din corespondența scriitorului cu date și fapte concrete subsumate mișcării de afirmare națională a românilor ardeleni conduce la ideea participării lui Caragiale la „frontul din umbră pro-unionist”, așa cum am încercat să demonstrez și în episoadele anterioare (Magazin istoric, nr. 1, 2/2002). Sigur că acceptarea acestei idei echivalează cu revelarea unei alte fațete a personalității dramaturgului, în contradicție vizibilă cu imaginea comună, solid și confortabil instalată în noi de istoriografia și – de ce nu? – chiar și de masca de „comediograf”, din care scriitorul însuși și-a făcut o a doua natură și pe care o va „deconspira”, zguduit de amploarea evenimentelor, în pămflul 1907 din primăvară până-n toamnă.

CARAGIALE LA BERLIN: EXIL VOLUNTAR SAU „MISIUNE SUB ACOPERIRE“

GEORGETA ENE

„Multe am învățat de când trăiesc în mijlocul Europei civilizate – unde e dreptate la tribunale, fiindcă este și pe stradă – și între toate una mai ales, că omul trebuie să spună, europenește, nu greco-țigănește, ceea ce crede.

Ceea ce crez am spus și am să mai spun – asta e numai capitolul prim al unei serii mari – ori la ce pagube m-aș expune. Intrarea în viața publică mi-a fost pân' acum închisă de boerii și de ciocoiii noștri pe simpla bănuială instinctivă că n-aș fi amantul destul de fidel al sacrei noastre Constituțiuni.

De ce adică astăzi, la bătrânețe, să nu fiu leal, să nu le dau dreptate oamenilor, arătând pe față de ce sentimente sunt animat față cu actuala lor organizare de stat? De ce să nu arăt lumii cum am văzut eu împrejurările sociale și politice la care am asistat – și ca istoric, nu numai ca simplu comediante? Și deși mameleucărimea mă va huidui în unison, poate să am norocul ca în mulțimea lumii cinstite, inteligente și desinteresate să găsesc câteva aprobări, cari să mă plătească cu prisos de necazurile îndelungatei mele proscripțiuni.“

În biografia scriitorului există încă aspecte mai puțin cunoscute. Între ele, interesul său *constant* și atașamentul său declarat pentru „cauza cea mare”, una dintre puținele – dacă nu singura! – idee „patriotică” asupra căreia nu operează sarcasmul și ironia sa atotnimitoare. Acest atașament poate fi lesne observat în publicistică (*Culisele chestiunii naționale*) sau articolele politice din *Românul* (Arad), organul Partidului Național Român sau în câteva pagini de beletristică (*Poetul Vlahuță, Nihil sine Deo, Peste 50 de ani*), în care Unirea este descrisă apoteotic:

Membru de onoare ... neaderent

Diligentele depuse cu tact și delicatețe pe lângă poetul Octavian Goga, pe care-l vizita la 12 martie 1912, în închisoarea de la Szeghedin, aveau menirea de a aplană conflictul fratricid, iscat între „tribuniști” și conducerea P.N.R. (Vaida), ce a amenințat la un moment dat unitatea de acțiune a partidului. În același scop, Caragiale îi adresează o scrisoare în termeni foarte patetici lui C. Rădulescu-Motru, care găzduise în publicația sa, *Noua revistă română*, un articol – menit să resusciteze conflictul ardelenilor – al lui A. C. Cuza: „Mă rog ție, ia seama. Nu-ți poți închipui ce rău poți face din nebagare de seamă. Pentru Dumnezeu, dacă nu-i putem ajuta pe bieții frați, încai să nu-i lovim și noi!”

Poate nu trebuie ignorat și faptul că scriitorul le dă sugestia studenților budapestani să-și aleagă drept deviză nu imnul *Deșteaptă-te, române!*, cum intenționau ei, ci *Pe-al nostru steag e scris: Unire!*, cu siguranță nu pentru faptul că ultimul „era mai cantabil”, cum spunea Caragiale, ci pentru că exprima mai direct și mai convingător un ideal ce devenise prioritar și pentru dramaturg.

Contribuția lui Caragiale la împlinirea dezideratului politic național era, de altfel,

recunoscută de fruntașii P.N.R. Deși nu aderase formal la acest partid, scriitorul a fost considerat totdeauna drept un membru de onoare al lui, care trebuia – și era solicitat în acest sens – să-și spună cuvântul asupra problemelor vitale cu care erau confrunțați politic ardelenii. În acest sens îi scria, în 1911, A. C. Popovici, vechiul prieten și, totodată, membru marcant al P.N.R.: „Că ești «din Tară»? – din dată ce susții partidul național, singurul partid de la noi, ai toate drepturile câte atârnă de la noi, românii habsburgici!”

Articolele publicate de Caragiale în *Românul* serveau această cauză și, cu excepția „tinerilor oțeliți”, dizidenții grupați în jurul lui Goga și al *Tribunei*, ele au întrunit o apreciere unanimă și elogios exprimată public sau în scrisori particulare adresate dramaturgului. „Nici nu-ți dai seama ce mare serviciu ai făcut cauzei noastre naționale”, îi spunea Vasile Goldiș, directorul organului de presă al P.N.R. Iar românii din Viena îi trimit scriitorului această telegramă: „Colonia și tinerimea română din Viena vă este mulțumitoare pentru serviciul ce ați făcut neamului românesc înfierând pe cei ce subminează unitatea și, deci, existența națiunii române din Ungaria.”

În aceiași termeni se pronunțau fruntașii ardeleni Goldiș, dr. Pop, dr. Suci și dr. Velicu: „Vă mulțumim din tot sufletul pentru sprijinul pe care îl dați prin admirabilii d-voastră articoli luptătorilor naționali cari ostensesc întru salvarea solidarității noastre naționale, primejduită prin o ceată de răzvrătiți”; sau mai mulți membri ai Casinei Române din Brașov: „Văzând frățearca dragoste, agera pătrundere și rara obiectivitate, cu care judecați regretabilele noastre neînțelegeri prin articoli publicați în ziarul *Românul* din Arad, vă exprimăm mulțămitele noastre și vă rugăm să continuați luminoasa și valoroasa d-voastră conlucrare.” La rândul lor, îi scria Alexandru Vaida-Voevod („Pentru

admirabilul articol din *Românul*, care va fi epocal în luptele noastre, rog primiți felicitări și mulțumiri călduroase”) sau Iuliu Maniu („Încântat de articolul D-voastră apărut în *Românul*, îmi permit, Ilustre Măiestre, a vă trimite expresiunea sentimentelor mele de adâncă recunoștință și sinceră admirațiune! Lumina revărsată asupra *esenței* crizei, care ne preocupă, a deșteptat mințile și a încălzit inimile șovăitorilor. Ați îndatorat toată lumea românească prin desfătarea suflutească de care ne-ați împărtășit...”).

Hiperinteligenta în slujba serviciilor inteligente

În concluzie, credem că scriitorul a fost consiliat să plece la Berlin, primind investitura unei misiuni politice neoficiale, fie din partea unei persoane sus-puse, cu care scriitorul se afla în raporturi ce excludeau un refuz (Carmen Sylva? Take Ionescu?), fie a unui partid (P.N.R.), care au considerat că aportul lui Caragiale la traducerea în fapt a unor imperative de moment ale luptei naționale nu era de neglijat.

În această *ipoteză*, dramaturgul ar fi avut obligativitatea să transmită la Berlin (poate și la Viena) și de la Berlin la București, la Palat, ori la Budapesta și Arad (către Comitetul director al P.N.R.), informații privind „pulsul” subteran al atitudinii cercurilor parlamentare (și poate și austriece, emanând de la cancelaria lui Franz Ferdinand) față

de revendicările românilor din Imperiul austro-ungar.

Presupunem, deci, o astfel de activitate a lui Caragiale în capitala Germaniei, dictată de momentul istoric concret, în care Parlamentul german și Wilhelm II, în special, puteau trece (cum s-a și întâmplat, de altfel, ulterior) la presiuni asupra Budapestei, contracarând politica de deznaționalizare dusă de oligarhia maghiară împotriva românilor.

Era Caragiale apt pentru o misiune politică secretă? Credem că răspunsul poate fi pozitiv. În primul rând, datorită faptului că avea libertate de mișcare între diferitele cercuri și persoane care luptau pentru „cauza cea mare” și cu care dramaturgul s-a aflat în raporturi strânse. Oare St. N. Ciurcu, liderul coloniei românești din Viena și directorul periodicului *Rumänische Revue* din Viena, la care, de altfel, scriitorul nu a colaborat, avea doar o relație pur amicală cu Caragiale? Oare G. Moroianu, despre care am mai vorbit, el însuși pion important al frontului din umbră pro-unionist și atașat comercial al României la Viena și Berlin, îi transmitea lui Caragiale numai „delicatese” din partea lui Coșbuc? Oare dramaturgul îl vizita la Karlsbad pe Vaida numai pentru a se întreține amical cu acesta? Și oare Caragiale ținea „casă deschisă” la Berlin numai din

simplă generozitate sau din dorința de a-și vedea compatrioții?

Numărul persoanelor care l-au cunoscut pe scriitor și care l-au vizitat la Berlin este impresionant. Între acestea putea fi, desigur, și un emi-

St. O. Iosif, I.L. Caragiale și O. Goga la Blaj

sar special; după cum, sugestiile ce ne parvin din acele texte ambigue, prezentate în episodul anterior, pot să ne ducă la ideea unor contacte speciale, rămase secrete, ale dramaturgului.

Ca să nu mai vorbim despre posibilitatea comunicării pe cale telefonică cu persoane pe care, poate, nu le vom ști niciodată. În corespondență am întâlnit o singură indicație despre o convorbire telefonică cu Vasile Goldiș, dar câte vor fi putut să fi fost?

Cu hiperinteligența sa proverbială, cu marea calitate de a stabili contacte umane în straturile cele mai diverse și chiar cu talentul actoresc unanim recunoscut, dramaturgul va fi fost foarte potrivit pentru a desfășura o misiune secretă, deoarece aceste calități îi confereau un avantaj serios spre evitarea riscurilor personale și periclitarea misiunii, în condițiile unei supravegheri stricte din partea autorităților maghiare, care acționau, desigur, prin emisari secreți, și la Berlin.

Un soldat devotat

Îndeplinirea unei misiuni secrete poate constitui și explicația instalării lui Caragiale la Berlin și faptul că nu a abandonat acest oraș, deși avea suficiente motive să o facă. Scriitorul a dus acolo – în aparență – viața

Paul Zarifopol

De ce Paul Zarifopol, doctor la Universitatea din Halle, fiu al negustorului din Iași Paul Zarifopol și al Elenei, fată și ea a negustorului Iani Guliano, căsătorit cu Ștefania Dobrogeanu-Gherea (n. Iași, 30 noiembrie 1874 - m. 1 mai 1934, orele 12 noaptea), a cultivat cu pasiune pe Caragiale se explică îndată. În exilatul de la Berlin, el a văzut un protestatar și un negator. I-au plăcut spiritul de zeflemea, „mosturile” prozatorului, fără a simți totuși înaltul optimism național al aceluia.

(George Călinescu)

unui rentier burghez oarecare, iubitor de confort și viață tihnită, literat și mare meloman, gazdă bună și primitoare a prietenilor și cunoștințelor din România. Lăsând intenționat impresia unui veritabil Mitică transplantat – și neacomodat – la mediul riguros, civilizată, rece și prusac, scriitorul a refuzat sistematic relațiile oficiale, inclusiv cu Ambasada română ori cu intelectualii germani, tocmai pentru a nu atrage în nici un fel atenția asupra sa: „Dacă el ar fi voit, simpatiile călduroase, pe cari lumea de aici le manifesta față de înfloritoarea Românie, i-ar fi deschis toate drumurile și maestrul ar fi fost salutat cu bucurie în cercurile noastre intelectuale și cu toții l-am fi încredințat cât de mult îl prețuiam ca scriitor”, spunea publicistul Paul Lindenberg în 1912, la moartea dramaturgului. Caragiale a refuzat, deci, contactele cu intelectualitatea berlineză, dar dădea curs invitațiilor Mittei Kremnitz ori principesei de Wied, ambele persoane apropiate, ultima și rudă cu suveranii României.

În acest caz, nu se va mai putea vorbi despre auto-exilul lui Caragiale la Berlin, act aparent inexplicabil, după ce comunicase lui Dăianu că „rămâne nestrămutat” în dorința de a se stabili la Cluj, ci despre un... pseudo-exil.

Iar dacă persoana care l-a determinat să accepte a fost Take Ionescu, la acea dată

ministru în guvernul conservator, putem găsi și explicații plauzibile fie pentru întâlnirea din 1905, de la Weimar dintre Caragiale și șeful partidului conservator, P.P. Carp, unul dintre artizanii tratatului de aderare a României la Tripla Alianță, fie pentru aderarea dramaturgului la partidul conservator-democrat al lui Take Ionescu și la „abnegația” cu care a finalizat turneele electorale ale acestuia din 1908, la care era „solist obligato din înaltă poruncă”. Și cine altul mai bine decât „ilustrul șef”, „marele european” putea mai bine lucra pentru cauza cea mare, dispunând, spre deosebire de P.P. Carp, de maleabilitate, inteligență scilicitoare, comportament fermecător, care l-au și cucerit pe împăratul Germaniei în 1907. Wilhelm II i-a acordat onoruri deosebite diplomatului român, înregistrate cu satisfacție de Caragiale: „Aici în Berlin Take Ionescu a avut succese mari. Împăratul l-a primit în audiență și apoi l-a poftit la prânz intim. Toate cercurile înalte burgheze și boierești l-au festivat. După plecarea lui,

rămânând încă Madame Ionescu, a fost poftită la serată intimă la palat, cu ocazia aniversării Kaiserului.” Același diplomat iscusit se va întreține, cu aceeași cordialitate, cu arhiducele Franz-Ferdinand.

Dacă admitem perspectiva îndeplinirii unei misiuni politice neoficiale, încredințată de Casa Regală prin intermediul lui Take Ionescu, atunci putem să interpretăm și grandoarea sărbătoririi oficiale a scriitorului, cu prilejul aniversării vârstei de 60 de ani, o consecință a aprecierii acesteia.

În cartea *Caragiale la Berlin* am prezentat mai multe și mai concludente dovezi în sprijinul ipotezei cu privire la implicarea lui Caragiale pe frontul din umbră pro-unionist. Spațiul restrâns și profilul revistei *Magazin istoric* nu au putut găzdui decât o parte dintre acestea. Imposibilitatea de a pătrunde în arhive din Viena sau Berlin nu înseamnă că documentele probatoare nu există. Convingerea noastră este că cineva, cândva, le va descoperi. ■

Partenerul tau pentru

INTERNET

Acces Internet prin:

- Dial-up
- ISDN
- Linii inchiriate
- Cablu TV / Fibra optica
- Radio

Design pagini Web

Gazduire pagini Web

Dezvoltare aplicatii WWW

Dezvoltare sisteme Internet / Intranet

Comert electronic

Cataloge si baze de date pe Internet

MONTEORU, STATIUNEA UNEI FAMILII

Grigore
Monteoru

Hotelul oraşului

MIHAI CONRAD

Când călătorești pe șoseaua Ploiești-Buzău, cu 12 km înainte de a ajunge în acest municipiu, cotind 6 km spre nord, pe lângă un han cu renume și apoi prin comuna Merei, drumul curge prin câmpie, apoi spre versantul sud-estic al dealului Istrița, la o mică distanță de vestitele podgorii de la Pietroasele, dar și de locul unde a fost găsit, în anul 1837, celebrul tezaur „Cloșca cu puii de aur”.

Curând, se ajunge în cunoscuta stațiune balneară Sărata Monteoru. Așezarea este amplasată pe pârâul Sărata (altitudine 86 m), în fundul unei văi înconjurată de coline împădurite. S-au descoperit așezări și necropole din neolitic (cultura Cucuteni B) și din cea a bronzului (cultura Monteoru), dar și o așezare geto-dacică.

În documente, aceste locuri sunt pomenite, pentru prima dată, într-un hrisov al domnitorului Vlăduț sau Vlad cel Tânăr (1510-1512), din 27 mai 1510, prin care voievodul îi întărește

lui Neagoe, fiul vornicului Drăghici, posesiunea unor sate, munți etc., scutite de dări. În această înșiruire se află și „locuința de la câmp de la Sărata”.

I zicală veche românească spune că „omul sfințește locul” și aceasta o demonstrează pe deplin valorificarea în scopuri curative și dezvoltarea economică a acestei așezări datorită străduințelor, ambiției și muncii unei familii: Monteoru.

Încă din secolele XVI-XVII se cunoșteau proprietățile benefice ale apelor sărate din zonă. Sărata-Ogrăzile a fost una din cele 179 de moșii și proprietăți ale lui Constantin Brâncoveanu. După cumplita moarte a domnitorului (Istanbul, 15 august 1714), moșia a mai rămas în proprietatea urmașilor săi, dar după 1850, o bună parte din ea a fost înstrăinată. În zonă, familia Monteoru apare în 1864, când Grigore Constantinescu-Monteoru subarendează câteva puțuri de petrol.

Grigore, fiul lui Constantin și al Anei, a venit pe lume la Târgoviște în 1831 sau 1836, tatăl său Constantin Stăvridi având origine grecească, dar născut în Bulgaria. Mai târziu, Grigore (al lui Constantin) Constantinescu și-a luat apelativul de Monteoru. S-a căsătorit (după 1860) la Brăila, cu Elena Perlea și, în 1867, sau 1868, s-a recăsătorit cu Elena (Eliza) Popa, din comuna Lipia, fiica Pitarului Ghiță (Popa) Popescu, soră cu Ana Haret, soția lui Spiru C. Haret, cunoscutul ministru și om politic. Din a doua căsătorie a avut trei copii: Gogu, care moare împușcat din eroare la o vânătoare în 1854, și două fiice: Elena (decedată după 1960), măritată cu Lascăr L. Catargiu, șeful Partidului Conservator și prim-ministru în timpul regelui Carol I, și Virginia, măritată cu dr. C. Angelescu, medic șef al spitalului Colțea, membru pe viață al Senatului, ministru în mai multe guverne, cel ce a

modernizat învățământul în România întregită și a introdus bacalaureatul în 1925.

Grigore Monteoru este cel dintâi ce a inițiat extragerea șteiului din zona Buzăului (*Magazin istoric*, nr. 8/1998). Se îmbogățește rapid, dar, concomitent cu prima activitate, se gândește la posibilitatea unei largi folosiri a apelor sărate din zonă, despre care, deja în 1837, se publicaseră informații referitoare la însușirile lor curative. Mare proprietar, rentier, accede la o situație socială importantă, fiind bine cunoscut și în elita bucureșteană, în special după ce inițiază, în 1877, printr-o societate special constituită, cumpărarea de arme pentru ostașii ce luptau la Plevna și Rahova. Inițiativa sa patriotică a dus la lansarea de către Mihail Kogălniceanu a apelului național „Avem brațe, dar n-avem arme”. Devine membru al Consiliului Județean Buzău, deputat, apoi senator de Buzău al Partidului Național Liberal. În 1880 este proprietarul exclusiv al domeniului Sărata-Ogrăzile.

Datorită dezvoltării generale a zonei, a creșterii importanței sale economice, Sărata Monteoru devine în 1885 comună, în locul unui sat care se numise Fundu Sărății. În 1887, Grigore vinde unui consorțiu austriac dreptul de extragere a șteiului de pe moșia sa, contra unor mari beneficii. Ia astfel naștere „Societatea Română pentru Industria și Comerțul Petrolului”, care își schimbă denumirea, în 1896, în „Steaua Română”. Se

Vas specific culturii Sărata Monteoru

concentrează asupra amenajării unui „stabiliment de băi”, la sfatul dr. Guyenot, medic consultant la Aix-les Bains (Franța), captând cele 15 izvoare pentru a fi folosite la tratamentul reumatismului. Construiește în acest scop un hotel cu 24 de camere, un restaurant, apoi băile de tratament, precum și alte clădiri, iar inaugurarea stațiunii are loc la 1 iulie 1895. Această dată este înscrisă și pe soclul bustului ce i s-a ridicat în parcul stațiunii (distrus ulterior, în perioada comunistă).

Între timp, și-a construit, în 1888, reședința familiei, cu saloane, camere spațioase, seră de flori etc., la intrarea în stațiune, vila fiind înconjurată de un parc de 30 ha, havuz, chioșc acoperit, alei umbroase între copaci și tufe ornamentale, iar în apropiere un lac artificial, de peste 1 ha.

Curând, stațiunea cunoaște o îndreptățiță faimă, fiind menționată în rubricile mondene din țară și străinătate. Este foarte frecventată, deoarece are multiple posibilități de distracții pentru cei sosiți la cură și odihnă. Apele minerale, sărate și iodurate, sunt folosite la tratamente cu băi reci și calde,

hidroterapie și masaj, pentru afecțiuni reumatice, post-traumatice, neurologice periferice, ginecologice. Stațiunea este frecventată și pentru odihnă, fiind într-o regiune cu climă blândă. Pentru plimbări „la aer curat” dispune de un parc de 60 ha.

Grigore C. Monteoru s-a stins din viață la București, la 30 decembrie 1898, în urma unei septicemii, în frumoasa sa casă din Calea Victoriei 115 (construită de k. Mincu, acum sediul Uniunii Scriitorilor). În prezent, reședința familiei Monteoru din Sărata Monteoru este folosită drept tabără pentru elevi. Membrii decedați ai familiei Monteoru sunt înmormântați în capela construită în imediata apropiere a reședinței și a fostului lac.

În timpul ocupației germane din 1916-1918, autoritățile au folosit stațiunea pentru armată, provocând mari distrugerii. După terminarea ostilităților reconstrucția și dezvoltarea au continuat, astfel că în perioada 1925-1930 stațiunea dispunea de două hoteluri cu 150 de camere și două taxiuri particulare care transportau oaspeții.

Acum, Sărata Monteoru face eforturi să prospere (după ce în 1945 locuitorii din împrejurimi distruseră aproape tot: acoperișuri, uși, ferestre, zidărie), dispunând de o bază hotelieră apreciabilă, fiind încadrată în sistemul național de îngrijire a sănătății populației. În vecinătate a rămas în funcțiune și „mina de petrol”, denumită astfel datorită tipului specific de exploatare. ■

Enver Hodja

Tratatul de la Varșovia n-a fost nici pe departe alianță militară fără de fisuri pe care și-ar fi dorit-o Moscova, așa cum nici relațiile cu regimurile politice din țările care făceau parte din acest bloc militar nu au fost scutite de momente dificile. Chiar foarte curând după Conferința din capitala poloneză (11-14 mai 1955) care pusesse bazele Tratatului de la Varșovia, în cadrul sistemului politico-militar tutelat de U.R.S.S. s-au produs primele revolte în Ungaria și Polonia (1956). A fost nevoie de intervenția în forță a trupelor sovietice pentru a-i aduce la ascultare pe „rebeli”. Atitudini de insubordonare a avut și România, dar regimul comunist de la București nu a mers niciodată până la capăt.

A existat și un partener din cadrul Tratatului de la Varșovia – unul la care nimeni nu s-ar fi așteptat –, Albania, care a făcut pasul hotărâtor, ieșind din alianță. Când și cum s-a produs această dezertare?

ALBANIA EVADEAZĂ DIN TRATATUL DE LA VARȘOVIA

PETRE OTU

Instaurarea regimului comunist în Albania nu a fost consecința directă a prezenței și activității armatei roșii. În cursul războiului, s-a dezvoltat o puternică mișcare de rezistență împotriva ocupanților italieni, apoi germani. La 8 noiembrie 1941 s-a înființat Partidul Comunist din Albania, în fruntea căruia a fost ales Enver Hodja. Eliberarea teritoriului național s-a făcut cu forțe proprii, fără participarea armatei sovietice. Comuniștii albanezi dobândiseră înțâietate față de celelalte forțe politice angajate în mișcarea de rezistență (regaliști, naționaliști etc.). Enver Hodja a devenit șeful guvernului provizoriu în octombrie 1944. În urma alegerilor generale din 2 decembrie 1945, Frontul Democratic, condus de comuniști, s-a instalat la putere.

Moscova recunoscuse noul regim din Albania în noiembrie 1944, dar Stalin vedea în această țară un fel de satelit al

Iugoslaviei, menținându-și poziția chiar și la sfârșitul anului 1947, când îi declara unui lider iugoslav: „Ar trebui să înglobați Albania, cu cât mai repede, cu atât mai bine”. Influența iugoslavă în rândul comuniștilor albanezi era mare, gruparea pro-Belgrad fiind condusă de Koci Xoxe, ministru de Interne în guvernul controlat de comuniști și șef al Serviciului de Securitate (Sigurimi). De altfel, la consfătuirea de constituire a Cominformului (1947), comuniștii albanezi n-au trimis o delegație proprie, fiind reprezentați de Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia.

Nostalgii staliniste

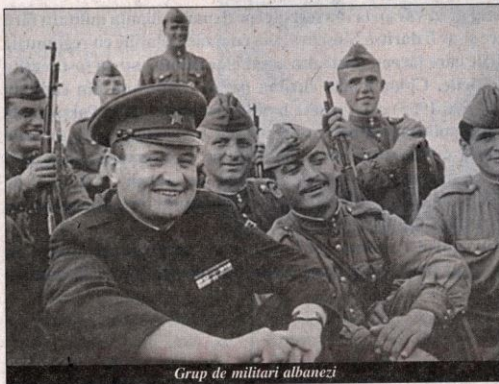
În primii ani postbelici, Tito dorise să facă din Albania cea de a șaptea republică a federației iugoslave. Cu această intenție, la începutul anului 1948, se pregătea să

trimită trupe acolo, profitând de relațiile încordate dintre Albania și Grecia.

Curând a intervenit ruptura sovieto-iugoslavă, ceea ce a facilitat o apropiere a Tiranei de Moscova. Și tot atunci, considerând momentul propice, Enver Hodja l-a înlocuit pe Xoxe (judecat și executat în iulie 1949) cu prosovieticul Mehmet Shehu.

Apropierea Albaniei de U.R.S.S. a avut drept consecință aderarea ei la C.A.E.R. (februarie 1949) și participarea la Conferința din 11-14 mai 1955, ca membru fondator al Tratatului de la Varșovia. La 12 septembrie 1957 și 3 mai 1959, între guvernele sovietic și albanez s-au încheiat acorduri care precizau modalitățile de participare a Tiranei la Tratat, iar armata sovietică primea dreptul de a utiliza baza maritimă de la Vlora.

Congresul XX al P.C.U.S. (1956), în cadrul căruia N.S. Hrușciiov a demască cultul

Grup de militari albanezi

personalității lui Stalin, a avut puternice rezonanțe la Tirana, unde, simțindu-se amenințat, Enver Hodja s-a opus măsurilor de destalinizare. Totodată, critica epocii lui Stalin și a practicilor introduse de acesta în relațiile dintre partide a dus la o reconciliere sovieto-iugoslavă. Hrușciov vizitând Belgradul. Tirana începea să simtă din nou presiunea vecinului, deși în 1958 relațiile sovieto-iugoslave au cunoscut o nouă ruptură. Tirana era nemulțumită și de faptul că Moscova nu onora cererile sale de ajutoare economice. Albania îi acuza pe sovietici că o condamnă astfel al înapoiere.

Și cum la sfârșitul deceniului șase disensiunile dintre Moscova și Beijing s-au adâncit, Albania s-a orientat spre China, mai ales că aceasta criticase politica iugoslavă și dovedise receptivitate față de cererile Tiranei. Chiar în noiembrie 1957, la conferința mișcării comuniste și muncitorești internaționale de la Moscova, Enver Hodja a adoptat o poziție apropiată de punctul de vedere exprimat de Beijing. Ulterior liderul albanez a vizitat China, netezind și mai mult apropierea dintre cele două țări.

Un schimb de scrisori și vizita lui Hrușciov la Tirana nu au reușit să stopeze răcirea relațiilor dintre cele două țări, iar la 24 iunie 1960, în cadrul unei reuniuni a reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, delegatul Albaniei, Hosni Kapo, s-a situat clar de partea Chinei. Puțin mai târziu, cu prilejul consfătuirii a 81 de partide comuniste și muncitorești găzduită de Moscova, Enver Hodja a rostit un discurs extrem de dur.

În sfârșit, la Congresul Partidului Muncii din Albania (13-20 februarie 1961), liderul albanez a adoptat o atitudine favorabilă Chinei și nu s-a sfiit să elogieze personalitatea lui Stalin. Mai mult, el s-a referit la „complotul” din august 1960, la care participaseră și unii militari albanezi în frunte cu contraamiralul Teme Sejko, apreciind că „Jugoslavia și Grecia, în colaborare cu unii trădători albanezi din interiorul țării și din cei fugiți în Jugoslavia au organizat, cu câteva luni în urmă, atacul asupra Albaniei cu scopul de a lichida Republica Populară Albania”.

În zilele de 28 și 29 martie 1961, la Moscova s-a desfășurat

consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor membre ale Tratatului de la Varșovia. Deși fuseseră invitați, Enver Hodja, primul secretar, și Mehmet Shehu, primul ministru, n-au venit la Moscova, delegația albaneză fiind condusă de Beqir Balluku, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Apărării. Primul ministru albanez înaintase la 22 martie 1961 un memoriu reprezentantului Comandamentului Suprem al Forțelor Armate ale Tratatului de la Varșovia pe lângă Armata Populară a R.P. Albaniei, pe care reuniunea de la Moscova l-a luat în discuție.

Era vorba despre „complotul organizat de monarho-fasciștii greci și revizionişti iugoslavi în colaborare cu Flota a 6-a americană”, dar și despre situația bazei navale de la Vlora și ajutorul economic solicitat de Albania. În ultima zi a consfătuirii, Comitetul Politic Consultativ a adoptat o hotărâre prin care respingea ideea complotului internațional împotriva Albaniei, hotărând constituirea unei comisii care să studieze probele ce evidențiau posibilitatea unui atac împotriva teritoriului albanez. Totodată, U.R.S.S. și aliații săi au cerut ca toate navele bazei de la Vlora să fie dotate cu echipaje sovietice, iar comandamentul să fie exercitat tot de sovietici; dacă aceste condiții nu erau acceptate, ceilalți membri ai Tratatului luau în calcul retragerea navelor lor de la Vlora.

La 5 aprilie 1961, guvernul albanez a adresat o scrisoare tuturor partenerilor din Tratatul de la Varșovia; spre informare, ea a fost trimisă și guvernelor din China, Coreea de Nord, Mongolia și R.D. Vietnam. „Noi considerăm că nu este just – se spunea în scrisoare – ceea ce s-a propus de către unele

delegații la ultima consfătuire a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia, de a se trimite în Albania o comisie a țărilor participante la Tratatul de la Varșovia pentru a verifica veridicitatea faptelor privind complotul. Aceasta este o atitudine fără precedent în relațiile dintre statele suverane, arată neîncredere profundă față de guvernul și partidul nostru, constituie un amestec inadmisibil în treburile noastre interne.” „Nejuste” erau calificate și deciziile privitoare la baza maritimă de la Vlora, solicitându-se predarea tuturor navelor de acolo țării gazdă.

Toate statele membre ale Tratatului de la Varșovia au răspuns scrisorii, respingând aprecierile și poziția Tiranei.

Sicane și orgolii

La 22 mai 1961, atașatul militar albanez la Moscova, în același timp și reprezentant al țării sale pe lângă Comandamentul Unificat al Tratatului de la Varșovia, a fost expulzat din capitala sovietică sub acuzația că făcea propagandă antisovietică printre ofițerii și elevii albanezi veniți la studii în U.R.S.S. În replică, Tirana și-a rechemat toți ofițerii trimiși la studii în U.R.S.S. și a cerut atașatului militar sovietic să părăsească Albania. Tot în cursul lunii mai 1961, o delegație militară sovietică a sosit la Tirana spre a discuta retragerea efectivelor militare de la Vlora, dar partea albaneză a refuzat eliberarea acestora, până la întoarcerea tuturor ofițerilor albanezi din Uniunea Sovietică. Expresie a crizei adânci, Tirana nu a mai numit un nou atașat militar la Moscova, trimițând doar un reprezentant în Comandamentul Unificat al Tratatului de la Varșovia.

Aspect din timpul unuiu din congresele Partidului Muncii din Albania

Moscova a anunțat suspendarea ajutorului economic pentru Albania, dar China a intervenit imediat, punând la dispoziția Tiranei două credite: într-o primă urgență, unul de 13,75 milioane de dolari, apoi un altul de 125 de milioane.

Prezența Albaniei în Tratatul de la Varșovia rămăsese una simbolică. Pentru că la consfătuirea primilor secretari ai partidelor comuniste din țările membre ale Tratatului (3-5 august 1961) albanezii trimiseseră o delegație de nivel scăzut, aceasta n-a fost admisă la lucrări. A urmat o declarație de protest a C.C. al Partidului Muncii din Albania, în care se făcea un dur rechizoriu politicii U.R.S.S., trimisă spre informare și partidelor comuniste din Asia.

La 14 septembrie 1961, ministrul de Externe albanez a înaintat o notă de protest reprezentanților diplomației ai statelor socialiste din Europa în legătură cu faptul că țara sa nu fusese invitată la consfătuirea miniștrilor Apărării din țările membre ale Tratatului, care se desfășurase la Varșovia, în zilele de 8-9 septembrie 1961.

Replica Moscovei nu s-a lăsat așteptată. La Congresul XXI al

P.C.U.S. (17-27 octombrie 1961). N.S. Hrușciov a lansat un atac dur, cerând „forțelor sănătoase” din Albania să-l alunge de la putere pe Enver Hodja. La 3 decembrie a fost anunțată retragerea Ambasadei sovietice de la Tirana, Albania nemaifiind invitată nici la sesiunea C.A.E.R. de la începutul anului 1962. În sfârșit, la 25 ianuarie același an, autoritățile albaneze au declarat *persona non-grata* pe toți militarii sovietici aflați la Tirana.

În perioada următoare s-a declanșat un adevărat război al șicanelor, purtat prin scrisori și note de protest ale Tiranei în legătură cu excluderea ei de la lucrările diferitelor organisme ale Tratatului de la Varșovia și ale C.A.E.R.-ului. La aproape o lună de la invadarea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia (mai puțin România), la 13 septembrie 1968, printr-o notă a autorităților din Tirana, opinia publică era informată că Albania se considera în afara Tratatului de la Varșovia.

Evadată sau exclusă, Albania a fost singura țară care a părăsit Tratatul de la Varșovia, înainte de desființarea acestuia, în 1991. ■

MOȘTENIREA LUI EMANUIL GOJDU

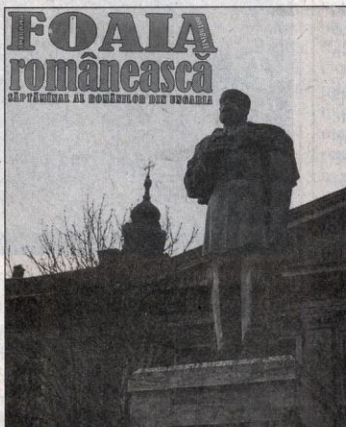
DORIN MATEI

În secolul al XVIII-lea, elita românească din Transilvania a primit un aport venit din sud, de la aromânii din zona Moscopole. Oameni harnici, și-au creat rapid o situație materială bună în patria de adopție, devenind și mecena ai românilor din Imperiul austro-ungar. Alături de familia Mocioni (*Magazin istoric*, nr. 2/2002), un astfel de binefăcător a fost și Emanuil Gojdu.

S-a născut la 9 februarie 1802, la Oradea. Avocat, a fost primul jurist care a introdus limba maghiară în locul celei latine în procesele desfășurate în instanță. A scris și poezii în limba maghiară. Dar a rămas un român preocupat de soarta conaționalilor săi. În 1848 a semnat Programul politic adoptat în adunarea ținută la Pesta, prin care se cerea ca limba română să poată fi folosită fără restricții în școală.

În 1869, prin testament (avea să moară un an mai târziu) a lăsat „averea sa națiunii române de religie răsăriteană ortodoxă din Transilvania și Ungaria”. Urma să fie administrată de o Fundație, printr-o Reprezentantă a Bisericii Ortodoxe Române și aleși dintre mireni. Din veniturile obținute de Fundație se acordau burse tinerilor români ortodocși pentru a-și face studiile. Între ei: Victor Babeș, Octavian Goga, Constantin Daicoviciu sau Traian Vuia.

În anii 1870-1917 patrimoniul său a sporit de la 178 000 florini la aproximativ 8 milioane coroane. Fundația a ridicat și un important complex imobiliar – Curțile Gojdu –, format din opt clădiri, străbătute de un pasaj pietonal, care le dă un farmec aparte.

Statuia lui Emanuil Gojdu, din Oradea
(imagine reprodusă din ziarul românilor din Ungaria)

În perioada interbelică, statul român a început, în anul 1920, tratative cu autoritățile statului ungar pentru recuperarea patrimoniului Fundației Gojdu, finalizate abia în anul 1937. A venit războiul și practic Fundația nu a mai apucat să intre în posesia lor.

După război, au continuat discuțiile între oficialitățile române și cele ungare până în anul 1952. Atunci, din dispoziția Moscovei, cele două guverne au încheiat un acord prin care renunțau la orice pretenții reciproce. Unitatea de

monolit a forțelor socialiste nu putea fi stânjenită de asemenea ciorovăieli neprincipiale! Doar că guvernul român renunța la ceva ce nu îi aparținea: la o fundație particulară.

Despre Fundația Gojdu ne-a readus aminte după 1990 o carte semnată de doamna Maria Berenyi, cunoscută cercetătoare a istoriei românilor din Ungaria, apărută în anul 1996.

În același an, la Sibiu, se reînființa Fundația Gojdu, avându-l ca prim președinte pe istoricul clujean Ioan-Aurel Pop. Împreună cu Tudor Arteni, de la Televiziunea Română, au realizat un amplu film despre Emanuil Gojdu și Fundația sa. În urma difuzării documentarului pe postul național de televiziune, în Parlament s-a făcut o interpelare și autoritățile române au reluat problema recăpătării patrimoniului Fundației.

Împlinirea a 200 ani de la nașterea lui Emanuil Gojdu a prilejuit organizarea la Budapesta a unor emoționante ceremonii în zilele de 9 și 10 februarie, patronate de Fundația Gojdu, cu sprijinul substanțial al Ministerului Afacerilor Externe.

În prima zi, în clădirea Centrului Cultural Român din Budapesta s-au desfășurat lucrările unui Simpozion. Au rostit cuvinte de salut doamna Gabriela Matei, directoarea Centrului, ambasadorul României în capitala Ungariei, Petru Cordoș, domnul Teodor Baconsky, director în cadrul M.A.E. – care a anunțat intenția fermă a diplomației române de a introduce pe agenda discuțiilor bilaterale cu partea ungară problema recuperării patrimoniului Fundației –, P.S. Sofronie Drincec, Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria. De asemenea, au mai adresat mesaje de salut: prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române, din partea înaltului for științific, prof. univ. dr. Ioan-Aurel Pop, membru corespondent al Academiei Române, în numele Fundației Culturale Române și al Centrului de Studii Transilvane, domnul Carol König, din partea Ministerului Culturii și Cultelor, dr. Maria Berenyi, din partea comunității românilor din Ungaria, P.S. Daniil Partoșanul, episcop, Episcopia Ortodoxă Română de la Vârșet, prof. univ. dr. Aurel Ardelean, în numele Universității „V. Goldiș”, din Arad, preot Aurel Pavel, președintele Fundației Gojdu, care a adus cuvântul Î.P.S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, președintele de onoare al Fundației, și Mihai Lep, decanul Facultății de Teologie din Cluj, cu un cuvânt din partea Î.P.S. Bartolomeu Anania, arhiepiscop, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului.

Comunicările prezentate au atins diferite aspecte ale activității celui care a fost Emanuil Gojdu, momente din istoria Fundației pe care a întemeiat-o.

A doua zi, toți cei prezenți am asistat la slujba ținută în Capela ortodoxă română din Budapesta. Am înțeles mai bine, atunci când am ajuns acolo, cuvintele P.S. Sale

Sofronie Drincec, rostite cu o zi înainte, când se făcea ecoul dorinței românilor din capitala Ungariei de a avea o biserică a lor. Căci cu greu pot fi numite „capelă” cele două încăperi transformate în loc de rugăciune. Ele aparțin uneia dintre clădirile ce au fost proprietatea Fundației Gojdu. Astăzi sunt într-o stare avansată de ruină, iar lucrările de restaurare – subvenționate de statul ungar – avansează în pas de melc. Măcar o placă de alamă – nu o foaie de hârtie într-o mapă de plastic – pe care să scrie Capela ortodoxă română din Budapesta se poate pune pe ușa de intrare, fără a implica niște cheltuieli deosebite. Este greu să le pretinzi altora să te respecte, dacă nu te respecti tu însuși.

Aproape o ruină sunt și clădirile Curții Gojdu. Practic nelocuite, imobilele aflate în proprietatea primăriei sectorului VII al Budapestei păstrează doar amintirea unor activități economice cândva înfloritoare. Revenite în proprietatea Fundației Gojdu, restaurate, ele ar asigura spațiul corespunzător desfășurării unor multiple activități culturale ale comunității române din Ungaria și ar putea fi și o sursă de venituri, prin închirierea unor spații.

Cei prezenți au mers apoi la mormântul lui Emanuil Gojdu. Până acum câțiva ani, el avea un impozant baldachin, care a fost demontat și dus la Oradea, pentru restaurare. Din păcate, nu s-a întors nici până acum la locul său.

Acțiunea organizată de Fundația Emanuil Gojdu și sprijinită cu atâta căldură de Ministerul Afacerilor Externe a readus în atenție problema recuperării patrimoniului – de fapt, a celui

imobiliar, pentru că sumele de bani și valorile de bursă nu mai pot fi recăpătate – ce a aparținut Fundației. A readus în memoria multora și figura acestui mare român care a fost Emanuil Gojdu. Ar fi păcat ca griji pe care a manifestat-o el pentru conaționalii săi să nu îi răspundem la fel. ■

CENTRUL DE STUDII TRANSILVANE

Centrul de Studii Transilvane, înființat în 1942 și desființat în 1948, și-a reluat activitatea în 1991, avându-l ca președinte de onoare pe academicianul David Prodan. Centrul funcționează la Cluj-Napoca, ca filială a Fundației Culturale Române din București. Astăzi, este singura filială din țară a Fundației Culturale Române.

Centrul de Studii Transilvane continuă o veche tradiție de cercetare a istoriei Transilvaniei, cu urme detectabile în secolul al XVIII-lea, prin Școala Ardeleană, precum și în împrejurările legate de exacerbară revizionismului în deceniul patruză al secolului XX. Acest fapt a făcut ca, începând cu anul 1934 (inițial sub auspiciile Astrei), să apară periodical *Revue de Transylvanie*, iar între 1942 și 1949 să funcționeze, la Sibiu și Cluj, instituția numită Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania. Mentorul Centrului a fost distinsul istoric, profesor și om politic Silviu Dragomir, dar în cadrul instituției au activat și alte personalități marcante ale științei și culturii, ca I. Hațieganu, I. Lupaș, G. Sofronie, I. Breazu, I. Crăciun, I. Mușlea, D. Prodan, I. Moga, G. Giuglea, E. Petrovici, D. Popovici, Al. Borza, C. Daicoviciu, T. Drăganu, Al. Filipașcu și alții.

Instaurarea comunismului a pus capăt în anii 1948-1949 existenței instituționale a Centrului, dar cercetările privitoare la Transilvania nu au încetat, în ciuda dificultăților. Noua etapă de afirmare a Centrului din ultimii ani a marcat și o orientare modernă a întregii activități, în funcție de atmosfera dominantă de la această cumpănă de secole și de milenii, pe fondul benefic al reunificării și integrării europene. Instituția s-a bucurat de o atenție specială și datorită prezenței în fruntea Fundației Culturale Române a distinsului scriitor Augustin Buzura, membru al Academiei Române.

Activitatea Centrului constă din două direcții principale: una de cercetare pe tărâm istoric, demografic, filologic, istorico-literar etc.

și alta de valorificare a rezultate-
lor acestor cercetări și ale altora,
prin publicații periodice proprii
și prin cărți. În același timp,
Centrul a organizat de câteva
ori pe an manifestări științifice
de prestigiu, sesiuni de comuni-
cări cu participanți din țară și
de peste hotare, precum și întâl-
niri cu reprezentanții românilor
din Basarabia, Bulgaria, Iugosla-
via, Ungaria, nordul Bucovinei
și Maramureșul de la nord de
Tisa. Membrii Centrului au

participat la conferințe științifice, colocvii,
expoziții de carte internaționale, la Budapesta,
Frankfurt, Paris, Strasbourg, Chișinău, Tel
Aviv etc.

În atmosfera de deschidere de după căde-
rea comunismului, activitatea de cercetare a
membrilor Centrului s-a orientat spre teme
importante, prioritare pentru descifrarea
trecutului și prezentului Transilvaniei: demo-
grafia istorică a secolelor IX-XX, familie și
societate, biserică și națiune, de la statul me-
dieval la statul național român modern, instau-
rarea regimurilor comuniste în Europa, istoricul
naționalităților (minorităților) în România,
situația minorităților naționale astăzi, profi-
lul cultural-artistic al spațiului transilvan,
influențele și interferențele care au marcat
existența românilor, maghiarilor, sașilor, șvabi-
lor, evreilor, secuilor, sârbilor, rutenilor etc. în
această regiune.

Publicația periodică a Centrului este
*Transylvanian Review/Revue de
Transylvanie*, care apare din 1991 de patru ori
pe an, exclusiv în limbi de circulație inter-
națională. Cărțile publicate de Centru au apă-
rut în cadrul colecțiilor *Bibliotheca Rerum
Transsylvanicae*, *Oameni care au fost*, *Documenta*,
Interferențe, *Punct/contrapunct*.

În cei 11 ani de existență, Centrul a tipărit
peste 120 de titluri, dintre care mai mult de ju-
mătate în limbi de circulație internațională:
engleză, franceză, germană, italiană. Majori-

tatea acestor publicații au fost trimise la peste 350 de adrese din aproape 25 de țări din Europa, America, Asia, Australia, la marile biblioteci, instituții de învățământ și cercetare și personalități (de la Biblioteca Congresului S.U.A. până la Biblioteca Națională din Paris).

Conducerea Centrului a înțeles să evite aspectele unilaterale și extremismul și să cultive colaborarea, echilibrul și spiritul de conviețuire. De aceea, între membrii și colaboratorii Centrului se află cetățeni români și străini, români din România și din afara ei, cetățeni români de diferite etnii. S-au publicat cărți și studii despre maghiari (inclusiv în maghiară), despre germani sau evrei, despre raporturile româno-maghiare, transilvano-otomane, despre cele transilvano-austriece sau despre raporturile dintre Țările Române. Câteva exemple vor fi edificatoare: Nicolae Edroiu, Vasile Pușcaș, *Maghiarii din România*, în limbile română, maghiară, franceză și engleză; Camil Mureșanu, *Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților*; Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneză statului medieval în Transilvania*, în limbile română și engleză; Moshe Carmilly-Weinberger, *Drumul*

vieții. Operațiunea de salvare a evreilor refugiați pe granița ungaro-română în Transilvania, 1936-1944; Francisc Pall, *Inochentie-Micu Klein. Exilul la Roma (1745-1768)* – vol. I – II/1, II/2; I.I. Rusu, *Les Roumains et les Sicules*; Șerban Papacostea, *Between the Crusade and the Mongol Empire. The Romanians in the 13th Century*; V. Sârbru, G. Florea, *Les Geto-Daces. Iconographie et imaginaire*; Stephen Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop (coord.), *O istorie a românilor. Studii critice*.

Centrul a inițiat – și se află în plin proces de redactare primul volum – o *Istorie a Transilvaniei*, în trei tomuri, având un colectiv de autori format din cercetători de origine română, maghiară și germană.

Funcționarea Centrului, ca instituție autonomă sau în cadrul altei instituții de cercetare și de cultură, este absolut necesară, în primul rând pentru difuzarea valorilor culturii românești și a chestiunilor referitoare la Transilvania, ca parte a României, peste hotare. ■

Prof. univ. dr. Ioan-Aurel POP,
Memburu corespondent
al Academiei Române,
Directorul Centrului de Studii Transilvane

MARE CONCURS MARE!

Despre pâinea noastră cea de toate zilele fiecare știe câte ceva. Expresii ca „a lua pâinea de la gură”, „a băga în pâine”, „a da o pâine”, „a avea pâinea și cuțitul” ne marchează chiar existența cotidiană. În aceste sintagme accepția cuvântului este însă la figurat, de slujbă, post, funcție.

Mai știm că în Ardeal pâinii i se spune pită. Dar pitarul ce ar putea fi? Indiscutabil, sună arhaic. Dicționarele ne spun că este un titlu dat boierului care se ocupa cu aprovizionarea cu pâine a Curții domnești și a oștirii. El supraveghea brutarii, era, așadar, un dregător. Marele pitar (vel pitarul) era chiar boier de Divan, cu mulți pitari și pitărei în subordine.

Până la 20 aprilie 2002 așteptăm pe adresa **Berceni S.A., str. Emil Racoviță, nr. 3-5, sector 4, București, cod 75583**, cu mențiunea **Pentru Concurs**, sau prin e-mail: **contact@bercen.ro**, un text coerent și abundând de informații despre noțiunea de *vel pitar*: atribuții, port, locul ocupat între dregătorii, domnului etc. etc. Cronicile și documentele de epocă vă pot sări în ajutor...

Celei mai bune dintre lucrările dumneavoastră o comisie de specialiști îi va acorda un premiu de **5 milioane lei**.

Câștigătorul va fi anunțat în revista *Magazin istoric* din luna mai.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului a prezentat, la sfârșitul lunii februarie, la Clubul parlamentarilor, o parte a bogatei sale activități editoriale din anul trecut. Facem și noi loc, în cadrul acestei rubrici, cărților lansate cu acel prilej, adresându-le colegiale felicitări.

● Andrei Bontaș – **CRONICA PIERDUTĂ A UNUI OM REGĂSIT. MEMORII** (cuvânt înainte de Radu Ciuceanu).

2001, 203 pp.

● Florian Tănăsescu, Gheorghe Neașu, Ion Iacoș, Marin C. Stănescu, Nicolae Tănăsescu – **IDEOLOGIE ȘI STRUCTURI COMUNISTE ÎN ROMÂNIA. VOL. III, 1 IANUARIE 1920-3 FEBRUARIE 1921.**

2001, 335 pp.

● Florica Dobre, Alesandru Duțu – **DISTRUGEREA ELITEI MILITARE SUB REGIMUL OCUPAȚIEI SOVIETICE ÎN ROMÂNIA. VOL. II, 1 APRILIE 1947-27 IULIE 1964.**

2001, 349 pp.

● Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă – **ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ ÎN ROMÂNIA. VOL. II, 1 Iunie-18 NOIEMBRIE 1946.**

2001, 347 pp.

● ARHIVELE TOTALITARISMULUI.

Anul VIII, nr. 28-29, 3-4/2000, 288 pp.

● Octavian Roske (coordonator) – **MECANISMELE REPRESIVE ÎN ROMÂNIA. 1945-1989. DICTIONAR BIOGRAFIC. A-C.**

2001, 575 pp.

● Dan Cătănuș – **CADRILATERUL. IDEOLOGIE COMINTERNISTĂ ȘI IRENDENTISM BULGAR. 1919-1940.**

2001, 345 pp.

● Adrian Brișcă – **REZISTENȚA ARMATĂ DIN BUCOVINA. VOL. II - 1 OCTOMBRIE 1950-10 Iunie 1952.**

2000, 245 pp.

MĂRTIȘOR

3 **1875.** La Paris are loc premiera operei *Carmen*, de Georges Bizet. Prezent la spectacol, autorul ei are prilejul să fie de mare folos actorului care îl interpreta pe José. În scena în care acesta din urmă o ucidea pe frumoasa Carmen, interpretul constata disperat că și-a uitat pumnalul. Bizet, care urmărea atent reprezentația – și mai ales pauza care se instalase din cauza situației create – intervine, sub privirile publicului nedumerit: „Sugrum-o o dată, mama ei.“ José execută indicațiile autorului, în aplauzele și hohotele sălii.

11 **1888.** În nord-estul S.U.A. începe o furtună de zăpadă, care a durat patru zile, a omorât 400 de oameni și a făcut pagube de șapte milioane de dolari. În centrul New York-ului nămeții au atins șase metri înălțime.

13 **1786.** Printr-un ucuz special, Senatul Rusiei stabilește traseul trenului Ecaterinei II, al Curții sale și corpului diplomatic în călătoria lor la Kiev, sudul Ucrainei și Crimeea, călătorie ce urma să aibă loc peste un an. Se pleca la începutul iernii. De la Petersburg la Kiev trenul se oprea în 76 de stații. În fiecare stație așteptau 550 cai. Pentru hrănirea înalților oaspeți, în fiecare stație aveau la dispoziție: cornute – 3; viței – 3; berbeci – 3; păsări: găini – 15, găște – 15, păsări sălbatice din belșug; făină, brânză, smântână, ouă – 500; jamboane – 6; cafea – o jumătate de pud; ulei de Provence; sardele afumate... vinuri franțuzești, alb și roșu, vodcă franțuzească, bere, bomboane...

De-a lungul drumului au fost înălțate arcuri, porți, colonade, chiar un nou orașel, Alioșin, unde au fost strămutați țărani din Ucraina, cărora li s-au dat haine de sărbătoare. În iulie 1787 trenul imperial a revenit la Petersburg. Ecaterina i-a scris iubitului ei Potiomkin de la Tarskoe Selo: „Tătuță, eu sunt sănătoasă; vițelușul de la tine a fost cu mine și este și el sănătos.“

14 **1939.** Carol II consemnează: „Marți 14 martie. În zadar suntem în luna lui martie, din nou miroase a praf de pușcă. Evenimentele din ultimele zile s-au precipitat. Pare-se că Germania joacă un joc dublu. Azi de dimineață s-a proclamat la Bratislava independența Slovaciei, după ce Tiso s-a întors de la Berlin. Cu toate astea, Germania până ieri avea aerul de a susține pe cehi în acțiunile lor de a nu permite dezmembrarea țării. Pe de altă parte, Rusia Subcarpatică a făcut același gest și ne-au venit știri că rușii au trecut granița în regiunea Munceag. Seara vine știrea că aceste trupe au fost retrase din ordinul Berlinului [...] Mult depinde de atitudinea Germaniei, va rămâne ea fermă asupra arbitrajului de la München sau va admite o nouă împărțire și dezmembrarea nenorocitei de Cehoslovacia? Aceasta este o chestiune de căpetenie.“

21 **1857.** Un cutremur care afectează Tokio provoacă incendii ce se propagă rapid, din cauza vântului (100 km pe oră), și face 107 000 victime omenești.

Exclusivitate

Situat în vecinătatea imediată a Parisului, cartierul Billancourt este ocupat, în cea mai mare parte a lui, de imensele uzine ale regiei Renault. Atelierul, fondat în 1897 de Marcel și Louis Renault, a devenit, de-a lungul vremii, un adevărat oraș industrial, ce acoperă mai bine de 100 hectare și înglobează insula Seguin. Extinderea clădirilor la Billancourt fiind imposibilă, din cauza implantării lor în mijlocul unei dense contexturi urbane, s-au construit uzine în altă parte. Acest articol se oprește numai asupra istoriei uzinelor Renault de la Billancourt.

RENAULT: O UZINĂ PRIN RĂZBOI

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

Berlin, 1938... Ceremonia de inaugurare a Salonului Internațional de Automobile. J.A. Grégoire povestește întâlnirea între Louis Renault, patronul uzinei, și Adolf Hitler: „Câteva clipe mai târziu, Hitler s-a oprit la grupul nostru (în fața standului Renault). Flatat de a avea un oaspete atât de ilustru, Louis Renault l-a salutat, apoi l-a întrebat cu vocea sugrumată de emoție: «Nu credeți, domnule cancelar, că buna înțelegere între Germania și Franța este indispensabilă prosperității ambelor noastre țări și echilibrului Europei?» Hitler, lângă care mă aflam [A.Grégoire], a răspuns exact cu această frază, a cărei insolență m-a stupefiat: «Dacă se vorbește prea mult despre război – și indiscutabil că se vorbește prea mult –, asta e vina ziariștilor francezi, care umblă cu acest cuvânt în vârful penitei.»“

Hitler și Louis

La 17 februarie 1939, la Paris, se deschide expoziția anuală de automobile. La 19, Hitler o vizitează. La întrebarea unui ziarist, el a răspuns: „Știți bine ce gândesc: sunt contra războiului, o sursă de distrugeri și de dezordine. Două mari industrii, cum este cea germană și cea franceză, sunt la fel de interesate să se cunoască una pe cealaltă și orice efort de înțelegere reciprocă s-ar traduce prin avantaje de securitate pentru ambele țări.“ Fotografia care ilustra aceste schimburi de cuvinte îl înfățișa pe Louis Renault conversând cu Hitler și avându-l alături pe Goering. După război, ea a constituit o probă în susținerea la proces a colaboraționismului lui Louis Renault.

Fără nici o îndoială că Louis Renault a fost un naiv, un credul, ca majoritatea francezilor epocii; probabil că n-a avut

nici viziune politică. Mulți patroni s-au arătat interesați atunci de rezultatele industriei germane, dar Louis Renault a mers mai departe. Și, ceea ce era mai grav, domnul Renault n-ar fi ezitat să rostească în fața muncitorilor cuvântări regretabile de tipul: „Apărare națională... puțin îmi pasă. Ceea ce vreau eu sunt *Primaquatre*, *Juvaquatre*, mașini care să facă banii...”

Nepăsarea, uneori chiar reaua voință a patronilor și lucrătorilor s-au oglindit într-o diminuare a producției. Mulți patroni, care nu participau decât prea puțin la mobilizarea industrială, așteptau totul de la administrație, punând interesul personal înaintea celui național. Ei meritau calificativul de „liberali renegați“, așa cum i-a numit un controlor general al armatei. Erau atitudini revelatoare pentru o anume stare de spirit, care a determinat slaba înzestrare a armatei.

Mii de semne indicau că războiul era iminent. La 13 septembrie 1939, a fost creat Ministerul Armamentului, în frunte cu Raoul Dautry. El va pune pe picioare uzina, preluând controlul ei și îndepărtându-l de la conducere pe Louis Renault. Dautry avea talent de organizator. Era lucid, muncitor, dar cu un caracter dificil.

În bălălia pentru producție, Dautry va trebui să supravegheze executarea programelor. De aceea a făcut perioade vizite la Renault, vârful de lance al industriei de armament. Într-o dimineață de marți din luna noiembrie, s-a dus la Billancourt. Imediat l-a mutat pe Louis Renault. În ciuda mijloacelor considerabile de care dispuneau uzinele Renault, ministrul constatare că ele produceau puțin. El a amintit celor de acolo că în anii '30 uzina a știut să-și respecte obligațiile internaționale și să furnizeze Turciei, Finlandei și României armamentul comandat. Celei din urmă: un batalion de tancuri R-25, 310 mortiere, 200 tunuri de 75, 132 tunuri de 105 (fabricație Renault și Schneider).

Ministrul a cerut uzinei să se consacre exclusiv tancurilor, cu un ritm de un tanc la zece ore,

și nu de un tanc pe săptămână. Louis Renault a protestat, justificându-se: „Problema nr.1 pentru Renault în 1939 este lipsa mâinii de lucru”. Louis Renault îl prevenise, de altfel, pe Edouard Daladier, președintele Consiliului de Miniștri, într-o scrisoare datată 21 septembrie 1939. Efectivele obișnuite ale întreprinderii erau de 32 000 de persoane, iar el nu mai dispunea decât de 17 000. Ceilalți își efectuau stagiul militar. În atelierele în care nu se lucra decât ziua, 6 000 de mașinile rămăseseră neutilizate.

Prea multe mașini și prea puțini lucrători. Dautry comandase mașini-unelte de 4 milioane de franci în Statele Unite și nu mai avea cine să le pună în funcțiune. Totuși, a existat o angajare din partea lucrătorilor, scrie săptămânalul *Je suis partout*, la 8 martie 1940: „Atelierul de arbori-coțiți a fost deosebit de productiv, datorită curajului lucrătorilor săi, care și-au sacrificat trei duminici pentru a produce mai multe piese pentru tunuri și camioane.”

Un efort remarcabil, dacă ne gândim la pierderile de efective, despre care tocmai am vorbit. Abia în aprilie 1940 vor fi reconstituite efectivele inițiale. Cât despre producție, ea va urma o curbă ascendentă. Exemple: tancuri R-35, 32 în septembrie 1939, 75 în martie 1940. Era însă prea târziu. Prăbușirea armatei franceze, în vara anului 1940, s-a datorat în mod esențial superiorității industriei de armament germane: productivitate și orga-

nizare. La baza doctrinei de atac bazate pe viteză și pe efectul de surpriză – posibilă grație formațiilor de blindate și unei infanterii motorizate – se aflau o suprație calitativă și, deopotrivă, cantitativă a materialului german. Franța care, în Europa, avea cel mai mare număr de divizii, nu deținea mijloacele unui război modern pentru a forma, de exemplu, câteva divizii blindate. Practic, țara se găsea în urmă cu un război.

Rezistența

Evenimentele s-au precipitat. La 10 mai 1940, uzinele Renault au fost bombardate. La 4 iunie a căzut Dunkerque. În 8, germanii au trecut Sena inferioară, la Pont de l'Arche. Drumul spre Paris era deschis. Generalul Weygand, care considera că sacrificarea Parisului n-ar fi salvat Franța, a hotărât să-l declare oraș deschis. Parisul nu a fost apărat. La 14 iulie, trupele germane au intrat în oraș. Pe plan industrial, racordarea la ora germană era iminentă. Totul trebuia să contribuie prioritar la efortul de război al Reichului. În acest spirit, uzinele de automobile au fost obligate la o colaborare forțată și totală cu un comisar german, care devenea în fapt adevărat șef al întreprinderii.

La 26 iunie, trei comisari germani s-au instalat la Billancourt: doctorul Karl Schippert, prințul von Urath și Alfred Vischer. Toți trei veneau de la Daimler Benz. Din fericire, von Urath era un antinazist convins. Închizând ochii la multe nereguli, el a permis să înflorească în ateliere o veritabilă rezis-

Frații Renault

Louis în atelier

tență pasivă: oprirea fabricării unei piese sau alteia, din lipsă de materii prime, de unde o scădere a ritmului de montare a vehiculelor – mai ales camioane – și sabotarea materialelor. Aceste acțiuni au fost facilitate la început de absența Gestapoului, care nu era încă implantat în uzină.

În 1941, după atacarea Uniunii Sovietice, partidul comunist intră în mișcarea de rezistență, formează o organizație de sabotaj și începe să distribuie manifeste. În urma penelor repetate care afectau camioanele Renault, toate atelierele de montaj au fost plasate sub supravegherea jandarmilor germani.

În mod inexplicabil, penele au continuat să se producă. Secretul se va descoperi abia după Eliberare: muncitorii din serviciul de întreținere care lucrau noaptea aruncau în rezervoarele de benzină pumni de rumeguș, pe care îl adunaseră de peste drum, de la atelierele de tâmplărie.

Departamentul tancuri de asalt a fost scos încă de la începutul ocupației de sub autoritatea lui Louis Renault. Un mar-

tor, Lucien Dufour, povestește: „Germanii erau patroni în civil, von Schreiber și apoi Frederik cu Herman și Neida [...] Există un comisar SS mai puțin interesat să-și supravegheze compatrioții decât eram noi înșine. Să fi fost vreo 300 în total (la departamentul de tancuri). Se lucra cât mai puțin posibil. Au încercat și să ne facă să colaborăm, dar fără succes. Nu se mai lucra decât la repararea tancurilor engleze capturate la

Tobruk. Într-o zi, din 22 de tancuri gata de a fi livrate, 17 aveau cutia de viteză strică. Sabotaj? Cincizeci de oameni am fost duși la Montrouge pentru a fi împușcați în ziua următoare. Comisarul SS a depus mărturie că noi nu eram amestecați. Am fost eliberat [...] Echipajele germane veneau să urmărească repararea tancurilor lor. Ne plăteau un rând de băutură pentru a lucra bine și, mai ales, nu prea repede. Dar aveam și o reputație bine stabilită. A avut loc bombardamentul de la 3 martie 1942. Atelierul 171 a fost ras de pe fața pământului de RAF și a fost din nou distrus la 4 aprilie 1943. Atunci

am plecat la Issy-les-Moulineaux, la atelierul A.M.X. Acolo, supravegherea era mai strictă; mai ales de când, cu ocazia probelor unei automitraliere Panhard, unul dintre conducătorii auto a reușit să iasă de pe terenul de la Meudon și să ajungă până la rezistența din Corrèze, croindu-și drum prin câteva baraje

cu mitraliera. Locotenentul Derède și-a povestit la sfârșitul războiului isprava: „Fritzii nu au suflat o vorbă! I-ar fi costat la fel de scump ca și pe noi, iar Gestapoului nu-i plăcea acest gen de isprăvi.”

Acțiunile de sabotare au continuat în ateliere. Muncitorii aruncau în aer cuptoarele, topitoriile și gazometrul. Originea acestor acțiuni concertate nu era total ignorată de către Direcție, ținând cont de situația în care evolua. Se poate considera pe drept cuvânt că simbolul acestei pagini din Rezistență este Pierre Lorrain. Dorind să înalțe drapelul francez în punctul din aval al insulei Seguin, la 25 august 1944, Pierre Lorrain, director al atelierelor, a fost prins în focul unei coloane germane care se găsea pe malul drept al Senei.

Noaptea infernală

În luna ianuarie 1942, ambasadorul german Otto Abetz a avut o întrevedere premonitoare cu Benoît Mechin, secretar de stat în guvernul de la Vichy. „Știți că aveți nevoie de apărare aeriană pentru a proteja orașele franceze? Este de prevăzut că vor fi bombardate

serios mai ales orașele industriale. În mod sigur, nu puteți face față acestor nevoi cu potențialul actual."

Serviciile de spionaj germane bănuiau ceva sau se consideră că această operație trebuia să se întâmple mai devreme sau mai târziu. Bombardarea uzinelor franceze pune serioase probleme britanicilor, nu din rațiuni tehnice, ci pentru consecințele psihologice care puteau rezulta pentru populația din Billancourt. Decizia nu putea fi luată decât de cea mai înaltă instanță responsabilă de conducerea războiului: Cabinetul de Război, prezidat de Winston Churchill.

Ca urmare a ședinței de Cabinet din 8 ianuarie 1942, Lordul Sigiliului Privat a sursat atenției faptul că amânarea bombardării acestor uzine părea un semn de slăbiciune. Interesul acestei operații – descurajarea mâinii de lucru franceze de a mai contribui la efortul de război german și demonstrarea puterii ofensive a bombardierelor engleze în fața poporului francez – a prevalat.

Obiectivul principal era Renault, pentru că „uzina Renault este nu numai cea mai importantă uzină din Franța care lucrează pentru inamic, ci și foarte potrivită pentru un atac cu bombe grele și cu explozibili”.

Din toamna lui 1941, un manifest lansat de aviația britanică deasupra teritoriilor ocupate reprezentând tancuri ale armatei germane capturate de ruși afirma: „acestea nu sunt tancuri germane, ci tancuri franceze. Sunt tancuri Renault 35 ale armatei franceze”. Ziua prevăzută pentru declanșarea operațiunii se apropia. Forțelor aeriene nu le mai rămânea decât să aștepte ordinul de executare. A fost dat de Cartierul General la 3 martie, condițiile meteorologice fiind favorabile.

La 3 martie, seara, la uzină, nu rămăsese decât echipa de noapte: cam 1 000 de persoane, răspândite în toată uzina. Spre

din Renault. Apoi, în valuri succesive, bombardierele Royal Air Force și-au golit încărcătura.

Bombardamentele nu au încetat decât la 0.15. Desigur, militarii britanici nu puteau decât să se felicite pentru modul în care a fost executat raidul, dar se cuvine să subliniem două circumstanțe favorabile: absența totală a artileriei antiaeriene, ce a permis bombardierelor să zboare la mică altitudine, și numărul impresionant de rachete de semnalizare, având drept consecință o iluminare orbitoare. Un bilanț stabilit de municipalitatea din Boulogne-Billancourt menționează 374 victime în tot orașul și 39 ucise la locul de muncă.

Și-a atins operațiunea *Highball* (nume de cod dat de englezi) scopul de a distruge uneltele și de a descuraja personalul? Aparent da: atelierele de fabricație au suferit pagube considerabile, dar re construcția uzinei s-a executat rapid. În paralel, s-a reluat producția. Uzina s-a redeschis și și-a reluat ritmul, dar nu mai era Renault de dinainte de război.

Bombardierele engleze au revenit la 4 aprilie următor. La 15 septembrie, americanii au atacat atelierele. Uzina era un corp golit de sânge. Pe insula Seguin mașinile au tăcut, iar miile de ferestre care se reflectau în Sena s-au stins.

În primele luni ale lui 1945, Billancourt va fi mai ales un gigant atelier manual și de bricolaj, care se ocupa de ce e mai urgent pentru a pune în funcțiune, mai bine sau mai prost, un material rulant pro-

„Apărare națională... puțin îmi pasă. Ceea ce vreau eu sunt Primaquat, Juvaquat, mașini care să facă banii...”

ora 21.10, deasupra lui Bois de Boulogne, pe cer s-au aprins numeroase luminițe roșii, formând o lumină intensă, care se proiecta pe întregul oraș. În curând, primele bombe au căzut pe Billancourt, cu un zgomot îngrozitor, atingând uzinele Salmson, care făceau parte

După bombardamentul din martie 1942

dus înainte de război. Totul lipsea: mijloacele de transport, energia, căuciucul, oțelul. Totul era raționalizat. Războiul continua și făcea practic imposibilă reluarea rapidă a activităților de producție din timp de pace.

Învierea

Iarna 1945-1946 a fost dură. S-au înregistrat la Paris temperaturi de -15 grade. Condițiile erau grele și la Billancourt, unde depozitele de carbune erau goale. S-a început recuperarea câtorva tone cu camionul în șlepurile blocate în canalele din nord, pe lângă Saint-Quentin. Personalul era dezorientat de arestarea și inculparea lui Louis Renault, aflat „în cârdășie” cu inamicul. Louis Renault a fost închis la Fresnes. Directorul general din timpul ocupării uzinei de către germani a fost și el arestat.

În același timp a avut loc un eveniment care va schimba destinul uzinei. La 16 ianuarie 1945 a fost publicată Ordonanța cu numărul 45-68, privind naționalizarea uzinelor Renault. Naționalizarea era hotărâtă, așa cum scrie generalul de Gaulle, nu din principiu, ci ca sancțiune. Operație

tipică pentru acest socialism al virtuții, nu numai pentru că substituia statul marelui patron care era Louis Renault, ci pentru că plasa în fruntea uzinei-pilot pe un inginer, unul dintre șefii cei mai prestigioși ai Rezistenței, Pierre Lefauchaux, unul din cei nouă membri ai CGE (Comitetul General al Studiilor asupra Rezistenței) și unul din pionierii cei mai ascultați ai acestui socialism non-marxist ce își va croi drum în acei ani prin efervescențele eliberării. Lefauchaux era omul situației. O activitate devenea prioritară: punerea pe picioare a uzinei. S-au gândit la deportații politici.

Când se va face bilanțul acestei epoci, se va putea scrie acolo că prima coloană de salvare care a ajuns la lagărul de la Buchenwald pe urmele armatelor aliate era formată din camioane ale regiei Renault, ieșite în urmă cu trei zile de la Billancourt.

Renault a avansat încet. La începutul lui aprilie 1945, ritmul de fabricație era de 45 de camioane pe zi. În septembrie vor fi 60. Trei sunt cauzele esențiale care au permis avântul uzinei din 1945 pentru a ajunge în februarie 1947 la un beneficiu de 46 milioane, rezultat aproape extraordinar pentru

acea perioadă. Mai întâi, solidaritatea dintre muncitori, syndicatele lor și direcție.

Este epoca în care guvernul generalului de Gaulle avea cinci miniștri comuniști. Maurice Thorez, secretar general al Partidului Comunist Francez, ținea discursuri multimi, în numele producției: „Produceți, produceți, interesul clasei muncitoare este să muncească și să producă!” Unele servicii lucrau până la 72 de ore pe săptămână, pentru a permite întreprinderii să-și respecte termenele impuse. De aici a doua cauză: munca îndârjită... Și, în sfârșit, folosirea tehnologiei înalte. Muncitorii care au adus o sugestie tehnică susceptibilă de a ameliora producția au fost citați pe Ordinul regiei. Adesea ei primeau o recompensă.

Resuscitată din ruine și durere, regia se bătuse cu sabia în mână din 1944. Ea va pleca să cucerească Statele Unite tot cu sabia, la sfârșitul anilor cincizeci. În anii șaizeci și șaptezeci, uzina va începe să câștige bătălia sa cu Europa și se va angaja, la începutul anilor optzeci, în noi lupte, în căutarea de noi frontiere. ■

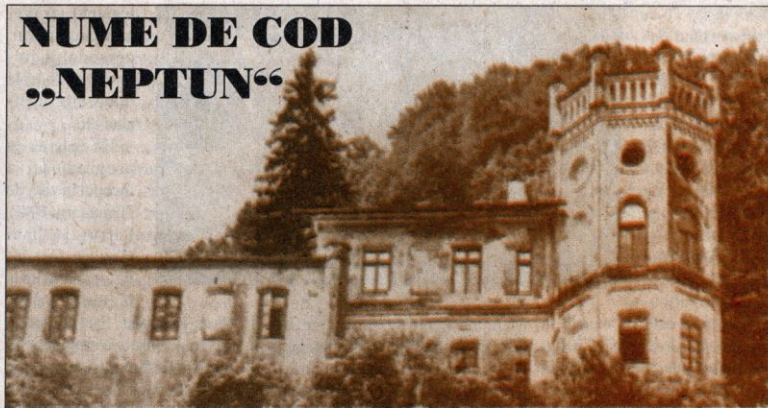
În românește de
Florentina DOLGHIN

În prim plan: insula Seguin

NUME DE COD

„NEPTUN“

CRISTIAN PĂUNESCU, MARIAN ȘTEFAN

Încheiem ciclul de articole consacrate odiseei tezaurului Băncii Naționale la sfârșitul celui de al doilea război mondial cu câteva precizări pe care nu am avut posibilitatea să le facem la momentul cuvenit.

Între 11 și 22 iulie 1944, tezaurul a fost transportat la mănăstirea Tismana și depozitat într-o pivniță special amenajată. La 6 septembrie 1944, conducerea B.N.R. trimite personal special pentru a pregăti mutarea rezervei sale de aur într-o peșteră aflată în peștele muntos din vecinătatea imediată a mănăstirii. Lângă seculara ctitorie, citim într-o carte recentă (*Gorjul bancar. Banca Națională*, Editura „Alexandru Ștefulescu”, Târgu Jiu, 2000) publicată de domnul Gheorghe Birău, „muntele se ridică drept pe mai mult de o sută de metri. În acest perete de calcar există câteva peșteri, atât la baza stâncii, cât și la înălțimi mai mari. [...] Ideea centrală a depunerii tezaurului în peșteră era aceea că, în cazul unui atac iminent și a imposibilității apărării, «cerul

peșterii» să fie dinamitat și să se formeze astfel un obstacol natural imposibil de trecut”.

Amenajarea grotei a necesitat lucrări speciale: ridicarea unor pereți în interior; astuparea tuturor căilor de acces, construirea unei platforme din lemn pentru depozitarea în siguranță a lăzilor, pentru ca acestea să nu vină în contact cu apa izvorului care se scurgea prin peșteră și, în final, zidirea intrării. Asemenea operații nu se puteau executa „prin păstrarea secretului”, apreciau experții B.N.R. detașați la Tismana, dar amenajarea grotei era totuși „justificată, față de actualul depozit [pivnița], prin aceea că se obține o întârziere de câteva zile, într-o eventuală ridicare a tezaurului, și siguranța contra atacului aerian”.

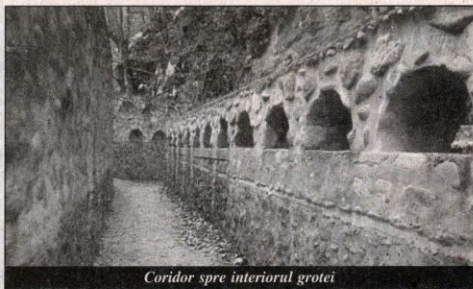
Aceste concluzii sunt desprinse dintr-un raport al spe-

cialiștilor, redactat în ziua de 9 septembrie 1944, în urma studierii atente a condițiilor de la fața locului. Amenajarea grotei s-a încheiat în ziua de 13 septembrie, iar în zilele de 14, 15 și 16 septembrie – cu ajutorul ostașilor din Detașamentul „Neptun”, paza fiind asigurată în tot acest timp de alți 280 de soldați și ofițeri sosiți la Tismana în ziua de 12 septembrie –, întreaga cantitate de aur a fost mutată din pivniță în peștera special amenajată. După încheierea operațiunii, în 16 septembrie 1944, s-a întocmit un proces-verbal în care se precizează faptul că după amenajarea grotei, „neprimind încă până la 14 sept. a.c. alte dispozițiuni de la Centrala B.N.R. și văzând că condițiunile sunt prielnice, am procedat [echipa de specialiști de la Tismana] la executarea lucrărilor

din faza II-a, transportând depozitul în grotă". În total, se specifică în procesul-verbal, au fost depuse 4 035 casete în greutate brută de 212 245,305 kg, conținând 189 673,99044 kg aur curat, acestora adăugându-li-se cele 51 casete în greutate brută de 3 057,450 kg, conținând aur polonez lăsat în păstrare în 1939.

Cum se poate constata, mutarea tezaurului din pivniță în grotă a fost pregătită și efectuată în perioada 6-16 septembrie, într-un context politico-militar de-a dreptul dramatic. Prin lovitură de stat de la 23 august, guvernul Antonescu fusese răsturnat, iar noul cabinet, în componența căruia intrau și comuniștii, își trimisese delegați la Moscova pentru a încheia armistițiul cu Națiunile Unite, acțiune finalizată în 12 septembrie. Între timp, armata română angajase lupte pentru lichidarea rezistențelor germane din interiorul țării și, după oprirea ofensivei germano-maghiare declanșată în ziua de 5 septembrie 1944, cu intenția „de a cuceri trecătorile din Carpații Meridionali și a le zăvorî”, începuse luptele, în cooperare cu trupele sovietice, pentru eliberarea întregului teritoriu românesc.

Din documentele consultate, rezultă limpede că mutarea tezaurului B.N.R. din pivnița mănăstirii în grotă din vecinătate s-a făcut din inițiativa conducerii Băncii, dar docu-

Coridor spre interiorul grotii

mente nu ne spun care fuseseră rațiunile ce stătuseră la baza unei astfel de hotărâri. Totul pare mai degrabă o măsură de siguranță suplimentară menită să întărească securitatea averii B.N.R. într-un context politic intern deosebit de confuz. Cum rezultă și din unele informații publicate de noi (*Magazin istoric*, nr. 12/2001), deși participant la guvernare, partidul comunist avea se pare poziția sa proprie față de tezaurul B.N.R. Tocmai pentru a face imposibilă orice fel de imixtiune a comuniștilor, dar și – măcar pentru un moment – a autorităților de ocupație sovietice, conducerea B.N.R. a dispus mutarea tezaurului în grotă.

Ajunși în acest punct, să vedem cum au stat lucrurile cu monedele risipite în apa râului, cu prilejul readucerii tezaurului la București, incident amintit de unul dintre memorialiștii citați de noi în același număr al revistei. Pentru a lămurii lucrurile, vom utiliza amplul raport întocmit de casierul central Romulus Roman, în ziua de 5 februarie 1947, în care face o expunere detaliată a întregii operațiuni de readucere a tezaurului la București. Documentul furnizează date în

legătură cu pregătirea acțiunii, personalul implicat, mijloacele materiale utilizate etc.

Executarea programului a început în ziua de 20 ianuarie 1947. Patru zile mai târziu a fost înălțurat zidul de la intrare și s-a pă-

truns în grotă. S-a constatat „că toate casetele erau intacte, însă suferiseră din cauza apei, peștera fiind în mai multe rânduri complet inundată. Astfel, mânerul de sfoară de la casete erau complet putrezite, iar pe casete era un strat subțire de mâl ce a îngreunat mult operațiunea de control a casetelor, numărul scris pe fiecare casetă fiind foarte puțin vizibil, din care cauză a fost nevoie să fie scris din nou, cu creion chimic. A fost nevoie de spălarea fiecărei casete, iar lipsa mânerelor a îngreunat foarte mult manipularea lor”.

Dificultăți au apărut și în efectuarea propriu-zisă a transportului de la Tismana la Târgu Jiu, din cauza căderilor de zăpadă care au făcut drumurile greu practicabile. În ziua de 28 ianuarie, una din mașinile, Skoda s-a răsturnat la ieșirea de pe podul din Peștișani, dar casetele răsturnate în râu „au scăpat intacte”; o altă mașină a derapat, rămânând în șanț în satul Brădiceni, încărcătura ei fiind preluată de o altă mașină. „Menționez – se spune în raport – că la transporturile din 31 ianuarie și 1 februarie a.c. a fost nevoie să înlocuim 3 casete cu monezi defectate în timpul trans-

portului, când au căzut – atât la Tismana cât și la Tg. Jiu – câteva monezi; procedând la desfacerea și verificarea conținutului, am constatat exactitatea numărului de monezi, dresându-se pentru fiecare caz în parte procese-verbale.”

Și tot în acest raport există următoarele precizări:

„Întreaga operațiune de transportare a tezaurului, începută efectiv la data de sâmbătă 25 ianuarie a.c., a fost terminată în ziua de marți 4 februarie a.c., data plecării ultimei garnituri CFR – după 10 zile de lucru neîntrerupt.

Recapitulând, transporturile CFR s-au făcut în felul următor:

Garnitura I: 993 casete (cca 50 000 kg), în 5 vagoane expediate la 26 ianuarie;

Garnitura II: 1 600 casete (cca 80 000 kg), în 8 vagoane expediate la 1 februarie;

Garnitura III: 1 283 casete (cca 65 000 kg), în 7 vagoane expediate la 4 februarie.

Total: 3 876 casete (cca 195 000 kg), în 20 vagoane.”

Intrarea în grotă

Așadar, transportul tezaurului de la Tismana în sediul central din București s-a desfășurat după un program extrem de riguros și numai capriciile vremii au făcut ca derularea lui să nu se încadreze în limitele de timp fixate inițial.

A fost grotă de la Tismana o ascunzătoare sigură? Întrebarea ne-a venit în minte citind un pasaj din cartea d-lui Gh. Birău, amintită la începutul acestui articol. Scrie domnia sa: „Somnul tezaurului a fost

totuși deranjat în iarna anului 1945, când la 16 ianuarie s-a pătruns în grotă printr-o deschizătură betonată ulterior și s-au ridicat 250 casete cu lingouri tip internațional în greutate de 11 150 kg aur brut.”

Cine a pătruns în grotă? Autorul nu ne spune. Nu putem răspunde nici noi la această întrebare, dar avem posibilitatea să confruntăm cifrele de care dispunem. Astfel, în procesul-verbal din 16 septembrie 1944 se precizează că au fost depuse în grotă 4 035 casete, în greutate totală de 212 245,305 kg; raportul casierului central Romulus Roman din 5 februarie 1947 indică cifra de 3 876 casete ridicate, în greutate de circa 195 000 kg. Neconcordanțele sunt evidente, dar scăzând din 4 035 cifra de 3 876 rezultă o diferență de 159 și nu de 250, cifra utilizată de dl. Gh. Birău. Ce s-a întâmplat totuși cu cele 159 de casete? Cine le-a sustras?

Să sperăm că într-o zi își vor găsi răspuns și aceste întrebări. ■

POET FRANCEZ

(Charles, 1821-1867)

(MONOVERB: 6-10)

DBBDR^I

Soluția integralei

LOCURI ȘI MONUMENTE ISTORICE:

T-C-G-H-DINOGETIA-
SEZON-SR-AM-IV-STG-
FARAON-RE-NU-R-CIS-
MANGALIA-I-DA-EM-S-
ADAMCLISI-E-BRITAN-
RADAUTI-A-LA-DARUI-
PUTNA-ERA

Soluția jocului din nr. 2/2002,
p. 91:

CLAPONUL
(C-LA-P-O-NUL)

D. CIREAȘĂ

ROMÂNI ÎN AMERICA

Imagine de la aniversarea a cinci ani de la crearea Societății „Lumina poporului român”, la 11 mai 1913, Indianapolis, S.U.A.

FLORIAN BANU

Diversi sociologi, psihologi și filosofi, români și străini, s-au întrecut și se mai întrec în a afirma că românii au o inapetență organică la orice formă de organizare, că sunt lipsiți de inițiativă și nu le place să se implice în activitățile specifice societății civile. Privind la situația din România orice observator neutru este înclinat să dea dreptate unor astfel de opinii, dar de îndată ce aflăm despre comportamentul românilor stabiliți în alte spații geografice, situația se schimbă. În sprijinul afirmației noastre vom aduce câteva informații despre o comunitate românească mică stabilită în Canton, Tuscarawas County, Statele Unite ale Americii, la începutul secolului trecut.

Cei mai mulți români din Tuscarawas County au venit în America din zona Transilvaniei. Primul grup a sosit în orașul Canton în anul 1900 și era format din John Moldovan din satul Biertan, John Petrișor cu soția, din satul Corbi, Mihai Barna și George Câmpean din Blăjuț. În 1902 au venit noi grupuri de români originari din Viștea de Sus și Sâmbăta de Jos.

În prima perioadă imigranții români erau mai ales bărbați singuri, foarte puțini fiind cei care și-au adus cu ei soțiile. Prudența era firească; cei mai mulți dintre ei, atunci când părăseau Transilvania, nu aveau nici cea mai vagă idee ce fel de țară va fi America. Cei care erau căsătoriti gândeau că, dacă totul va fi bine, vor trimite ulterior bani pentru ca și familiile să vină în Lumea Nouă. A doua cauză a predominării bărbaților singuri se explică prin faptul că mulți

dintre imigranți doreau să se întoarcă în „bătrâna lor țară” de îndată ce vor fi strâns o sumă de bani care să le permită să trăiască omeneste la ei acasă.

Primul cămin pentru imigranții români a fost organizat în Canton de către familia John Petrișor în 1901, urmat de deschiderea unui *saloon* de către Joseph Velcelean. Numărul românilor stabiliți aici a crescut destul de repede și, la fel de repede, ei și-au câștigat reputația de oameni harnici și cinstiți, dispuși să muncească din greu pentru a-și realiza o situație. Cei mai mulți dintre ei au devenit muncitori industriali, iar câțiva fermieri.

Românii din Canton au folosit cu promptitudine tot ceea ce America le oferea. Astfel, Emery Muntean a fost primul pantofar și primul proprietar de magazin de încălțăminte din Canton, George Borcoman a fost primul bancher și notar public, iar în 1918 Octavian Berteza a deschis prima

LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

linie de autobuze din Canton. Prima brutărie din oraș aparținea de asemenea tot unui român.

Din punct de vedere religios, comunitatea de români din Canton era împărțită în ortodocși și greco-catolici. Membrii celor două culte au dat dovadă de cea mai deplină toleranță astfel încât, o bună bucată de vreme, au ținut slujbele religioase într-o sală comună. Chiar și atunci când comunitatea a decis construirea a două biserici, acest lucru s-a datorat unor necesități ale cultului și nu unor fricțiuni între credincioși. Ca dovadă, hotărârea edificării bisericilor a fost semnată în aceeași zi, 29 septembrie 1912, și bisericile purtau același hram: „Sf. Gheorghe“.

Pe lângă preocupările de chivernisire personală, românii din Canton s-au implicat activ, încă din primii ani de după stabilirea în Statele Unite, în viața socială. Prima societate a românilor din Canton a fost „Reuniunea Traian“, întemeiată la 2 ianuarie 1903 de un grup de treizeci de români conduși de Joseph Velcelean. Acesta a participat din plin la activitățile societății și, la inițiativa sa, în 20 ianuarie 1907, este întemeiată „Traian Society“.

În Canton, ca de altfel în toate orașele în care românii s-au stabilit, întreaga viață socială era centrată pe biserică și pe societăți. Aceste organizații au fost o formă primară de înțajutorare materială și, mai ales, spirituală. Săliile lor au fost gazda multor spectacole de teatru de amatori, a

multor căsătorii și au servit ca loc de întâlnire pentru oamenii de afaceri. Ca atare, o astfel de formulă a devenit foarte populară și în comunitatea românească din Canton au fost organizate noi societăți. În 6 iunie 1909, Zaharia Călin și Nicholas Berteau pun bazele societății culturale „Avram Iancu“. În același an, la 22 august, Nicholas Gherman, Aron Suci, John Flueraș, Zaharia Albu și alți 25 de români întemeiază Societatea „Dr. Iuliu Maniu“. În anul 1916, la 12 noiembrie, a fost înființată Societatea „Cultura Română“.

Aceste societăți erau afiliate la forme similare de organizare a românilor cu acoperire la nivelul Statelor Unite. Astfel, în 1918, Societatea „Dr. Iuliu Maniu“ s-a transformat într-o filială a „Union of Romanian Beneficial and Cultural Societies of America“, iar „Cultura Română“ s-a afiliat Societății „Liga și Ajutorul“.

Acest tip de asocieri permitea, simultan și oarecum paradoxal, o mai bună integrare în societatea americană a imigranților români, dar și păstrarea propriei identități naționale. Există un ceremonial în cadrul căruia erau cumpărate drapelul național american și român, arborate apoi în cadrul unei adunări festive. Dintre membrii societății erau desemnate chiar anumite persoane care îndeplineau funcția de purtători oficiali ai acestor drapeluri cu ocazia diferitelor ceremonii, funcție ce era considerată o adevărată onoare.

(Continuare în p. 77)

DOCUMENTE DESPRE „CAZUL MALAXA“

LAURA COSOVANU

Continuăm publicarea documentelor aflate la Hoover Institution, fondul Nicolae Caranfil, Cutia nr. 7, privind tentativa – reușită până la urmă – a lui Nicolae Malaxa de a obține cetățenia americană și disputele stârnite în cadrul emigrației române.

În urmă cu câteva săptămâni, mai multe ziare bucureștene au tipărit o știre, redactată pe baza recenziilor cărții lui Peter Grosel, Operațiunea Rollback. Războiul secret al Americii în spatele Cortinei de Fier.

Episodul 4 prezentat ca unul de senzație – era cunoscut istoricilor. Este vorba despre proiectul pregătirii unor români, inclusiv legionari, aflați în lagăre în Europa de Vest, pentru a fi trimiși să lupte contra regimului comunist. Putem oferi acum și documentele originale, adresate de generalul Rădescu, la 27 aprilie 1948, autorităților americane privind grupurile românești de rezistență, cât și posibilitatea de a utiliza refugiați români în forțele armate ale S.U.A. Așa cum cititorii au aflat din numărul trecut, copii fuseseră înaintate și generalului Wedemeyer, șeful Direcției Planuri și Operațiuni al Pentagonului. Iată așadar documentul privind mișcarea de rezistență.

Liderii politici est-europeni au fost entuziasmați de știrea că mai mulți membri ai Congresului – și în special senatorul Bridges, din New Hampshire – vor iniția un proiect „pentru a furniza ajutor pentru forțele de rezistență anticomuniste din ilegalitate din țările satelite ale Rusiei“. Acești lideri speră în mod sincer că un asemenea proiect va primi un tratament favorabil din partea guvernului și a Congresului S.U.A.

Nevoia de a acorda asistență majorității din Europa de Est care luptă contra unui jug impus și susținut din străinătate este prea evidentă pentru a mai fi nevoie să se insiste. Odată lipsite de orice formă legală de a acționa, aceste

majorități nu se pot proteja și cu atât mai puțin lupta, înainte de a fi atent organizate ca o mișcare ilegală bine structurată.

În ciuda lipsei oricărui sprijin din partea lumii libere, multe grupuri ilegale au apărut în fiecare dintre țările dominate de sovietici. Dar, din cauza lipsei de experiență a conducătorilor și de mijloace, multe, dintre ele au fost descoperite de către polițiile comuniste, înainte de a fi apucat să se maturizeze în organizații efective de luptă. Mii de patrioți curajoși, dar fără experiență, și-au sacrificat astfel viața, fără vreun câștig real pentru națiunile lor.

Ținând cont de această experiență și de faptul că metodele poliției sovietice folosite contra grupurilor ilegale par mult mai eficiente decât cele ale naziștilor, problema ar trebui studiată atent, fără să se piardă timpul. Experiența liderilor mișcărilor ilegale anti-naziste trebuie folosită și metodele utilizate de ei, îmbunătățite, ținând cont de condițiile existente în sfera sovietică, cât și de condițiile specifice fiecărei țări.

Comuniștii posedă o experiență nedepășită în activitatea ilegală. De aici vine și eficiența lor în descoperirea și zdrobirea unor asemenea mișcări care li se opun. Experiențe recente arată că organizarea și menținerea unei organizații ilegale care luptă contra sovieticilor cere mai mult decât curaj și spirit de sacrificiu. Amatorii nu au nici o șansă contra poliției comuniste.

Sé subînțelege deci că în studierea acestei probleme trebuie să se pună accentul pe mijloacele pentru a-i antrena pe conducătorii și organizatorii unor astfel de mișcări de rezistență. Viitorii conducători și organizatori pot fi

recrutați dintre refugiați, cât și dintre membrii

grupurilor de rezistență care există deja în diferite țări estice (pentru cei din urmă, trebuie găsite căi pentru a fi aduși în vederea unui antrenament adecvat).

În același timp, nucleele grupărilor de rezistență existente trebuie să fie ajutate.

Există mai multe asemenea grupuri de rezistență în România, cu slabe legături între ele, care mențin legătura cu liderii politici din exil. Potrivit rapoartelor primite de la conducătorii lor, principala problemă este totala lipsă de resurse financiare. După reforma monetară din august 1947 și în condițiile în care este tot mai greu să faci rost de valută, cuplate cu controlul guvernamental complet asupra tuturor tranzacțiilor financiare, ale particularilor sau ale instituțiilor, grupurile de rezistență nu pot să obțină contribuții bănești din surse particulare, așa cum s-a întâmplat până acum. De aceea, acești conducători stăruie pe lângă liderii politici din exil să le furnizeze un minim

de fonduri. Liderii politici exilați sunt

convinși că asemenea cereri sunt întemeiate și că grupurile existente trebuie menținute. Pentru a le așeza pe o bază mai solidă, sunt nerăbdători să trimită în România o primă subsidie de 2.000 dolari. Se ridică problema dacă pot fi ajutați să transfere o asemenea sumă în România (inclusiv remiterea ei, prin agenți americani, de preferință în monedă românească, unor persoane ale căror nume vor fi indicate la momentul potrivit).

Se sugerează, de asemenea, ca agenția Statelor Unite care menține legătura cu grupurile române de rezistență să ia legătura cu domnul Nicolae Caranfil, fost ministru al Aerului și Marinei (strada Lessuer, nr. 11, scara 4, etajul III dr., Paris, arondismentul XVI), căruia i s-a încredințat sarcina de a menține contactul cu aceste grupuri ilegale și care, deci, poate oferi informații utile despre asemenea grupuri și liderii lor. ■

(Va urma)

ROMÂNI ÎN AMERICA...

(Urmare din p. 75)

Între societățile românești din Canton existau relații de colaborare și o adevărată emulație se încetățenise între membrii lor. De altfel, erau destul de frecvente și fuzionările, fapt ce dovedește că invidia și rivalitățile nu-și găseau locul în preocupările acestor persoane. O fuziune de răsunet în cadrul comunității din Canton s-a petrecut în 13 mai 1928, când societățile „Dr. Iuliu Maniu” și „Traian” s-au unit sub numele „Traian și Iuliu Maniu” în cadrul unei mari adunări ce a adus laolaltă peste 10.000 de români stabiliți în America.

Trebuie menționat că aceste societăți au păstrat strânse legături și cu România, implicându-se, în măsura posibilităților, în activitățile din țară. Astfel, Societatea „Traian și Iuliu Maniu” a fost reprezentată de către John Sofron și Nicholas Dates la manifestările

patriotice din București, organizate la 10 mai 1929, cu prilejul împlinirii a 10 ani de la înfăptuirea Marii Uniri (*Magazin istoric*, nr. 12/1998).

Românii stabiliți în Canton s-au acomodat foarte repede cu noua lor patrie și cei mai mulți s-au mutat definitiv în Statele Unite. Copiii lor s-au implicat în toate domeniile vieții politice, culturale și economice devenind adevărați cetățeni americani, dar continuând să conserve tradițiile culturale românești în cadrul unor forme de organizare dintre cele mai diverse.

Trecând în revistă activitatea unei mici comunități românești stabilite la mii de kilometri de patrie, surprinde tocmai dinamismul ei, abilitatea cu care a știut să se organizeze fără a mai aștepta „să i se dea” de către cineva (de regulă, statul!) așa cum atât de frecvent se lamentează contemporanii. Erau, oare, românii stabiliți în America acum o sută de ani mai puțin „români” decât românii din țară, de atunci și de acum? Sau adevărata problemă nu stă în firea românilor, ci doar în sistemul politic și economic în care trăiesc? ■

MOSSAD

De la o vreme, cel mai secret serviciu secret a început să nu mai fie chiar atât de secret. Foști ofițeri îi divulgă parte din taine. Cartea lui Gordon Thomas (Mossad. Spionii lui Gideon. Istoria secretă a Mossad-ului), în curs de apariție la Editura Allfa – și din care am prezentat deja fragmente – ne lămurește participarea serviciului de spionaj israelian la „afacerea Ben-Barka”.

Într-o dimineață umedă de primăvară, în 1997, David Kimche le dădea indicații grădinarilor arabi cum să-i reamenajeze grădina dintr-o suburbie a Tel Aviv-ului. Era calm și avea o voce melodioasă, mai potrivită pentru a vorbi unor studenți decât unor muncitori. David provenea dintr-o familie de funcționari care cândva înălțaseră drapelul Marii Britanii pe teritoriile de peste mări.

Fiu al unor evrei englezi din clasa mijlocie, Kimche se putea mândri cu maniere care completau imaginea englezului autentic. Hainele scumpe făcute de comandă scoteau în evidență un trup menținut tânăr prin antrenamente regulate și o dietă riguroasă. Deși avea aproape 60 de ani, Kimche arăta cu 20 de ani mai tânăr. Fiecare gest pe care-l făcea în timp ce le dădea îndrumări grădinarilor – felul în care își trecea mâna prin păr, pauzele lungi, privirea serioasă – toate sugerau viața austeră din timpul colegiului.

David Kimche a fost ceea ce Meir Amit, conducătorul Mossad-ului între anii 1963-1968, numea „unul dintre creierele” din spatele multor operațiuni. Datorită firii echilibrată, dublate de un sânge rece extraordinar, reușea să pună mâna chiar și pe cei mai precauți inamici și asta prin mișcări neașteptate, care i-au câștigat rapid respectul, chiar și al celor mai cinici colegi. Însă intelectualismul său îi făcea de cele mai multe ori să nu se apropie de el; era prea izolat și inaccesibil pentru frivolitatea lor. Unii erau de aceeași părere cu Rafi Eitan (*Magazin istoric*,

nr. 2/2002) că, „dacă îi spuneai «bună dimineața» lui David, acesta se gândea imediat cât de «bună» era și cât mai rămasese din ea.”

Clădirea din clădire

În interiorul Mossad-ului, Kimche era considerat întruciparea spionului gentleman înzestrat cu viclenia pisicii maidaneze. Intrarea în serviciul secret s-a petrecut după ce în 1968 și-a luat diploma în Științe Sociale. Câteva luni mai târziu a fost recrutat de Mossad, la acea dată recent trecut sub condu-

ceră lui Meir Amit, care voia să introducă în rândurile serviciului câțiva absolvenți universitari pentru a compensa brutalitatea oamenilor ca Rafi Eitan, ce învățaseră totul din mers.

Cum, când și de către cine a fost recrutat Kimche era un amănunt pe care acesta avea să-l țină secret. Zvonarii din interiorul serviciului de spionaj ofereau mai multe variante: că acceptase totul la o cină cu un editor londonez, un evreu care fusese mult timp *sayan*; că propunerea i se făcuse de un rabbin într-o sinagogă din Golders Green; sau că o rudă îndepărtată făcuse primul pas.

Singurul lucru cert este că în 1969, Kimche a intrat în sediul Mossad din Tel Aviv. Era cel mai nou membru al Departamentului Strategie și Planificare. Pe o latură a holului se aflau o filială a Băncii Israelului, câteva birouri comerciale și o cafenea. Năstind ce să facă sau unde să meargă, Kimche aștepta în hol. Ce diferență față de intrarea impunătoare de la CIA, despre care citise. La Langley, agenția își proclama orgolios existența prin cele 16 colțuri de stea vegheate de un uliu cu profil îndrăzneț, încrustate în podeaua de marmură; dedesubt erau gravate cuvintele „Agenția Centrală de Informații a Statelor Unite ale Americii”. Pe un perete erau înscrise cuvintele apostolului Ioan despre oamenii care devin liberi prin puterea cuvântului.

Însă aici, în holul sărăcăcios al clădirii din Bulevardul Regele Saul, nu găseai decât casieri de bancă la ghișee și oameni care poposeau pe scaunele de plastic ale cafenelei. Nici unul dintre aceștia nu arăta ca un angajat al Mossad-ului. La capătul îndepărtat al culoarului, o ușă pe care nu scria nimic s-a deschis și de acolo a ieșit un funcționar al Consulatului Israelului din Londra, cel care îi dăduse lui Kimche documentele de călătorie. Conducându-l în încăperea din care ieșise, îl lămură că statutul său diplomatic era de fapt o acoperire pentru munca de *katsa* pe care o făcea în Marea Britanie. În dreptul ușii i-a dat lui Kimche două chei, spunân-

du-i că, din acel moment, nu mai astfel va pătrunde în sediul Mossad. Prima cheie era de la intrare, iar a doua de la lifturile care urcau până la etajul 8 al edificiului. Sediul era „o clădire în interiorul altei clădiri” ce își avea propriile servicii – curent, apă, instalații sanitare –, separate de restul incintei. Edificiul devenise sediul Mossad-ului la puțin timp după războiul din 1956.

În lift, ghidul lui Kimche i-a explicat că la primul etaj era centrul de ascultare și comunicații; deasupra își aveau birourile subofițerii. Etajele superioare erau rezervate analiștilor, planificatorilor și personalului operațional. Departamentul de Cercetare și Dezvoltare se întindea pe un întreg etaj. La ultimul erau birourile directorului general și cele ale adjunctilor săi.

Bunul milionar

Kimche a fost instalat la un loc cu planificatorii și strategii. Dispunea de un birou ieftin de lemn, un seif de oțel cu o singură cheie, un telefon negru și o carte de telefon a angajaților, pe care scria „A nu se lua”. O fâșie de covor completa dotările interioare. Camera era vopsită într-un verde-oliv și oferea o vedere panoramică a orașului. După 13 ani de când fusese dat în folosință, sediul trebuia renovat; vopseaua crăpase ici-colo, iar mobilierul trebuia și el schimbat.

O parte din treaba sa era supravegherea evenimentelor

din Maroc; acolo încă mai exista un număr important de evrei care trăiau sub regimul aspru al regelui Hassan. Într-o încercare de a le face viața mai ușoară, Meir Amit pusese la punct o „relație de lucru” cu temutul serviciu secret al monarhului, găsind o cauză comună în tentativa de a-l înlătura de la putere pe președintele egiptean Nasser, a cărui ură față de Israel era egalată doar de aceea față de regele marocan. Nasser vedea în monarh opreliștea în calea împlinirii visului său de a stabili o coaliție arabă puternică, de la Canalul de Suez până pe coasta atlantică a Marocului. Amenințarea unei astfel de coaliții l-a îndemnat pe Meir Amit să-i antreneze pe oamenii regelui în tehnici de contrașpionaj și interogare, metode ce se apropiuau foarte mult de o tortură rafinată.

În Maroc, supraviețuia o opoziție pe cât de mică, pe atât de neîndurătoare, condusă de Mehdi Ben-Barka. Kimche a cercetat trecutul lui Ben-Barka: cândva președintele Adunării consultative a Marocului, un parlament fără nici o putere legislativă, care aproba tacit acțiunile tot mai asupritoare ale lui Hassan împotriva populației. În cele din urmă, Ben-Barka a devenit singura voce a opoziției împotriva lui Hassan. În mai multe rânduri, Ben-Barka a reușit să scape de oamenii regelui. Știind că era numai o chestiune de timp până să fie prins, carismaticul fost profesor de școală a fugit în

Ben-Barka...

Europa. De acolo a continuat să pună la cale răsturnarea lui Hassan.

În două rânduri Ben-Barka a fost pe punctul de a reuși atentate cu bombă împotriva monarhului. Înfuriat, Hassan a ordonat ca Ben-Barka să fie judecat în contumacie și să fie condamnat la moarte. Ben-Barka a răspuns prin noi atacuri împotriva regelui.

În mai 1965, Hassan a cerut ajutorul Mossad-ului. Sarcina de a evalua cererea i-a revenit lui David Kimche. În aceeași lună, el a călătorit la Londra cu pașaport britanic. În aparență, era în concediu. În realitate își ducea la îndeplinire misiunea. Dotat cu un al doilea pașaport britanic, falsificat, furnizat de către un *sayan*, și cu o viză pentru Maroc, Kimche a zburat la Roma. Acolo a petrecut o zi vizitând orașul – pentru a vedea dacă este urmărit – și a plecat în Maroc.

Pe aeroportul din Rabat a fost întâmpinat de către Muhammed Oufkir, temutul

ministru de Interne. În acea noapte, în timpul unei cine însuflețite de prezența celor mai bune dansatoare din bu-ric, Oufkir i-a spus ce voia regele: capul lui Ben-Barka.

ar fi putut fi ademenit afară din „fortăreața” în care locuia la Geneva, poate chiar adus în Franța. Încă șovăitor, Meir Amit a insistat ca primul ministru Levi Eshkol să autori-

...la un miting

Cu umor și dând dovadă că cunoștea istoria evreilor, Oufkir a adăugat: „La urma urmei, evreica voastră Salomeea i-a cerut regelui Irod capul unui intrigant.”

Kimche a răspuns că decizia nu depindea de el. Oufkir trebuia să-l însoțească în Israel.

A doua zi, cei doi au zburat la Roma, de unde au luat o cursă până la Tel Aviv. Meir Amit i-a întâlnit într-o ascunzătoare. A fost politicoasă, dar precaută. I-a spus lui Kimche că „nu era prea încântat” de ideea de a face treaba murdară pentru Oufkir și a insistat ca „implicarea să fie doar în faza pregătitoare.”

Fără știrea lui Meir Amit, Oufkir stabilise deja cu ofițeri din serviciul secret francez, SDECE, să-l ucidă pe Ben-Barka în cazul în care acesta

zeze implicarea Mossad-ului. Primul ministru a fost de acord.

Mossad-ul s-a apucat de treabă. Un *katsa* născut în Maroc a plecat la Geneva și s-a infiltrat în cercurile lui Ben-Barka. După câteva luni, agentul a lansat cu grijă ideea că ar avea ca prieten un milionar francez de treabă, care ar vrea să-l vadă pe regele Hassan în-lăturat, pentru ca Marocul să devină un stat cu adevărat democratic. Ideea fusese a lui Kimche. La 26 octombrie 1965, acesta a aflat că Ben-Barka, parcă presimțind ceva, era pe punctul de a pleca la Paris.

Centrul de comunicații al Mossad-ului i-a trimis lui Oufkir un mesaj codificat. A doua zi, ministrul și o mică echipă de ofițeri de securitate au zburat la Paris. În aceeași

noapte, ministrul a primit vești de la ofițerii francezi implicați. Deranjat că fusese exclus de la ședință, agentul Mossad care îl însoțise pe Ben-Barka la Paris l-a sunat pe Kimche de la un telefon sigur pentru a-i cere instrucțiuni. Kimche s-a sfătuit cu Meir Amit. Potrivit relatării de mai târziu a acestuia din urmă, ambii au fost de acord că „se pune la cale ceva nasol și e mai bine să stăm de o parte”.

Furia lui de Gaulle

În seara următoare, când Ben-Barka a ajuns la restaurantul din cartierul St. Germaine pentru cină, o camionetă de supraveghere a SDECE era deja parcată în fața localului. Ben-Barka credea că se va întâlni cu milionarul. După ce a așteptat degeaba o oră, a plecat. Când a ajuns afară, doi agenți SDECE l-au înghesuit în camionetă și au pornit spre cartierul Fontenay-le-Vicomte, unde SDECE obișnuia să-și interogheze suspectii. Pe tot parcursul nopții, Oufkir a supraviețuit interogatoriului și torturarea lui Ben-Barka, până în zori, când acesta, epuizat, a fost executat. Oufkir a fotografiat victima înainte de a fi îngropată în grădina vilei. Ministrul s-a întors apoi acasă cu dovada, pe care i-a înmănat-o regelui.

Când cadavrul a fost descoperit, scandalul a ajuns până la urechile președintelui francez. Charles de Gaulle a cerut o anchetă care a dus la demiteri masive în rândul SDECE. Di-

rectorul serviciului, dornic să mențină bunele relații, s-a străduit ca numele Mossad-ului să rămână în afara scandalului. Însă de Gaulle, care nu era un prieten al Israelului, era convins că evreii erau implicați. Le-a spus asistenților săi că operațiunea purta „amprenta Tel Aviv-ului”. Numai israelienii – considera el – pot da dovadă de atâta lipsă de respect față de legea internațională. În acest fel s-a pus capăt unei relații cândva apropiate între Franța și Israel, stabilite în 1956, în timpul războiului. De Gaulle a ordonat imediat oprirea transporturilor de arme către Israel și încetarea cooperării de orice fel între serviciile secrete ale celor două țări. Meir Amit avea să resimț mult timp consecințele.

Pentru Kimche, „era ceva eroic în felul în care Meir Amit a făcut față situației. Ar fi putut da vina pe mine sau pe alții implicați în operațiune. În schimb, a insistat să ia totul asupra sa. Era un adevărat lider”.

Guvernul primului ministru Eshkol, criticat de Paris, s-a distanțat de directorul Mossad. Alte critici au venit de la cineva la care nimeni nu se așteptase. Cu cât Meir Amit susținea că rolul Mossad-ului a fost „marginal”, că nu a făcut decât să „furnizeze câteva pașapoarte și să închirieze niște mașini”, cu atât predecesorul său, Isser Harel, susținea că, pe vremea lui, afacerea Ben-Barka nu ar fi fost posibilă. Meir Amit l-a avertizat pe primul ministru că dacă lucrurile continuau în felul acesta, amândoi vor avea de suferit. Eshkol a răspuns alcătuind o comisie de cercetare, condusă de Golda Meir, pe atunci ministru de Externe. Comisia a conchis că Meir Amit trebuie să-și dea demisia. Acesta a refuzat, insistând că și Eshkol să facă la fel. A urmat un impas.

Abia un an mai târziu, Meir Amit a scăpat de scandalul provocat de moartea lui Ben-Barka. ■

(Va urma)

Scafandrii jandarmeriei caută cadavrul lui Ben-Barka

În centru (sus) colonelul Dimitriević și (jos) Gavriilo Princip

După Franța revoluționară și Rusia țarilor (nr. 2/2002), al treilea și cel mai amplu episod al terorismului modern s-a desfășurat în spațiul balcanic, administrat de decadentele imperii otoman și habsburgic, la finele veacului XIX și începutul următorului. Aici, motivațiile acțiunilor teroriste nu au fost atât ideologice și sociale, cât, mai ales, de ordin naționalist.

Ante Pavelici

TEROARE ȘI TERORISM ÎN ISTORIE

VICTOR IONESCU

A doua jumătate a veacului XIX a fost caracterizată în Europa de formarea statelor naționale, începând cu Italia și Germania și continuând cu cele din centrul și estul Europei. Teritorial, Balcanii erau atunci sub stăpânirea imperiilor otoman și habsburgic. Rusia și Germania contestau însă dominația politică a acestora. Așa cum lupta pentru independență a popoarelor balcanice devenise un factor internațional relevant, unele mijloace de acțiune utilizate în acest scop, între care terorismul, făceau și ele carieră internațională.

Primul teritoriu balcanic unde se manifestă terorismul a fost Macedonia, aflată în componența Imperiului otoman și a cărei problemă națională

fusese pusă pe tapet de Congresul de la Berlin (1878). Războinici și teroriști macedoneni grupați din 1893 în „Organizația revoluționară internă macedoneană” (ORIM), au recurs la violență pentru a obține independența sau măcar autonomia țării lor.

Comitagiii

Sprijinită de Bulgaria, care spera să profite de o criză în Imperiul otoman, mișcarea macedoneană s-a organizat în „comitagii” (celele sau grupe), având ca scop obținerea unui control teritorial progresiv în țară.

Este modelul loviturilor teroriste succesive. Intelectualii macedoneni, aflați la conducerea ORIM, considerau că

asemenea acte izolate nu ar fi permis o reacție directă și violentă a Sublimei Porți, care s-ar fi produs însă în cazul unei insurecții naționale. Comitagiile sperau totodată să convingă marile puteri că interesele locale nu le erau suficient garantate de turci. În plus, cum pe atunci se credea că în subsolul macedonean ar fi rezerve de petrol, comitagii mizau și pe cointeresarea economică a Germaniei.

Violența și teroarea s-au întins în toată Macedonia, unde grupurile de teroriști organizau atentate în cele mai diferite (uneori și prost alese) locuri. Între 28 și 30 aprilie 1903, comitagiiile au aruncat în aer o navă franceză, ancorată în portul Salonic, au sabotat conducta de gaz a orașului și au

Franz Ferdinand înainte de atentat

ei era de a face din Serbia independentă o „Serbie mare”, prin alipirea teritoriilor locuite de sârbi, dar aflate în componența Imperiului austro-ungar: Slăvonია, Craina, Banatul de sud, Dalmația. La început, gruparea cuprindea în exclusivitate tineri ofițeri din armata sârbă.

La 10 iunie 1903, o echipă a „Mâinii negre” a comis unul dintre multiplele regicide ale acelor vremuri. Regele sârb Alexandru Obrenovici (a cărui familie domnea de la obținerea independenței din 1817) și frumoasa sa soție, Draga, au fost uciși în propria lor reședință cu focuri de pistol. Motivul anunțat de teroriști a fost că în acel moment guvernul sârb ar fi fost filo-austriac.

După acest act terorist de mare răsunet, „Mâna neagră” s-a consolidat, sporindu-și rânduile. În 1911, organizația a fost restructurată ca o grupare „autonomă” de către colonelul „Apis” Dimitrievici, cu aprobarea guvernului de la Belgrad, care urmărea să promoveze indirect mișcarea pentru „Serbia mare”.

Într-un teritoriu balcanic, Bosnia-Herțegovina, aflată sub stăpânire austriacă, s-a născut în zorii veacului XX societatea secretă „Tânăra Bosnie”. De la bun început, această organizație a avut strânse legături cu „Mâna neagră” sârbă, a colonelului „Apis” Dimitrievici. Acesta a dat grupării bosniace

asistență organizatorică și logistică teroristă. Scopul „Tinerei Bosnii” era ieșirea țării din Im-

Louis Barthou

periul habsburgic și alipirea la Serbia. Paralel, crescuse și activitatea iredentistă a sârbilor supuși Vienei. Pentru a timora această mișcare și a tempera politica iredentistă a Belgradului, Viena a hotărât să organizeze la Sarajevo, capitala Bosniei, mari manevre militare, la care urma să asiste în-suși Franz Ferdinand, dinamicul moștenitor al coroanei milenare a Habsburgilor. Era în primăvara fatidicului an 1914, când Europa blocurilor militare rivale fierbea sub presiunea ce avea să declanșeze primul război mondial.

Totuși, când un membru al organizației „Tânăra Bosnie” — Čabrinovici, s-a dus la Belgrad pentru a agita ideea unirii Bosniei cu Serbia (primăvara anului 1914), guvernul sârb l-a expulzat. Culmea este că ambasadorul Vienei la Belgrad, baronul Giesl, a fost cel care a protestat împotriva acestui „tratament nejust aplicat unui cetățean austriac”!? Belgradul s-a văzut nevoit să anuleze decizia de expulzare a lui Čabrinovici care, alături de Gavrilo Princip, va face parte din comandoul terorist care l-a asasinat pe Franz Ferdinand la Sarajevo, în ziua de 28 iunie 1914.

comis atentate cu bombe în Cazinou și în mai multe localități și baruri frecventate de occidentali. Practic, pe parcursul a trei zile, ORIM a organizat o lungă serie de atentate teroriste, cărora le-au căzut victime câțiva ofițeri turci, dar, mai ales, mulți civili nevinovați: macedoneni, greci, turci și vest-europeni (negustori, marinari). Fiind acțiuni teroriste prin definiție, acele atentate nu au adus nici un fel de beneficii politice.

„Mâna neagră” și „Tânăra Bosnie”

După câteva luni, în august 1903, comitajii macedoneni au atacat o garnizoană turcă din Albania. De această dată, guvernul de la Istanbul a reacționat violent: mii de oameni au fost uciși, sute de case incendiate, multe femei violate, foarte mulți copii abandonati. Era sfârșitul speranțelor macedonene de a obține autonomia sau independența.

Tot pe baze naționaliste, s-a născut și în Serbia organizația secretă „Mâna neagră”. Scopul

Istoria dădea din nou cu tifa, pentru că, la 21 iunie 1914, ambasadorul sârb de la Viena îl avertizase pe moștenitorul tronului austro-ungar că guvernul său „are motive să creadă că în Bosnia se organizează un complot”. Avertismentul sârbilor a rămas fără urmări, cum fără urmări a rămas și avertismentul similar și simultan dat de serviciul secret austriac, condus de Max Ronge. Franz Ferdinand a căzut sub gloanțele terorismului bosniac, atentat cu urmări ce au afectat milioane de oameni.

În sfârșit, definiția

Terorismul a continuat să se manifeste în Balcani și după războiul din 1914-1918. În anii '20 s-a născut „Organizația revoluționară croată” a ustașilor, care acționau împotriva dominației Serbiei în nou-formatul „Regat al sârbilor, croaților și slovenilor”, rebotezat puțin mai târziu ca Iugoslavia. Creatorul organizației ustașilor, Ante Pavelić (1889-1959), a structurat-o în grupuri de câte trei membri – „troika”. De la început, ustașii au colaborat cu ORIM-ul macedonean și cu grupările fasciste care se nășteau în Italia și Germania.

Calea aleasă de ustașii croați a fost identică cu aceea aleasă înainte de război de teroriștii sârbi și bosniaci: atentatul la nivel înalt. La 17 decembrie 1933, ei au avut o tentativă nereușită de a-l asasina pe regele Alexandru Karageorgievici. La 9 octombrie 1934, în

timp ce suveranul era în vizită la Marsilia, un atentator trimis de ustași i-a împușcat atât pe suveranul iugoslav, cât și pe ministrul francez de Externe, Louis Barthou, care îl însoțea. Atentatorul a fost ucis de gărzile franceze; avea un pașaport pe numele Petrus Kelemen, dar mai fusese identificat și sub alte nume, precum Georgiev, Stoianov sau Dimitrov. Adevărata identitate a teroristului rămâne încă un mister. După puținele fotografii rămase, s-a aflat doar că el era un membru activ al ORIM, care colabora strâns cu ustașii croați.

Opinia publică era uluită de dimensiunile la care ajunsese terorismul, care nu mai avea frontiere, iar comunitatea internațională, mai ales Europa Națiunilor, era hotărâtă să ia măsuri, inclusiv pe planul legislației internaționale.

La cererea Iugoslaviei, Societatea Națiunilor a înființat în 1934 o „Comisie ad-hoc”, însărcinată să pregătească o Convenție privind terorismul. Aceasta a fost aprobată la Geneva, la 16 noiembrie 1937, dar, în circumstanțele internaționale de atunci, nu a mai apucat să intre în vigoare. În acel document, s-a dat prima definiție a „actului terorist”: „Faptele criminale directe împotriva unui stat, ale căror scop sau natură sunt de a provoca teroare asupra unei personalități determinate, grup de persoane sau asupra publicului”. Convenția de la Geneva a fost semnată de 24 de state membre ale Ligii Națiunilor. Italia și Statele Unite nu au semnat-o.

Din punct de vedere juridic, definirea terorismului rămâne până astăzi o chestiune de nuanțe. De pildă, legea adoptată în Marea Britanie în anul 2000 afirmă că terorismul este acea acțiune care urmărește să influențeze un guvern sau să intimideze publicul, spre a impune o cauză politică, religioasă sau ideologică. Prin contrast, noua legislație propusă de Uniunea Europeană nu vorbește despre motivația terorismului. Enumeră însă o gamă largă de fărâdelegi, între care crima, răpirea, deturnarea mijloacelor de transport, răspândirea de substanțe contaminante, atacarea rețelilor de calculatoare etc.

Definiția UE nu abordează chestiunea terorismului comis de state și nu face distincție între atacurile asupra civililor și cele asupra forțelor militare sau de securitate. De regulă, percepția era, până la 11 septembrie 2001, că actele teroriste ar fi numai împotriva civililor. Acum, la începutul secolului XXI, percepția s-a modificat substanțial.

*

În trecutul secol XX, terorismul s-a manifestat pe cea mai mare parte a planetei și în cele mai variate și mai insolite forme. O privire asupra celui „veac al terorismului” am oferit cititorilor în *Magazin istoric*, nr. 1/2000. Considerăm deci acel articol ca fiind capitolul final al serialului „Teroare și terorism în istorie”, lansat de revistă la numai câteva zile după actul terorist de la 11 septembrie 2001. ■

**Așa vă place
istoria?**

FOARFECELE ASASINE

În episodul arhicunoscut al lui Samson (sfârșitul secolului XII î. Chr.) și al curtezanei Dalila, aceasta i-a tăiat părul, luându-i astfel puterea și predându-l cu ușurință dușmanilor. Orbit și batjocorit, el își va recăpăta forța numai odată cu... creșterea ple-telor.

Părul, asemenea fustei, a cunoscut în istorie perioade când a fost purtat lung și altele când a fost la modă scurt. În Evul Mediu, lungimea părului avea o valoare simbolică deosebită. Să încercăm să o descifrăm, pornind de la un articol publicat în revista britanică *History Today*.

La începutul Evului Mediu, tratamentul la care era supus părul împărțea clar societatea, laică și cea clericală, în funcție de vârstă, de putere și poziție socială. Jonglând puțin cu cuvintele, putem spune că omul medieval trăia sub amenințarea sabiei, dar putea, metaforic, muri prin intervenția... foarfecelor.

Mai bine sabia decât foarfecile

Un episod povestit de teologul și istoricul franc Grégoire din Tours (aprox. 538-594), în lucrarea sa *Istoria francilor* (*Magazin istoric*, nr. 5/2001), demonstrează puterea pe care o deținea o foarfecă în acea perioadă. Grégoire spune că,

în secolul VI, regina Clotilda (m. 554), văduva lui Clovis (481-511), cel care pusese bazele regatului franc, s-a confruntat cu o situație fără precedent. Căci în familia ei s-a instaurat discordia. Fiii ei, Lothar și Childebert, geloși pe nepoți, copiii fratelui ei, Chlodomer, îi trimit reginei un ultimatum. Sosit la Curte, cu o sabie într-o mână și cu

o pereche de foarfece în cealaltă, Arcadius, omul lor de încredere, o întreabă pe regină: dorește să-și vadă nepoții tunși sau, mai bine, răpuși de tăișul sabiei?

Dilema, care ar presupune în zilele noastre un răspuns ușor, a avut atunci un cu totul alt sfârșit: Clotilda a optat pentru moartea nepoților, soluție mult mai acceptabilă, decât traiul despuat de însemnele oficiale ale puterii – pletele regale.

Regii merovingieni erau cunoscuți în istorie ca *reges criniti* – regii cu păr lung. Poetul și istoricul bizantin Agathias (aprox. 532-582) îi descrie astfel pe urmașii lui Clovis: „Aceasta este legea regilor franci, să nu fie tunși niciodată; într-adevăr, părul lor nu este tăiat din copilărie și cade abundent pe umerii lor... iar supușii își poartă părul tăiat scurt în jurul urechilor, nepermițându-li-se să crească mai mult.”

Familia ce a desființat această lege francă a intrat în istorie sub numele de Carolingieni. Înspre a doua jumătate a secolului VIII, s-a încercat transformarea unui simbol și schimbarea unei mentalități populare. După cum relatează cronicarul oficial al vestitului Carol cel Mare (768-814), Eginhardt, lui Childeric III, ultimul rege merovingian, i-au fost tăiate pletele, într-un gest simbolic. Despuat de însemnele de atunci ale puterii, el a fost

închis într-o mănăstire. De acum, uleiul sfânt, prin mâna Papei, sacraliza prerogativele puterii regale, și nu pieritoarele și prea omenestile plete.

În plus, carolingienii pretindeau și o ascendență sfântă. Aceasta provenea de la întemeierea de către Gertrude, fiica nobilului Pippin și mătușa lui Carol Martel, și mama sa, Itta, cu ajutorul Sfântului Amandus, a unei mănăstiri la Nivelles. Sal-

roman Tacitus (aprox. 55-120), pletele erau însemnul oamenilor liberi. Uneori, și culoarea conta. Într-un poem irlandez, regele Conchobar avea plete de aur, asociate constant cu însemnele regale. În același timp, culoarea brunetă sau neagră era atribuită căpeteniilor și eroilor locali.

Pletele au început să fie protejate prin lege. Astfel, în codurile de legi ale alamanilor, lombarzilor și anglosaxonilor, tăierea pletelor era drastic pedepsită. Conform legilor promulgate de regele anglo-saxon Alfred cel Mare (871-899), oricine tăia barba unui bărbat trebuia să plătească o compensație de 20 de șilingi, iar în codul împăratului german Frederic I Barbarossa (1122-1190), datat 1152, era interzisă tăierea bărbii sau a părului de pe cap.

Diferențele se impuneau. Cu precădere, între adolescenți și bărbații

în deplinătatea puterilor, între sălbatici și lumea civilizată, între cuceritori și cucerți. În Evul Mediu timpuriu tunsul putea marca tranziția de la copilărie spre adolescență. Wilhelm Cuceritorul (1066-1087), după cum povestește istoricul Orderic Vitalis, se plânge că a trebuit să apere Normandia pe vremea când „era încă fără barbă” (adică doar un copil). Ceremoniile oficiale de „tăiere a părului”, cunos-

Inelul cu sigiliu al întemeietorului dinastiei Merovingienilor, Childeric I

vându-și fiica de „prime-diile” lumești, Itta i-a tăiat părul „în formă de coroană” în jurul urechilor. Tradiția părului lung fusese înfrântă, evident, de puterea ... foarfecelor.

Pletele ce făceau diferența

În Irlanda părul tuns era rezervat servitorilor sau sclavilor. În spațiul german, conform spuselor istoricului

cute sub denumirea de *barbatoria*, creau o legătură spirituală între cel care trebuia să-i tundă și cel tuns. O astfel de legătură se va stabili, după cronicarii vremii, și înspre 730, când Carol Martel și-a trimis fiul, Pepin, la regele lombard Liutprand, pentru ca acesta să-i tundă, simbolic, plețele și să-i devină părinte spiritual. Semnificația încredințării unei astfel de sarcini unui personaj important reiese și dintr-o legendă poloneză, în care Semowith, tatăl primului conducător creștin al Poloniei, Miesko, sub aburul alcoolului, a încredințat ritualul la doi străini, poposiți la un festin la Palat.

Unii autori încearcă să realizeze și etimologii plecând de la ... comunul păr. Astfel, Isidor din Sevilla, autorul de secol VI al *Enciclopediei* culturii clasice, dar și Paul Diaconul, istoricul lombarzilor, derivă numele acestui neam din germanicul *Langbarte*, adică „bărbi lungi“.

În alte părți, tradiția romană, cea a părului scurt și a feței rase, se impusese. Se ajunge până acolo încât, în timpul invaziei normande asupra Angliei, spionii lui Harold II (1066) raportează că toți soldații normanzi sunt ... preoți: „...deoarece ei au întreaga față, ca și buzele, rase, în timp ce englezii își lăsau buza de sus nerasă, iar părul era lăsat în voie să crească“. Întâmplarea ne

este relatată de cronicarul William din Malmesbury, în *Gesta Regum (Faptele regilor)* și cu toate că el scrie de-abia în secolul XII, faptele sunt confirmate și de alți contemporani ai evenimentelor, ce îi prezintă pe normanzi rași în totalitate, iar pe soldații englezi purtând lungi și stufoase mustați.

Clovis, regele merovingian care i-a convertit pe franci la creștinism

Inconveniențele unei bărbi

Și în lumea bizantină, moda romană era la rang de lege. Clasele privilegiate își radeau barba și purtau părul tuns scurt. În timpul împăratului Iustinian (482-565), se iscă un adevărat scandal când membrii partidei „albaștrilor“ și-au lăsat barbă și mustați, iar părul și l-au scurtat pe frunte, după moda hunilor. Primul împărat care a sfidat legea, purtând barbă, cea care de altfel i-a atras și porecla – Pogonatos (Băr-

bosul) –, a fost Constantin al IV-lea (668-685), deși, pe mozaicul de la Ravenna el apare complet ras.

Tăierea părului poate servi, în același timp, și la marcare diferențelor sexuale. Plecând de la cuvintele Sfântului Paul, părul lung a fost considerat drept subiect de laudă, de glorie feminină, atâta timp, însă, cât era acoperit în public. Părul scurt, spre deosebire, apropia prea mult sexul slab de cel masculin. Plețele, îmbrăcămintea prea sofisticată și seducătoare – erau caracteristice Evei, pe când, barba ce acoperea fața – simbolul lumii barbare. Astfel că încercarea împăratului Iulian Apostatul (361-363) i-a șocat puternic pe contemporani prin încercarea sa de a restabili vechii zei purtători de bărbi.

Perioada cuprinsă între căderea Imperiului roman și nașterea celui carolingian pare, deci, dominată de un oarecare sentiment de toleranță față de plețe sau bărbi, în schimb, cea carolingiană propriu-zisă prezintă o vădită ostilitate față de aceste însemne, considerate altădată simboluri efective ale masculinității și ale puterii. Pe la 1094, arhiepiscopul Anselm de Canterbury a refuzat acordarea de binecuvântare celor care „și-au lăsat părul să crească asemănător cu cel al fetelor“. Imediat a venit și hotărârea oficială a unui Conciliu bisericesc, ținut la Rouen, doar la doi ani distanță, în

1096, Conciliu prin care se decreta ferm că „nimeni nu trebuie să-și lase să crească liber părul, ci să și-l taie, asemenea cu toți creștinii”.

Și astfel, povestea pleteilor atârând „puternic” pe spatele vitejilor se schimbă total; din glorie, vechiul simbol devenea peste noapte apanaj al scandalului și al nebuliei. Înjurii apar imediat în noul discurs moralizator. Astfel, cronicarului William, din Malmesbury părul lung îi părea un semn al homosexualității și decadenței, transformându-l pe bărbat într-o copie efeminată, împotriva tuturor diferențelor exprese dintre sexe. Uneori, e drept, și purtătorii de plete sau bărbi încălcau oarecum codurile încetățenite. Astfel, în spațiul bizantin, existau bărbați care își purtau părul împletit în cozi ca femeile sau chiar în bucle atârând până la brâu, bucle obținute cu ajutorul foarte cunoscutelor azi... bigudiuri. Iar alții își vopsseau părul și barba în negru, folosind vopsele speciale obținute, printre altele, din ouă de corb, pentru a ascunde efectele trecerii vremii.

În afara considerentelor înalte, de ordin moral, apar și considerente mult mai... pămâtenes. După cum atent și ironic observa episcopul Ernulf din Rochester (1114-1124), purtătorii de barbă riscau adesea să și-o introducă, murdărind-o, în vasele cu lichide ce erau consumate în timpul mesei. Iar

curățenia, într-o lume în care îmbăierea nu era prea des utilizată, trebuia cu cerbicie apărută.

De călugăr, de țap sau de rege

Reversul apare însă în tagma clericească, în care tunderea părului juca un rol

Tunsoarea lui Frederic I Barbarossa, păstrată sub forma unui relicvariu de la jumătatea secolului XII

extrem de important pentru a accede. Este destul de dificil a se stabili, însă, perioada exactă în care ritul preotesc a introdus tăierea părului ca element principal în ritualul de inițiere. Potrivit informațiilor oferite de cronicarul englez Beda, în a sa *Istorie eclesiastică a poporului englez*, tocmai acest act al tunderii separa pe preot de laicul propriu-zis. Acțiunea de tăiere a părului reprezenta, astfel, îndepărtarea tuturor lucrurilor lumești și pregătirea pentru pășirea în

altă lume, cea totalmente creștină. Se impun chiar și „mode” efective de tundere, cea mai răspândită fiind cea numită „Petrina”, care preia forma unei coroane, imitând coroana de spini purtată de Iisus Hristos.

Ritul inițierii este marcat de această tundere simbolică, care permite să ajungi la o stare de puritate, la îndepărtarea de problemele și capcanele lumesti.

În ceea ce privește rasul bărbii, lucrurile sunt cu mult mai complicate. Căci nu există mărturii efective care să vorbească de practici regulate cu privire la obiceiul bărbieritului ritualic pentru clerici. Chiar există comunități religioase în care barba devine un semn distinctiv, cum ar fi cazul călugărilor de la mănăstirea Sf. Augustin din Canterbury, cunoscuți între 1090 și 1120 ca purtători de barbă, sau a celor din abația Muntele Sf. Michel, în perioada celei de-a doua jumătăți a secolului XII. Dar lungimea bărbilor nu reprezenta numai un semn al „sfinteniei”. După cum remarcă extrem de dur episcopul Eugenius din Toledo, în secolul VII, „dacă o barbă te face sfânt, nimic nu poate fi mai sfânt decât un...țap!”. Oricum, cert este că întotdeauna problema bărbii a ocupat un loc important în disputele care au condus la marea schismă dintre patriarhii Constantinopolului (la greci, barba reprezentând semnul demnității care

deosebea bărbatul de eunuc) și reprezentanții Bisericii Romane.

Situația se va schimba întrucâtva și în ceea ce privește capetele încoronate. Motivația nu se cunoaște încă în totalitate, dar factorul diferențiator probabil că a jucat și de data asta un rol important. Căci, și regii vor deveni, încetul cu încetul, spre schimbarea mileniului, purtători de ... barbă, în ciuda tuturor îndemnurilor făcute de scriitorii și moralisții timpului. Un exemplu grăitor, cazul celor doi Otto din istoria germanică, Otto I cel Mare (936-973) și Otto II cel Roșu (973-983), care apar, în iconografiile vremii, „înnobilăți” de două bărbi maiestuoase. Tunderea devenise de acum simbolul

preoților, al celor care renunțaseră la plăcerile, îndatoririle și dementiile lumesti.

Uneori însă, aceste renunțări se fac și ...forțat. Iar cale de întoarcere nu prea există. Acesta este și cazul regelui vizigot din Spania, Wamba, care pe 14 octombrie 680 și-a pierdut cunoștința în palatul său din Toledo. Imediat, a fost chemat arhiepiscopul orașului, Iulian. Crezându-l mort, Iulian i-a tăiat părul și l-a îmbrăcat în straie preoțești pentru a-l pregăti în vederea ultimei

călătorii. Trezindu-se din comă, Wamba s-a descoperit însă... preot, și după hotărârile Conciliului din Chalcedonia (451), „toți cei care deveniseră clerici sau intraseră într-o mănăstire nu mai puteau intra nici-

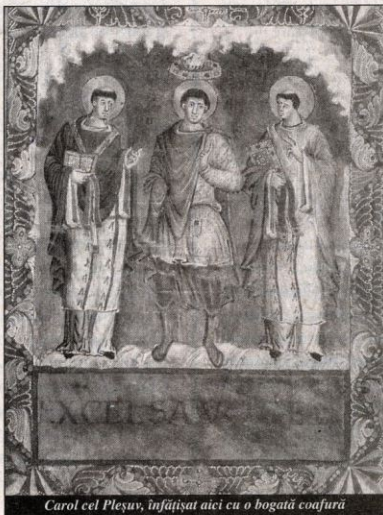
de timp, în care ... părul său a putut crește din nou, s-a reîntors și și-a recăstigat drepturile. Sau, pe tărâm anglo-saxon, regele Ceolwulf din Northumbria care a fost tuns și trimis la mănăstire în Lindisfarne, de unde se va

întoarce, din nou cu pletele crescute, pentru a renunța, apoi, acum de bună voie, la tron și a se supune, încă o dată, ritului oficial de tăiere a părului (737).

Renunțările forțate la podoaba capilară mai pot apărea și în alte, mult mai lumeste, cazuri. Cum ar fi cel al femeilor infidele, dezonorate, ce sunt obligate să-și taie pletele „ademenitoare”, sau cel al criminalilor din lumea bizantină, cărora li se rădea și părul, dar și barba, în semn de diferențiere vizuală între

păcătoși și cucernici.

O întreagă aventură, sub semnul foarfecelor, sub semnul unor simboluri de mult uitate de lumea contemporană. Vechi valori și norme răsar din multe – considerate până acum neinteresante – domenii „casnice”, „cotidiene” ale istoriei. Astfel că părul nu reprezintă numai însemnul unei personalități sau un dat natural, ci devine, printr-un joc nemilos cu foarfecile, crucea și sabia, actor de bază în piesa puterii. ■

Carol cel Pleșuv, înfățișat aici cu o bogată coafură

odată în serviciul armatei sau să poarte onoruri lumesti”. Astfel că, fără scăpare în laica lume, Wamba a trebuit să-și semneze abdicarea și, în același timp, să numească ca succesor al său pe unul dintre nobili, pe numele său Erwig. Poveste prea dramatică pentru a nu fi fost regizată de aristocrația nemulțumită de conducător...

O întâmplare asemănătoare, cu o tundere forțată, trăiește și regele Theuderic III, dar, acesta, după o perioadă bună

Reverberații

CU APROAPE UN DECENIU
MAI DEVREME

În legătură cu articolul *Mihail*, apărut în cadrul serialului dvs. *Vechi conace boierești*, din *Magazin istoric*, nr. 7 (412), iulie 2001, v-aș ruga să-mi îngăduiți să fac o completare.

Afirmația că Ioan (Jean) C. Mihail „cu politica nu s-a ocupat decât puțin” (p. 63) și mai ales paranteza ce o susține – „a fost senator de Satu Mare în perioada 1922-1926, pe listele Partidului Național Liberal” – este ușor amendabilă.

Pe la începutul anului 1914, presa teleormăneană saluta mutarea domiciliului politic al lui Ioan C. Mihail în acest județ. Am putea deduce, de aici, că el a mai făcut politică și în alte județe, unde moștenea moșii. Chiar și fără această supoziție, intrarea în politică a fiului și moștenitorului bogatului craiovean Constantin (Dini) Mihail a avut loc cu aproape un deceniu înaintea mandatului de senator obținut la Satu Mare. La începutul anului 1914, el devenea deputat al Colegiului II Teleorman, alături de Alexandru Belu și Dimitrie Bildirescu, într-o reprezentanță județeană din care mai făceau parte Victor Antonescu, Ioan Procopiu, Alexandru Culoğlu (Colegiul I) și Ioan Berindei (Colegiul III).

Interesant de observat este faptul că ivirea lui pe scena politică a Teleormanului a fost bine primită de periodicul *Ecoul Teleormanului*, publicație independentă, dar cu simpatii conservatoare, în vreme ce oficiul liberal local *Jos reacțiunea* n-a dat atenția cuvenită evenimentului. *Ecoul*... con-

sidera că „o intrare fericită în arena politică a fost desigur aceea a dlui Ioan C. Mihail, care a candidat pentru prima oară în județul nostru și care se alege deputat”, obținând un număr mai mare de voturi „decât dl. Dimitrie Bildirescu, un vechi politician liberal”.

Simpatiile conservatorilor nu erau chiar întâmplătoare. Stere Zissu, om de încredere al lui Dini Mihail, administrator al moșiei Crângeni, a fost un cunoscut fruntaș conservator în Teleorman. În 1906, el a scos nouă ediții ale periodicului *Aromânul*, de orientare naționalistă și cu atitudine proconservatoare.

În același an 1914, Ioan C. Mihail candidează, aproximativ în aceeași companie, și redevine deputat al Colegiului II Teleorman pentru ceea ce se vroia a fi Constituanta reformelor liberale. Împreună cu fratele său, donează, la Crângeni, teren pentru construirea unei școli și a unei grădinițe pentru copiii din localitate.

Evident, în 1917, I.G. Duca primise misiunea de a obține acordul de principiu al

lui Ioan Mihail pentru reformele preconizate de guvernul de atunci, în calitate pe care Mihail o avea ca parlamentar provenit din rândurile marilor proprietari de pământ. În această calitate se și afla atunci la Iași. În anul în care, după război, Ioan Mihail devenea senator de Satu Mare, el inaugura la Crângeni Teleormanului Casa de citire „Ioan C. Mihail”. ■

Dini Mihail, cei doi fii ai săi,
Elise Cristescu (stânga) și Marie Coloni (dreapta)

Ion HOGAȘ,
Alexandria

PE MALURILE SENEL, ISTORIA ROMÂNILOR PRIN SIGILII

Prof. MARINELA POP-CÂMPEANU, Paris

In luna martie a anului 2000, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, cu sediul la Paris, m-a invitat să organizez o expoziție în palatul Muette – partea veche a complexului O.C.D.E., palat care a găzduit pe țarul Rusiei, Petru cel Mare, pe regele Franței Ludovic XVI și pe regina Maria Antoaneta. Am intitulat-o „Istoria Europei și Americii din Evul Mediu până în secolul XIX, văzută prin sigilii și documente”. Am utilizat seria de copii ale sigiliilor pe care le-am făcut în timpul stagiului pentru teza mea de doctorat la Universitatea Sorbona din Paris. Între ele, sigiliile românești pe care le-am găsit în Arhivele Naționale din Paris, sigiliile celor mai importanți regi ai Franței, împreună cu principalele sigilii de orașe medievale, universități și capele regale franceze cât și sigiliile tuturor statelor din Europa (până în secolul XIX) și o mare parte a sigiliilor statelor din cele două Americi. Am expus și șase documente românești, între care unul de la Muzeul de istorie din Giurgiu.

Expoziția a fost un bun prilej pentru a înfățișa istoria românilor în contextul celei a Europei, pentru a include istoria, cultura și civilizația românească în spațiul cultural și istoric european. A fost vizitată de numeroși istorici francezi și italieni și de delegațiile celor 30 de state care fac parte din acest organism internațional. La vernisajul expoziției a participat și Delegația Permanentă a României pe lângă U.N.E.S.C.O.

La cel de al XXIV-lea Congres Internațional de Științe Genealogice și Heraldice (din 2-7 mai 2000), care s-a desfășurat la

Besançon, am organizat un stand intitulat „Istoria României și a Europei – documente și sigilii”. Foarte mulți dintre vizitatori au pus întrebări despre istoria României. Interesul era determinat și de faptul că în această zonă a Franței, și mai ales în orașul Besançon, care a avut statut de oraș imperial, au fost aduse în secolele XVIII și XIX câteva contingente de militari români proveniți din Transilvania pentru a păzi zona. Urmașii lor își caută acum rădăcinile în România.

Am avut prilejul să prezint, din nou, istoria României prin sigilii cu ocazia serii speciale organizate de organismul european nonguvernamental „Europa noastră”, secția franceză „Gallia nostra”, condusă de doamna contesă Bourbon de Busset, din 9 mai 2001, Ziua Europei.

Seara s-a aflat sub patronajul președintelui acestei organizații care luptă pentru refacerea patrimoniului european, prințul consort al regatului, Henrik de Danemarca, iar din partea Franței a participat doamna Bernadette Chirac, soția președintelui francez.

Manifestarea s-a desfășurat la castelul Vincennes de lângă Paris, unde este și sediul Arhivelor militare franceze. Pe lângă guvernatorul militar, generalul Berlaud, au participat 180 de personalități din toată Europa: prințul d'Orléans, ducesa de Calabria, prințesa de Prusia, prințul

Amyr Khan, diplomați și oameni politici.

Următoarea expoziție pe care o voi organiza, tot cu propria colecție, va avea loc în lunile mai și iunie 2002, în sala de expoziții a Consiliului Europei de la Paris și se va intitula „Istoria Europei văzută prin sigilii”. ■

Autoarea articolului și prințul Henrik de Danemarca

Eveniment

FAIANȚĂ DIN COLECȚIA PELEȘULUI

MARIAN CONSTANTIN, Muzeul Național Cotroceni

La 14 mai 1884, fabricantul genovez de faianță Alberto Issel îi scria administratorului Casei regale din România: „....Vă rog, domnule, să-i prezentați M.S. Regele cartea de vizită a micii mele fabrici de ceramică, pe care am deschis-o în cadrul Expoziției de la Torino, secția Istoria Artei. Produsele acestei manufacturi, care sunt imitații exacte ale primelor produse de olărie «a sgraffito», care erau în folosință în Italia înaintea măștrilor della Robbia, au avut în aceste prime zile un mare succes pentru originalitatea și caracterul lor. Vă rog să-mi dați voie să solicit M.S. Regele permisiunea de a-i adresa câteva eșantioane ale noilor mele produse...”

Încă de la venirea în țară și instalarea în palatul princiar, viitorul rege Carol I fusese surprins de absența obiectelor ornamentale de interior. Până nu de mult, piesele degrevate de funcționalitate, cu rol eminent ornamentale, nu făcuseră parte din tradiția decorativă a caselor nobiliare române: „Saloanele boierimii românești [...] sunt mobilate cu eleganță, fără a fi atins acea perfecțiune de a «fi încărcate» cu fleacuri ce le fac la noi să se asemeze unor magazine de curiozități [...] Absența tablourilor, a statuilor și a oricărui fel de obiect de artă îți reamintește cel mai mult depărtarea de patrie.” Astfel surprinsese Aurélie Ghica, nora domnitorului Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828), în lucrarea *La Valachie moderne*, această carență a locuințelor boierești: reprezentările artistice.

La 2 iunie 1885, același Alberto Issel propunea și alte „ispite” suveranului: „Am adunat mai multe farfurii și talere vechi de Savoia (decor albastru cu figuri), pe care aș putea să le trimit la București pentru a le arăta Maiestății Sale. Aș putea să le ofer la prețuri mici și le voi ceda în foarte bune condiții. Dețin în acest moment un foarte bogat sortiment de

farfurii și vase de imitație, iar dacă regele ar mai dori câteva faianțe pentru a decora noul său castel, el nu va trebui decât să-mi indice cu aproximație stilul, dimensiunea și, de asemenea, genul și gradul de finețe și voi face tot posibilul pentru a-i satisface dorința...”

Pentru Peleş, așadar, noul său castel de la Sinaia, o clădire modernă, regele solicită faianță de imitație, adecvată arhitecturii în stil neorenașcentist. De altfel, acest gen de ceramică, denumită istorică, îl interesase și înainte de construirea castelului.

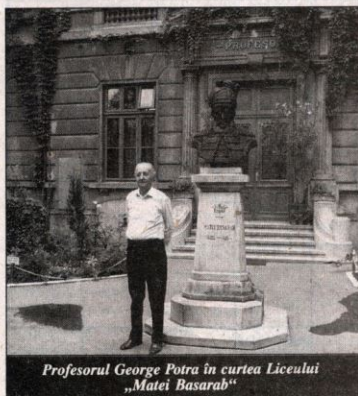
În fondul arhivistic al Casei regale s-au păstrat documente (note, oferte, facturi etc.) privind firmele și manufacturile europene care au furnizat faianță artistică regelui României. Antecedentele familiale de la Sigmaringen – vechile ceramici de acolo – îi formaseră gustul tânărului suveran. Principalele manufacturi franceze, germane, austriece, olandeze, spaniole, engleze și italiene (în afară de Genova, cele din Veneția și Florența) au furnizat în acei ani o gamă largă de ceramică istorică. Ea va înfrumuseța până astăzi ambientul domestic al castelului Peleş, în al cărui patrimoniu se mai păstrează peste 350 de faianțe, purtătoare ale unui mesaj înălțător și, în ultimă instanță, ale spiritului civilizației occidentale.

Sub genericul *Faianță istorică din colecția castelului Peleş*, Muzeul Național Cotroceni prezintă, începând din 30 ianuarie până la sfârșitul lunii martie, o frumoasă expoziție de vase decorative, extrem de valoroase, aparținând regelui Carol I al României. Scene eroice sau mitologice, figuri istorice sau artistice și flori decorează platouri, cupe, câni, ulcioare, amfore, plăci, jardiniere, aplice, farfurii, ceainice, sfeșnice, toate veritabile opere de artă, elegante ca formă și atractive ca paletă coloristică.

Din aprilie colecția va reveni acasă, la Peleş. ■

Fotografii de la cititori

ATENȚIE – SE DEMOLEAZĂ!

Profesorul George Potra în curtea Liceului „Matei Basarab”

În anii '80, Bucureștii erau răscoliți de valurile succesive de demolări. Dintr-un ambițios plan de sistematizare urbană, de fapt radere a vechiului București și ridicare a unui nou, cartiere întregi de case cu curte dispăreau, pentru a face loc blocurilor.

Am colindat cu aparatul de fotografiat, în 1985, străzi astăzi dispărute. Eram însoțit, adeseori, de doi prieteni mai vârstnici, iubitori de istorie și, mai ales, de trecutul bucureștenilor.

Unul dintre aceștia a fost regretatul profesor George Potra (1907-1990), om de aleasă cultură, împătimit colecționar, editor de documente și mărturii privind capitala românească.

Am străbătut, alături de domnia sa, multe dintre zonele supuse demolării, îndeosebi cele din jurul bisericii Sfânta Vineri.

Tineam aparatul de fotografiat mai mult ascuns. Vigilența autorităților nu permitea să immortalizezi pe peliculă clădiri sortite dispariției.

Profesorul Potra, deși la o vârstă înaintată, îmi telefona aproape zilnic și mă invita să mergem să mai vedem ce se întâmplă. Îmi

indica clădirile ce trebuia fotografiate, cu minuțioase detalii despre trecutul lor și cei care le locuiseră. Regret că nu am reținut multe dintre aceste informații fiind preocupat mai mult de fotografiat.

În zona Mihai Vodă am fost însoțit de un alt împătimit de istorie bucureșteană: dl. Giorgică Bagdat. Avea, pe atunci, spre 90 de ani.

În pofida vârstei înaintate, a stăruit să urce în clopotnița mănăstirii, să atingă vechiul clopot. Am asistat, alături de alți locuitori ai orașului, la mutarea bisericii, în locul unde se află amplasată acum, ascunsă între blocuri.

Dintre multe fotografii realizate atunci, încredințez câteva *Magazinului istoric*.

Leonid Paul BUZOIANU

Editoria

CORINT

Remember

colecția

„OPERE FUNDAMENTALE”

George I. BRATTIANU

Acțiunea

politică și militară

a României în 1919

în lumina corespondenței diplomatice

a lui Ion I.C. Brătianu

George I. BRATTIANU

EVUL MEDIU

ROMÂNESC

Revoluții politice și culturale spirituale

George I. BRATTIANU

Mircea cel Bătrân

George I. BRATTIANU

O enigmă și un miracol istoric:

poporul român

George I. BRATTIANU

Tradiția politică bizantină

în țările române

la jumătatea secolului XV

CORINT Difuzare

Tel.: 222.19.49; 223.19.28

Fax: 222.40.34

e-mail: corint@dnt.ro

NĂVĂLIRI BARBARE

MERGE ÎN ȘA		NĂVĂLI- TOR		METEREZ			NĂVĂLI- TOR	
NĂVĂLI- TORI		VÂRF DE STÂNCĂ		NĂVĂLI- TORI		ÎN TONUSI		
CÂMP				ÎMPĂRAT ROMAN BIZANTIN				
CU- MA- NĂ!	SE- MEȚI					ÎN REGRES!		OM
				SPIRITELE COMORII				
CORABIE		ÎN ILIONI				DREGĂTOR DOMNESC		
AR- ME!	AVAN- TAJ	NĂVĂLI- TOR				A SE GRUPĂ		
			LEGAT BINE					
	SUFLET DE MONGOL!			0,9144 M				NĂVĂLI- TORI
	ACVILE			NĂVĂLI- TORI				
			TIMP ÎNDE- LUNGAT		CALDE!		SLAV	
ASTRO- LOG						SUPUS!		
NĂVĂLI- TORI						PE RUTA		
NĂVĂLI- TOR				NĂVĂLI- TOR				
				STANĂ!				
NĂVĂLI- TOR		FĂRĂ VALURI			ÎN CIRCĂ!			
				NĂVĂLI- TORI				

Prof. Viorel IORDACHE

DIALOG CU CITITORII

MULȚUMIRI

Am primit foarte multe scrisori de la cititorii noștri, care au beneficiat și în acest an de cele 200. abonamente gratuite oferite de printul Dimitrie Sturdza. Sunt cuvinte de mulțumire și prețuire pentru gestul președintelui de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric.

Îi rugăm pe toți beneficiarii acestor abonamente, ca și pe toți abonații noștri să ne semnaleze de îndată dificultățile pe care le pot, eventual, întâmpina în primirea revistei și îi asigurăm că vom face toate demersurile necesare pentru rezolvarea situației lor.

SCUZE

Domnul cđor. av. (r) VALER BRUCHENTAL din Buzău ne-a trimis o scrisoare în care ne semnalează două erori apărute în numărul din iunie 2001, la rubrica „Dialog cu cititorii”, din vina redacției, referitoare la Monumentul Aviației din Buzău. Numele dl. Bruchental este Valer și nu Valter, cum greșit a apărut în revistă; iar gradul dl. Aurel Niculescu este de general de divizie de aviație. Vă rugăm să acceptați scuzele noastre pentru cele două erori strecurate.

ASTRA

Domnișoara RODICA-CLAUDIA TĂSLĂUANU, elevă în clasa a XII-a la Grupul Școlar Broșteni, județul Suceava, este o fidelă cititoare a Magazinului Istoric pe care îl așteaptă cu nerăbdare în fiecare lună. Cităm din scrisoarea sa o completare pe care ne-a trimis-o pe marginea articolului despre Astra publicat de noi.

Am citit în cadrul Magazinului Istoric, nr. 1/2002, despre Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (Astra).

Vă scriu, pentru a vă informa că am avut o rudă, Octavian Codru Tăslăuanu (născut în 1876 și mort în 1942), care a deținut funcția de secretar administrativ al instituției Astra, din data de 1 septembrie 1906. Fiind redactor la revista Luceafărul (apărută în 1902), și care a fost sub îngrijirea lui, Octavian Codru Tăslăuanu pune

la cale înființarea „Bibliotecii populare” a asociațiunii, pe care o supraveghează îndeaproape, tipărend și distribuind poporului din Transilvania, cu scop propagandistic-cultural, nenumărate broșuri.

Din anul 1911, continuându-și activitatea de secretar administrativ al Astei, reorganizează „Biblioteca populară” a asociațiunii, preocupându-se îndeosebi de Muzeul asociațiunii, îmbogățindu-l cu obiecte noi foarte valoroase, de pe cuprinsul Ardealului.

PENTRU ABONAȚI

Continuă să ne sosească sesizări de la cititori care ne reclamă neprimirea unor numere din revista noastră la care sunt abonați. Este și cazul dl. IOAN IOVA din Arad. Din cauza neglijenței unor angajați de la Oficiul Poștal Arad 2 din Gara C.F.R. Arad, care „au uitat” să treacă pe calculator costul abonamentelor făcute în ziua de 10.12.2001, abonații au fost obligați să-și procure singuri de la chioșcuri revista pe lună ianuarie 2002.

Sunt regretabile aceste situații. În colaborare cu cei care se ocupă de difuzare ne străduim să le înlăturăm. Am sesizat și acest caz Oficiului Poștal Arad 2 și așteptăm răspunsul.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Mulți dintre cititorii noștri care participă la Blitz... Concurs tin să ne împărtășească și opiniile lor.

Astfel, doamna NICOLETA POPA din Prundeni, jud. Vâlcea, ne spune că toți membrii familiei sale sunt cititori ai revistei noastre și dețin colecția completă.

Suntem cadre didactice și folosim mult revista Magazin Istoric în predarea istoriei. Ne este foarte folositoare deoarece manualul de istorie este deficitar.

La rândul său MARIA VLAD, studentă la secția de Istorie, anul II la Facultatea de Litere, Istorie și Jurnalistică din cadrul „Universității Lucian Blaga” din Sibiu, ne scrie: Din mai 1998 nu am pierdut nici un număr al revistei Magazin Istoric și recunosc că multe dintre articole m-au ajutat la pregătirea seminarilor.

Ne bucurăm că revista noastră vă este utilă și ișvităm cu această ocazie ca și alți tineri să ne scrie ce ar dori să citească în paginile Magazinului Istoric și dacă revista îi ajută în studiile lor.

EMILIAN-ANDREI LUȚĂ din București: are așea o mică sugestie legată de rubrica „Pentru bibliotecă: dumneavoastră”. Să măriti spațiul acordat acestei rubrici pentru cărțile propuse de editurile Corint și All.

DI. MIHAI POPESCU din Iași ne scrie: Deoarece posed numere disparate din revista Magazin Istoric din 1967, 1968, 1969 etc., aș dori să-i trimit câteva Mariei Zavtoni din Basarabia care a devenit o pasionată de istorie. Cum să procedez și care îi este adresa completă. Am de la mulți mulțumiri că le-am completat colecțiile.

I-am trimis corespondentului nostru adresa cititoarei noastre din Basarabia.

CONTENTS (Romanian History) T. Argehezi Addiction to talking ● S. Ispas Spring customs ● C. Xenii, D. Preda Nicolae Titulescu, a contradictory man, 120 years since his birthday ● C.M. Florian The Relations between Romania and Western Germany (1955-1967) ● F. Șerbănescu The Metropolitan Church of Bessarabia (II) ● I. Scurtu 1871. Carol I has got a new country ● A. Căpușan 1900. A Diplomatic Report on the Italian Mafia ● O.L. Dimitriu Dimitrie Al. Sturdza on I.C. Brătianu ● C. Rezačevići Where is the tomb of Vlad the Impaler? (II) ● G. Ștrempel Ianache Văcărescu, a historian of the Ottoman Empire ● G. Ene Caragiale in Berlin (III) ● M. Conrad The History of Monteoru spa ● D. Matei Emanuel Gojdu – 200 years ● L.A. Pop The Center of Transylvanian Studies ● C. Păunescu, M. Ștefan 1944. The treasury of the National Bank evacuated to Tismana (IV) ● L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (V) ● F. Banu Romanians in America at the Beginning of the XXth Century ● M. Constantin Faience Collections of the Peleş Castle

SOMMAIRE (Histoire roumaine) T. Argehezi La manie des pourparlers ● S. Ispas Les fêtes de printemps ● C. Xenii, D. Preda Nicolae Titulescu, l'homme des contrastes, 120 ans depuis sa naissance ● C.M. Florian Le début des relations entre la Roumanie et l'Allemagne Fédérale ● F. Șerbănescu L'institution métropolitaine de Bessarabie (II) ● I. Scurtu La Roumanie – la nouvelle patrie du roi Carol I ● A. Căpușan 1900 – rapport diplomatique sur la Mafia italienne ● O.L. Dimitriu Sturdza parle de Brătianu ● C. Rezačevići Sur le tombeau inconnu de Vlad l'Empaleur (II) ● G. Ștrempel Ianache Văcărescu, chroniqueur du pouvoir ottoman ● G. Ene Caragiale à Berlin (III) ● M. Conrad Monteoru: l'histoire d'une station balnéaire ● D. Matei Emanuel Gojdu – 200 ans ● L.A. Pop Le Centre d'Etudes Transylvaines ● C. Păunescu, M. Ștefan 1944. Le trésor de la Banque Nationale de Roumanie évacuée à Tismana (IV) ● L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (V) ● F. Banu Des Roumains en Amérique au début du XXe ● M. Constantin La collection de faïences du Château de Peleş

Содержание (Румынская история) Т. Аргежи Мания болтовни ● С. Испас Весенние праздники ● К. Ксени, Д. Предэ Николае Титулеску, личность контрастов. 120 лет со дня его рождения ● К.М. Флориан Начало отношений между Румынией и Западной Германией ● Ф. Шербănescу Митрополия Бессарабии (II) ● И. Скурту 1871 г. У короля Карола I новая родина: Румыния ● А. Кăпуșан 1900 г. Дипломатический доклад об итальянской Мафии ● О.Л. Димитриу Димитрие Ал. Стурдза об И.К.Брăтиану ● К. Резачевичи Где находится гроб Влада Цепеша? (II) ● Г. Штремпел Ианаче Вăкăреску, историк оттоманской державы ● Г. Ене Караджале в Берлине (III) ● М. Конрад Хроника курорта Монтеору ● Д. Матеи Эмануил Гойду – 200 летие ● И.А. Поп Центр Трансильванских Исследований ● К. Пăунеску, М. Штефан 1944 г. Сокровище Национального Банка, эвакуированный в монастыре Тисмана (IV) ● Л. Косовану Румынские документы в Институте Гувера (V) ● Ф. Бану Румыны в Америке в начале XX-ого века ● М. Константин Фаянсовые коллекции замка Пелеша

SUMARIO (Historia romana) T. Argehezi La manía de las charlas ● S. Ispas Las fiestas de primavera ● C. Xenii, D. Preda Nicolae Titulescu, el hombre de 120 años desde el nacimiento ● C.M. Florian Las relaciones rumano-occidentales a comienzos de camino ● F. Șerbănescu La Metropoli de Besarabia (II) ● I. Scurtu Carol I tiene una nueva patria: Rumania ● A. Căpușan Informe diplomático sobre la Mafia italiana ● O.L. Dimitriu Dimitrie Al. Sturdza opină sobre I.C. Brătianu ● C. Rezačevići ¿Dónde se halla la tumba del príncipe Vlad el Empalador? (II) ● G. Ștrempel Ianache Văcărescu, historiador del poder otomano ● G. Ene Caragiale in Berlin (III) ● M. Conrad La historia de un balneario: Monteoru ● D. Matei Emanuel Gojdu – 200 años ● L.A. Pop El Centro de Estudios Transilvanos ● C. Păunescu, M. Ștefan 1944. El Tesoro del Banco Nacional trasladado a Tismana (IV) ● L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (V) ● F. Banu Rumanos en América a comienzos del siglo XX ● M. Constantin Colecciones de azulejos en el castillo de Peleş

INHALT (Rumänische Geschichte) T. Argehezi Besessen von Gesprächen ● S. Ispas Die Frühling-Feiertage ● C. Xenii, D. Preda Nicolae Titulescu – ein Mann der Gegensätze. Sein 120-ster Geburtstag ● C.M. Florian Die Anfänge der deutsch-rumänischen Beziehungen ● F. Șerbănescu Bessarabiens Erzbischoftum (II) ● I. Scurtu 1871. Carol I bekommt ein neues Vaterland ● A. Căpușan 1900. Diplomatischer Bericht über die italienische Mafia ● O.L. Dimitriu Dimitrie Al. Sturdza über I.C. Brătianu ● C. Rezačevići Wo findet sich Vlad Tepeș Grab? (II) ● G. Ștrempel Ianache Văcărescu, Geschichtsforscher der türkischen Macht ● G. Ene Caragiale in Berlin (III) ● M. Conrad Die Geschichte eines Kurorts: Monteoru ● D. Matei Emanuel Gojdu – 200 Jahre ● L.A. Pop Das Zentrum für Siebenbürgische Studien ● C. Păunescu, M. Ștefan 1944. Der Schatz der Nationalbank in Tismana (IV) ● L. Cosovanu Rumänische Urkunden in Hoover Institution (V) ● F. Banu Rumänen in Amerika am Anfang des XX Jahrhunderts ● M. Constantin Die Fayence Sammlung vom Peleş Schloss

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 13 000

